

ЖЫЎ БЕЛАРУС І БУДЗЕ ЖЫЦЬ!

Ігар ЗЕЛЯНКЕВІЧ: "Я з аптымізмам гляджу ў будучыню. У нашага народа яна ёсць. Я лічу, што на парозе трэцяга тысячагоддзя мы павінны пераасэнсаваць сваё прызначэнне ў гэтым свеце. Мы павінны зразумець, што ні доктар не дасць нам здароўя, ні Прэзідэнт, хоць, вядома ж, дзяржава павінна, абавязана стварыць умовы для прыстойнага жыцця сваіх грамадзян. Мы самі павінны змагацца за сваё здароўе і выбіраць паміж пляшкай гарэлкі і здаровым ладам жыцця".

5, 12

ЧАКАЎ.

СПАДЗЯВАЎСЯ. ВЕРЫЎ.

І — НЕДАРЭМНА.

Ніл ГІЛЕВІЧ: "Кожны сур'ёзны мастак звяртаецца да далёкай ці не так далёкай мінуўшчыны не таму, што ў тым пражытым і перажытым за доўга да нас ёсць шмат уражлівага, інтрыгоўнага, незвычайнага, а перш за ўсё таму, што тое даўняе дапамагае лепш зразумець няпростое сучаснае, лёс асобнага чалавека і ўсяго народа..."

6—7

АНТЭК МЛОДЫ

Апавяданне **Аляксандра СТАНЮТЫ**
з цыкла "Трафейнае кіно"

9, 14—15

У ВІЛЬНІ І ЛІТОЎСКІХ
МАЁНТКАХ

Успаміны **Габрыэлі ПУЗЫНЫ**
(1815—1843 гады)

13—15

"ЧАЛАВЕК —
ГЭТА ВАМ НЕ МУМІЯ..."

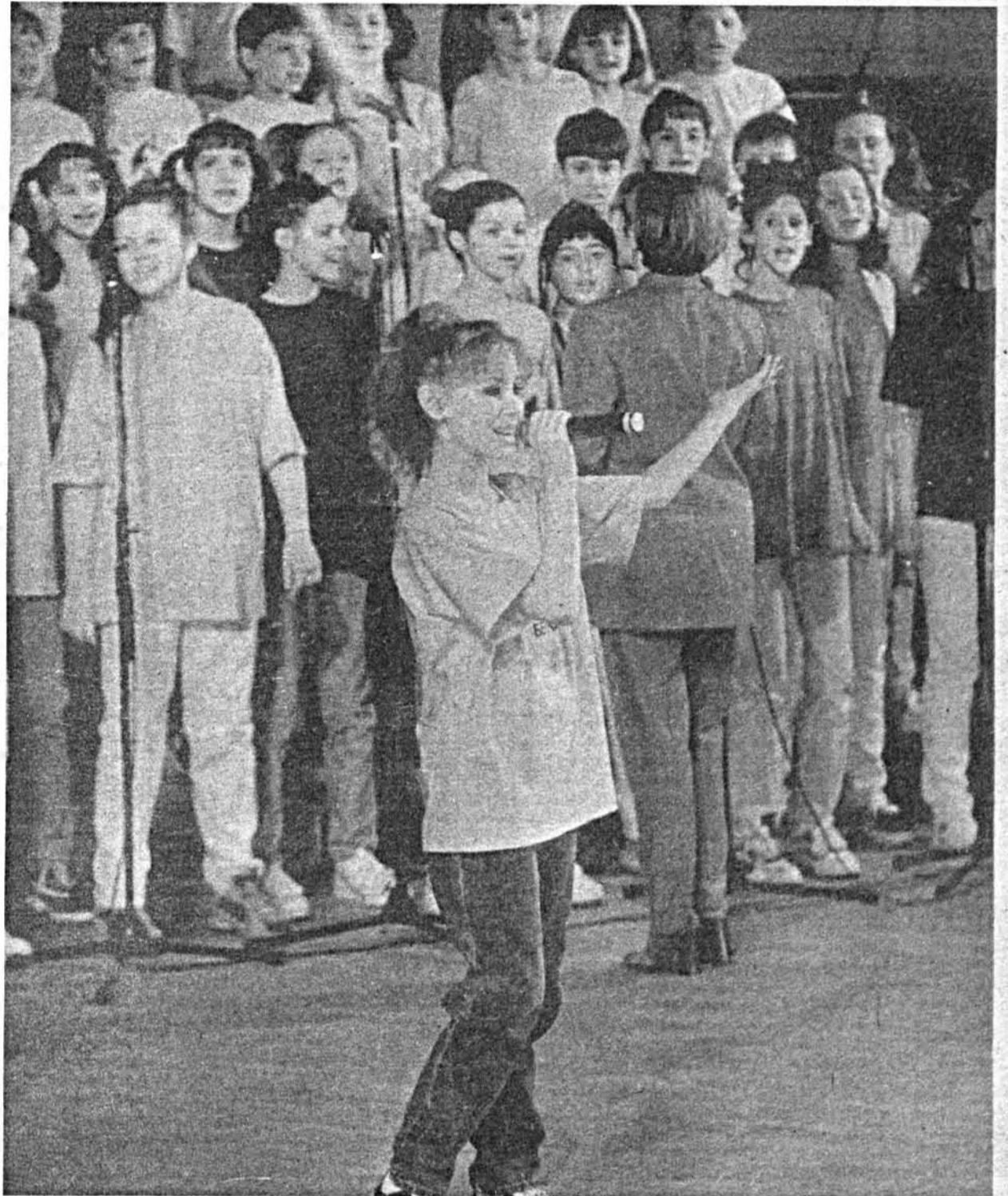
Да 90-годдзя з дня нараджэння
Валерыя МАРАКОВА

16

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Ідзе падпіска на наш штотыднёвік на другі квартал 1999 года. На "ЛіМ" можна падпісацца ў любым паштовым аддзяленні. Кошт падпіскі на месяц — 70 тысяч рублёў, на два месяцы — 140 тысяч рублёў.

Наш індэкс — **63856.**

"Спяваем з аркестрам..."

АДБЫЎСЯ II БЕЛАРУСКИ ФЕСТИВАЛЬ
ДЗІЦЯЧАЙ ЭСТРАДНАЙ ПЕСНІ.

Панядзелак стаўся для іх і нялёгкім, і радасным: з раніцы — генеральная рэпетыцыя, увечары — урачыстае адкрыццё фестывалю, амаль двухгадзінны канцэрт, шматлікая публіка, зычлівае, але кампэнтнае ў сваіх ацэнках журы, пільныя "вочы" тэлекамер... Іх было без малага чатыры дзесяткі — удзельнікаў гэтага самага юнага і самага кранальнага песеннага свята: салісты, вакальныя ансамблі, абраныя сярод соцень прэтэндэнтаў падчас папярэдніх праслухоўванняў. Прадстаўлялі яны ўсе вобласці і сталіцу краіны.

Дзяўчаткі ды хлопчукі ад 6 да 14 гадоў з Оршы ды Рэчыцы, Салігорска ды Вілейкі, Слоніма ды Ельска, Брэста ды Наваполацка спявалі па-беларуску: хтосьці спрычыніўся да рэпертуару вядомых артыстаў айчынай эстрады, хтосьці падрыхтаваў зусім арыгінальныя творы сваіх мясцовых аўтараў. Ім выпаў шчаслівы шанец — паказаць сябе ў мастацтве жывога гучу, папрацаваць з сапраўднымі саліднымі майстрамі — заслужаным калектывам, Дзяржаўным канцэртным аркестрам Беларусі на чале з прафесарам Міхалам Фінбергам, ініцыятарам і мастацкім кіраўніком фестывалю, якога пэнт Уладзімір Някляеў назваў падчас урачыстай цырымоніі адкрыцця "нястомным ратаем на беларускай культурнай ніве".

(Працяг на стар. 2)

КОЛА ДЗЁН

Учора, 25 сакавіка, у нашай краіне ўсе, каму дорага незалежнасць беларускай дзяржавы, адсвяткавалі Дзень Волі — 81-ую гадавіну абвешчання БНР. Свята прайшло хоць і незаўважна для вока, але гэта было свята, якое, як паветра нябачнае, і можна прызнаваць або не, але без якога б не было сённяшняга дня, не было б Рэспублікі Беларусь.

ПАЗІЦЫЯ ТЫДНЯ

24 сакавіка кіраўніцтва НАТО прыняло рашэнне аб прымяненні ваеннай сілы супраць Югаславіі. У гэты ж дзень ноччу па краіне былі нанесены ракетныя і бомбавыя ўдары. Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь выступіў з заявай супраць агрэсіі, у якой гаворыцца, што "прымяненне ваеннай сілы супраць СРЮ, увод на яе тэрыторыю любых замежных узброеных фарміраванняў насуперак жаданню ўрада Югаславіі з'яўляецца адкрытым актам агрэсіі, што ўскладае на агрэсара ўвесь цяжар адказнасці за яе вынікі." Рэспубліка Беларусь цалкам падтрымлівае пазіцыю Расійскай Федэрацыі па косаўскай праблеме. Толькі няўхільнае і безумоўнае прытрымліванне прынцыпаў захавання суверэнітэту Югаславіі, яе тэрытарыяльнай цэласнасці і непрымянення сілы можа з'явіцца гарантам трывалага і доўгачаканага міру ў гэтым рэгіёне...

БЯДА ТЫДНЯ

Прышла вада — прыйшла бяда. Сэнс гэтага выразу адчулі на сабе ўжо жыхары больш за 20 раёнаў нашай краіны. Падтопленымі аказаліся 200 населеных пунктаў, 4694 жылыя дамы, 6983 падворкі, вада ўжо заліла 193 588 гектараў сельскагаспадарчых угоддзяў. З зоны бедства адселены 2051 чалавек. Эвакуацыяй насельніцтва і ліквідацыяй наступстваў паводкі займаюцца 637 адзінак тэхнікі і 1560 чалавек. А вада ўсё прыбывае і прыбывае.

ПАВЕДАМЛЕННЕ ТЫДНЯ

Апошнім часам шмат гаворыцца пра тое, што СНД патрабуе сур'ёзнага рэфармавання, каб надаць садружнасці новы жыццёвы імпульс. Але, здаецца, гэтыя размовы, на якім бы ўзроўні ні вяліся, застаюцца толькі размовамі. Да ўсяго, на днях афіцыйна Ашхабад паведаміў Расіі, якая старшынствуе ў Савеце кіраўнікоў дзяржаў СНД, пра тое, што Туркменістан з 9 чэрвеня выходзіць з Пагаднення аб бязвізавым перамяшчэнні грамадзян СНД па тэрыторыі яго ўдзельнікаў. Туркменскія ўлады аргументуюць сваё рашэнне тым, што магчымасці, прадстаўленыя гэтым пагадненнем, прывялі да прытоку ў краіну крымінальных элементаў. Так што з 9 чэрвеня ў Туркменістан без візы ніхто не трапіць, у тым ліку і беларусы.

АБ'ЯДНАННЕ ТЫДНЯ

У друку з'явілася інфармацыя, што ў Маскве была створана каардынацыйная рада дэмакратычных сіл Расіі і Беларусі. Да такога рашэння прыйшлі ўдзельнікі грамадскіх слуханняў, прысвечаных праблеме інтэграцыі дзвюх краін. Мэтай створанай рады з'яўляецца аб'яднанне супрацьдзеянне антыдэмакратычным тэндэнцыям у Беларусі і Расіі. Але ці надоўга аб'ядналіся дэмакраты?

ПАДЛІКІ ТЫДНЯ

Скарачэнне колькасці насельніцтва і рэзкае зніжэнне працягласці жыцця ў нашай краіне адзначаецца з 1993 года. Калі і далей будзе назірацца такая тэндэнцыя, то па падліках удзельнікаў Першага міжнароднага кангрэса "Дэмаграфічныя праблемы Беларусі" насельніцтва краіны ўжо ў 2015 годзе можа зменшыцца на 1 млн. чалавек. Падлікі невясёлыя...

ЦЭНЫ ТЫДНЯ

Паведамленнем, што растуць цэны, нікога цяпер не толькі не напалохаеш, але і не здзівіш. Здаецца нават, што слова цэны — гэта не назоўнік, а дзеяслоў, як, напрыклад, расці. Так, паводле дадзеных Міністэрства статыстыкі і аналізу Беларусі, за першы тыдзень сакавіка спажывецкія цэны ў нашай краіне ўзраслі на 5,6 працэнта. А з пачатку года спажывецкія цэны павялічыліся ўжо на 40 працэнтаў. Для параўнання: у сакавіку 1998 года рост спажывецкіх цэн склаў 3,3 працэнта.

ПРЭЗЕНТАЦЫЯ ТЫДНЯ

21 сакавіка ў 9 гадзін раніцы на частаце 107,9 FM пачала сваю працу новая беларуская радыёстанцыя "Альфа-Радыо". У рэкламе гэтай радыёстанцыі гаворыцца, што ў эфіры будзе гучаць толькі тая музыка, якая ўжо заслужыла права на вечнае жыццё, пры гэтым трэцюю частку часу будзе перадавацца лепшая рускамоўная музыка. А беларуская? Няўжо ў нас няма музыкі, якая вартая, каб гучаць на роднай зямлі?

ВЫСНОВЫ ТЫДНЯ

Па высновах вучоных, калі ў нашай краіне пачаць будаўніцтва ўласнай АЭС, то на гэта пойдзе 19 гадоў і траціць трэба будзе па 250 мільёнаў долараў штогод. Мяркуючы па нашых багаццях, у блэйжышае дзесяцігоддзе будавацца электрастанцыя на ядзерным паліве ў Беларусі не будзе. А там, пабачым...

АБМЕРКАВАННЕ ТЫДНЯ

Адным з пытанняў парадку дня пасяджэння сакратарыята Беларускага саюза журналістаў было абмеркаванне канцэпцыі стварэння Музея беларускай журналістыкі. Першую чаргу музея плануецца адкрыць ужо сёлета ў Дзень друку, які па традыцыі адзначаецца 5 мая.

ЛІЧБЫ ТЫДНЯ

Падчас выступлення на Першым міжнародным кангрэсе па дэмаграфічных праблемах Беларусі з вуснаў галоўнага акушэра-гінеколага Мінскай вобласці Антаніны Шмак прагучалі лічбы: у нашай краіне ў 1998 годзе было прынята родаў у колькасці 93772 і ажыццёлены 141051 аборт. Інакш кажучы, на 100 родаў прыпадае 150 абортаў. Так што прыросту насельніцтва, відаць, няма чаго і чакаць!

НАПАМІН ТЫДНЯ

Служба часу і Дзяржстандарту нагадала, што на перыяд з 28 сакавіка па 31 кастрычніка 1999 года ў краіне ўводзіцца "летні час". У сувязі з гэтым стрэлкі гадзіннікаў па ўсёй тэрыторыі Беларусі 28 сакавіка ў 2 гадзіны пераводзяцца на 1 гадзіну назад.

АНОНС

Скрыпка гукае "Вясну"!

"Ад лістападаўскай "Беларускай музычнай восені" да красавіка ў нас снег ідзе. Няўжо на Беларусі 6 месяцаў зіма? Пэўна, вясна прыйдзе разам з музычнымі святамі!" — гэтая жартоўная заўвага мастацкага кіраўніка сталічнай філармоніі Ю. Гільдзюка падчас нядаўняй сустрэчы з журналістамі аказалася прарочай. З пачаткам фестывалю "Мастацтва — дзецям і моладзі" пачало мяняцца і надвор'е. А 30 сакавіка будзе афіцыйна адзначаны пачатак вясны — прынамсі, музычнай. Бо ў гэты вечар у Вялікай зале філармоніі адбудзецца першы канцэрт Міжнароднага фестывалю "Мінская вясна", які сёлета прадоўжыцца да 15 красавіка. "У свеце скрыпкі" — такую праграму мае гэтая традыцыйнае свята мастацтва сёлета. Арганізатары тлумачаць выбар тэматычнага напрамку фестывалю тым, што скрыпка, каралева музыкі, аснова сімфанічных ды камерных аркестраў, акадэмічных ансамбляў, геранія беларускага фальклору, — мае

быць узведзена на п'едэстал годнай яе ўвагі ды пашаны. Тым болей, што нягледзячы на адчувальны дэфіцыт майстроў скрыпічнага выканальніцтва, на штогадовае скарачэнне набору навучэнцаў па гэтай спецыяльнасці ў ДМШ і музычных вучэльнях, на эміграцыю музыкантаў, захаваліся ў Беларусі і добрыя традыцыі, і таленты. І тое, і другое вымагае падтрымкі...

Падчас "Мінскай вясны" адбудзецца канцэрт з удзелам знаных у свеце скрыпачоў: народнай артысткі Грузіі Марыне Яшвілі, народнага артыста СССР Эдуарда Грача, народнай артысткі Расіі Ірыны Бачковай, колішняга мінчука, лаўрэата міжнародных конкурсаў, які цяпер у Германіі, Аляксандра Крамарова. Прыедуць, дарэчы, і маладыя "беларускія замежнікі" — выхаванцы нашай скрыпічнай школы, якія працягваюць адукацыю або працуюць у іншых краінах. Выступаць і навучэнцы Рэспубліканскага каледжа пры БАМ, студэнты Акадэміі музыкі, славуты Ка-

мерны аркестр пад кіраўніцтвам У. Перліна. Маладыя скрыпачкі з Францыі завітаюць на "Вясну". А зныя замежныя госці правядуць майстаркласы для сваіх юных мінскіх калег...

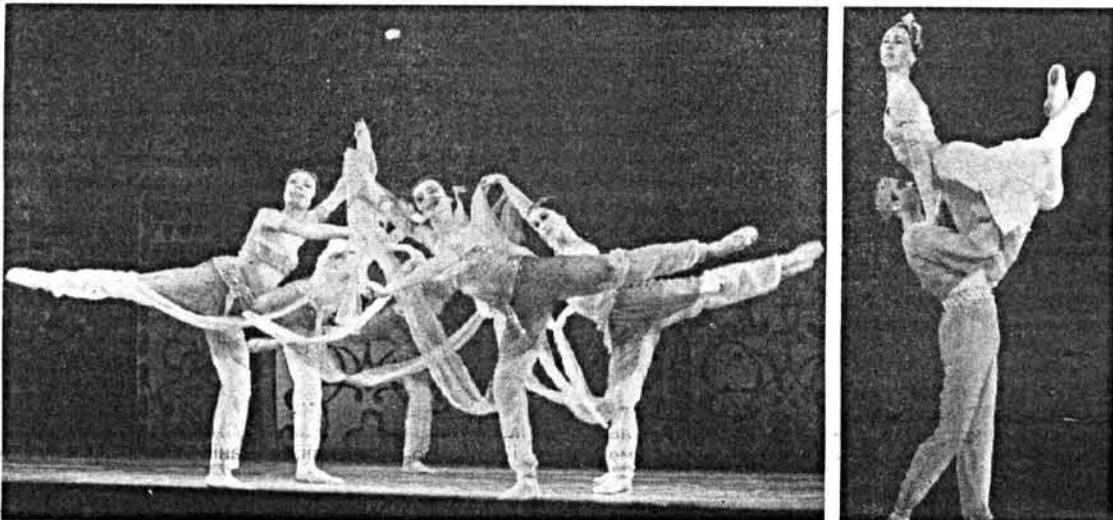
Скрыпка не будзе ў самоце. Яе голас падтрымаюць і канцэртмайстры-піяністы, і, вядома ж, аркестры: камерны калектыў з Расіі пад кіраўніцтвам Д. Зубава, "Маладая Беларусь" на чале з М. Казінцом, Акадэмічны сімфанічны — з Г. Праватаравым, камерны аркестр "Масковія" пад кіраўніцтвам Э. Грача. Памяці цудоўнага беларускага музыканта, маэстра, з імем якога доўгі час быў звязаны поспех айчыннага Камернага аркестра, — Юрыя Цырука прысвячаюцца канцэрты выдатных выканаўцаў з Масквы Наталлі Гутман ды Эліса Вірсаладзе.

У праграмах фестывалю — апрабаваная часам высокая класіка і лепшыя ўзоры музыкі XX стагоддзя.

С. Б.

ГОСЦІ

Зазірнулі да нас зоркі...

Беларускі балет вандраваў па Іспаніі, але нашым паклоннікам Тэрпсіхоры сумаваць не выпадала. Дзякуючы прадпрыемальнасці кіраўніцтва Магілёўскай абласной філармоніі да нас завіталі зныя зоркі балета Украіны ды Расіі. Прынамсі, яны зіхацяць у спектаклях Данецкага тэатра, які паказваў на мінскай сцэне "Баядэрку" Л. Мінкуса, "Пер Гюнт" Э. Грыга

ды "Вальпургіеву ноч" на музыку Ш. Гуно. Наша публіка ўжо ацаніла майстэрства і творчую форму народнай артысткі Расіі Ніны Сямізоравай ды народнага артыста Украіны Вадзіма Пісарова. Гастрольны тур гацей па гарадах Беларусі прадоўжыцца да 3 красавіка.

Фота А. ПРУПАСА

ФЕСТИВАЛІ

Вось дык вакацыі!

Традыцыйныя школьныя вакацыі сёлета стануць змястоўнымі і запамінальнымі для ўсіх, хто спрычыніцца да фестывалю "Мастацтва — дзецям і моладзі". З 22 па 28 сакавіка па ўсёй краіне праходзяць канцэрты і спектаклі з удзелам юных выканаўцаў і майстроў мастацтваў, ладзяцца размаітыя выстаўкі, адбудуцца кінапаказы. Сярод адметных імпрэз — II Беларускі фестываль дзіцячай эстраднай песні "Спяваем з аркест-

рам", што ладкуецца па ініцыятыве і пад кіраўніцтвам народнага артыста Беларусі прафесара М. Фінберга. 10-годдзю стварэння Узорнага эстрадна-сімфанічнага аркестра (кіраўнік В. Быкаў) Нацыянальнага цэнтра творчасці дзяцей і моладзі прысвячаўся канцэрт у Вялікай зале сталічнай філармоніі. Упершыню ў Мінску выступіць дзіцячы музычны тэатр "Галіна Вишневская", створаны ў аднайменным маскоўскім вучэбным ком-

плексе для адораных дзяцей. Будучыя спевакі, мастакі тэатра, артысты балета і аркестра, якімі апякуецца выдатная спявачка, пакажуць дзіцячыя оперы мінулых стагоддзяў — "Грыбны перапалох" і "Цар-Лядзях", што цікава будзе і старэйшым. Завершыцца фестываль у нашай сталіцы аўтарскім вечарам знаннага кампазітара, прэзідэнта Федэрацыі дзіцячых і юнацкіх хораў Расіі акадэміка Г. Струва. У канцэрце возьмуць удзел узорныя харавыя калектывы мінскіх школ.

Н. К.

"Спяваем з аркестрам..."

(Працяг. Пачатак на стар. 1) Для іх з густам пашчыраваў знаны музыкант аркестра і кампазітар Уладзімір Ткачэнка, зрабіўшы амаль тры дзесяткі арыгінальных песенных аранжыровак, у якіх адметнай фарбай уразіла партыя хору. Так, усю праграму, як і летась, апроч аркестра, суправаджаў узорны харавы калектыў "Фэст" мінскай СШ № 201 пад кіраўніцтвам Элеаноры Старажук.

Стварыць свята для дзяцей стараліся і кіраўнікі праграмы народна-артыстка Зінаіда Бандарэнка, рэдактар папулярнага "Тэлебома" Тацяна Сінкевіч, вядучая (і салістка!) Ларыса Грыбалёва, удзельнікі студыі бальнага танца Дома друку, спецыялісты пастановачнай і адміністрацыйнай груп аркестра, арганізатары з боку Міністэрства

культуры, Белтэлерадыё, Мінгарвыканкама...

А дзеці... Яны былі такія шчырыя і такія розныя ў эмацыйным выяўленні свайго творчага "я"! Хтосьці з малых нагадаў сваіх гарэзлівых песенных герояў — "коцікаў" ды "малпачак" з мультыкаў. Хтосьці выказваў праз песню сваё падлеткавае памкненне "быць падобнай да..." Шчодрую авачыю залы выклікала Саша Журомская з Мазыра — дзяўчынка-невялічка з не па гадах моцным, зычным "народным" голасам. Не ўстрымалася публіка ад воклічаў "брава!" пасля выступлення ўжо зноўнага пінчука Сашы Чаркаса, адзінага ўдзельніка, які, апроч таленту, паказаў і годную школу, і высакародную культуру спеваў на эстрадзе. Нельга было не заўважыць, як вырасла за

год пястушка першага фестывалю — Насця Жук з Маладзечна і што нібыта ёй "на змену" з'явілася самая маленькая салістка вілейскай студыі "Экспромт" Даша Рогач.

Зрэшты, журы, у якім старшынявала вядомая кампазітарка, апякунка юных спеўных талентаў, Валяціна Сярых, працавала сімвалічна, ацэньвала многія выступленні на "5", зрэдка карысталася карткамі з лічбай "4" і прызваў месцы не размяркоўвала. Наконт прызоў паклапаціліся спонсары — "Беларусбанк", Беларуская чыгунка і "Камунарка", зрабіўшы падарункі ўсім удзельнікам фестывальных канцэртаў.

Падчас вясновых вакацый нашы дзеці атрымалі не проста чарговае свята: яны займелі падтрымку і перспектыву ў сваіх цудоўных захапленнях, здатных напоўніць прыгожымі ўражаннямі і адметным сэнсам пачатак іх няпунага на сённяшні дзень, трывожнага жыцця.

С. Б.

Сакрэт юбіляра

У чым сакрэт надзвычайнай прыцягальнасці асобы Генадзя Праваторава? Вядома ж, не ў тым, што ён апынуўся ў цэнтры ўвагі музычнай грамадскасці, узначаліўшы на пачатку канцэртнага сезона адзін з асноўных мастацкіх калектываў нашай краіны — Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр. Калі той сакрэт наогул можна вытлумачыць словамі, дык гэтымі словамі будучы — “дыржор ад Бога”. А творчы геній, як вядома, узросту не мае. Таму, відаць, і не хацеў Генадзь Панцеляймонавіч ніякіх юбілейных афіш, быў крыху збянтэжаны ініцыятывай філарманічнага кіраўніцтва адзначыць 50-годдзе прафесійнай дзейнасці дыржора.

“Дык няўжо яму 70?” — зрабіўшы няхітры матэматычны разлік, дзівіліся паклоннікі, дасведчаныя ў фантастычнай працаздольнасці Праваторава, у яго “шалёных хуткасцях” ды “тэрмаядзернай энергіі”, якой, здаецца, надоўга хопіць, каб зарадкаваць і аркестр, і шматлікую публіку.

Так, юбілей. І становішча галоўнага дыржора, як бы ні пратэставала супраць гэтага Боская сутнасць мастака, — становішча абавязвае да пэўнай публічнай акцыі, “справаздачы”, дэманстрацыі творчых вынікаў...

Талент Г. Праваторава, падсілкаваны школай такіх карыфеяў, як К. Кандрашын ды А. Гаук, рабіў яркім жыццём ўсіх калектываў, з якімі давалося супрацоўнічаць

маэстра. Гэта Маскоўскі музычны тэатр імя К. Станіслаўскага і У. Неміровіча-Данчанкі, Ленінградскі Малы тэатр оперы і балета, Маскоўскі эксперыментальны музычны тэатр, Куйбышўская філармонія. Працаваў ён у Адэсе, у Мінску (15 гадоў таму быў галоўным дыржорам Акадэмічнага тэатра оперы і балета Беларусі)...

Генадзь Праватораў не зрабіў кар’еру скандальнага сталічнага дыржора, што было ці не модай сярод ягоных калегаў. Ён зрабіў сабе імя. Імя Музыканта, якога паважаюць калегі, аркестранты, вучні, якога любіць публіка, якога ведаюць і высокая цэнца замежныя спецыялісты.

Народны артыст Расіі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі, прафе-

сар Беларускай акадэміі музыкі Г. Праватораў шчыра, інтэнсіўна і плённа жыве ў мастацкім асяроддзі нашай краіны. З цікавасцю працуе над партытурамі беларускіх аўтараў. Прапагандуе самія розныя сімфанічныя творы сусветнай значнасці.

Пасля таго сакавіцкага канцэрта, што прымяркоўваўся да юбілею галоўнага дыржора Дзяржаўнага акадэмічнага сімфанічнага аркестра Беларусі, абмяркоўвалі праватораўскую трактоўку Другой сімфоніі Г. Малера. Зацікавіць, захапіць, заваражыць Малерам?! Гэта не проста. На гэта здатны толькі энтузіяст, дыржор ласкаю Божай...

С. БЕРАСЦЕНЬ
Фота У. САПАГОВА

Не забыліся на юбілей Гётэ

Славу таму нямецкаму пісьменніку, як вядома, сёлета спайняецца 250 гадоў. Першым у Брэсце на гэтую дату адгукнуўся выкладчык нямецкай мовы мясцовага дзяржуніверсітэта Яўген Бяласін. Лютаўскі выпуск бюлетэня “PROEVROPA”, рэдактарам якога ён з’яўляецца, цалкам прысвечана Гётэ. У бюлетэні змешчаны звесткі з жыцця і творчасці нямецкага пісьменніка і ягоныя вершы ў перакладах Юркі Гаўрука, Алега Лойкі і самога рэдактара бюлетэня.

Драздовіч і Берасцейшчына

У Брэцкім краязнаўчым музеі экспануюцца арыгінальныя працы вядомага мастака Язэпа Драздовіча. Экспанаты прывезены з Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі. Для наведвальнікаў выставы вельмі цікава адкрыць для сябе,

што нямала пейзажаў і замалёвак Язэп Драздовіч стварыў на Берасцейшчыне, у прыватнасці, у Пінску і ў яго ваколіцах. Выстава будзе працаваць тры месяцы.

Сымон АКСЕНИН

ГОМЕЛЬ...

“Сагрэтыя сэрцам...”

Гамяльчанін Станіслаў Дзмітрыевіч Дзьякануў — вядомы жывапісец. З эцюднікам аб’ехаў розныя мясціны роднага краю. Менавіта палеская зямля дадае мастаку натхнення і жыццёвага аптымізму, множыць творчыя сілы. Больш за 45 гадоў працуе Станіслаў Дзмітрыевіч на ніве мастацтва. За гэты час напісаў сотні палотнаў: тэматычныя карціны, партрэты, пейзажы. У кожнай рабоце — дакладнасць кампазіцыйных рашэнняў, багаты каларыт, яркая вобразнасць. Як удзельнік абласнога пленару на Тураўшчыне ён напісаў вялікі цыкл пейзажаў “Палессе”. Стварыў серыю работ на Мазыршчыне. Нямала палотнаў майстра захоўваюцца зараз у Веткаўскім, Добрушскім, Гомельскім раёнах. Творы Дзьяканавы вядомы і за межамі вобласці. У апошнія гады Станіслаў Дзмітрыевіч працаваў над новай серыяй “Мая Навабеліца” (раён Гомеля, дзе жыве мастак). Экспазіцыя пад такой назвай і адкрылася ў карціннай галерэі абласной арганізацыі Саюза мастакоў. Як сказаў Дзьякануў, кожная работа — сагрэтая сэрцам.

Вернісаж светлагорцаў

Выставачная зала Мазырскага музея лічыцца адной з лепшых у вобласці. Тут пастаянна адкрываюцца вернісажы як знакамітых майстроў, так і маладых мастакоў. Цяпер, напрыклад, працуе экспазіцыя светлагорскіх жывапісцаў Віктара Баранавы і Мікалая Кухарэнкі. В. Барануў належыць да старэйшага пакалення твораў. На працягу 35 гадоў у сваіх работах ён адлюстроўвае прыгажосць краяві-

даў роднага горада. На выставе прадстаўлены яго палотны “Вясна на Бярэзіне”, “Раніца”, “Сланечнік”... Мікалай Кухарэнка на 20 гадоў маладзейшы. У Светлагорску ён узначальвае дзіцячую мастацкую школу, плённа працуе ў розных жанрах жывапісу.

Экспазіцыя светлагорскіх жывапісцаў з горада над Прыпяццю пераедзе ў Рэчыцу, а потым у пасёлак Акцябрскі.

А сувязі жывуць

У Гомелі з гастролі часта выступаюць вядомыя тэатральныя калектывы Масквы, Санкт-Пецярбурга. А нядаўна гамяльчане пазнаёміліся са спектаклем Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра оперы і балета Украіны — “Баядэрка”. У галоўных ролях былі заняты лаўрэаты міжнародных конкурсаў артыстаў балета, народныя артысты Украіны Вадзім Пісараў і Іна Дарафеева.

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

ГРОДНА...

Тыдзень кнігі

Тыдзень дзіцячай і юнацкай кнігі, прысвечаны 200-гадоваму юбілею А. Пушкіна, праходзіць у Гродне з 23 па 30 сакавіка. Яго арганізатары-супрацоўнікі цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы. Вучні гродзенскіх школ сталі гасцямі і ўдзельнікамі ўрачыстага адкрыцця свята, на якім прысутнічалі таксама і ганаровыя госці — пазтэка Марыя Шаўчонак і прадстаўнікі ДАІ, што выступіла спонсарам мерапрыемства. Юныя артысты з сярэдняй школы N 3 паказалі спектакль паводле “Казкі пра цара Салтана”, пастаноўку якога ажыццявіла актрыса тэатра лялек Людміла Паўлоўская. Дзеці прынялі ўдзел у віктарынах па казках Пушкіна, а таксама (што немалаважна на правадні школьных вакацый) на прадаж дарожнага руху. У межах тыдня кнігі адбудзецца цэлы шэраг конкурсаў, вечарын, літаратурных гасцеўняў і іншых мерапрыемстваў у бібліятэках горада.

Лілія НАВІЦКАЯ

ВІЦЕБСК...

“Белая амфара” — у пяты раз

У пяты раз Віцебск рыхтуецца да рэспубліканскага конкурсу мадэльераў-дызайнераў і манекеншчыц “Белая амфара”, які запланавана правесці на под’юме Культурна-дзелавога цэнтра ААТ “КІМ” з 19 па 23 траўня. Да старых заснавальнікаў (канцэрн “Беллегпрам”, ААТ “КІМ”, Віцебскі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт) сёлета далучаецца Нацыянальная дзяржтэлерадыёкампанія. Свята моды традыцыйна пройдзе па дзвюх намінацыях — прамысловае і непамысловае мадэльаванне. Абзначаны такія тэмы, як “Гарадскі раман”, “Трыкатажная сюіта”, “Тынейджэр”, “Пяшчота”. Да ўдзелу ў конкурсе запрошаны студэнты і навучэнцы нават з-за мяжы. Упершыню плануецца паказ мадэляў абутку.

Люблін вітаў барда

Віцебскі бард Яўген Савельеў з поспехам гастрываў у Польшчы. Цёпла яго сустралі прыхільнікі песеннага жанру ў Любліне. Яўген выконваў песні са сваіх апошніх беларускамоўных альбомаў. Па словах барда, гучанне беларускага слова вельмі ўзрушыла палякаў. Асабліва спадабаліся слухачам песні на хрысціянскую тэма-

тыку. На віцебскім тэлеканале можна ўбачыць зараз кліп Савельева “Стары храм”. У гэтыя дні спявае разам з гуртам “Ньюкаспаполіс” заканчвае працу над беларускім калядным альбомам, у які ўключаны як традыцыйныя калядкі, так і песні на вершы Ларысы Геніюш, Міхаіла Арла.

Святлана ГУК

Каб ведаць, хто мы

Якімі толькі эпітэтамі не вызначаем мы сённяшні час! Ён і скрутны, і бязладны, і парадасальны, і проста цяжкі і беспрасветны... Аднак жа тройчы мае рацыю той, хто кажа, што нават усе згаданыя акалічнасці не могуць спыніць жыцця. Жыццё працягваецца. Больш за тое, яно часам выяўляе, паказвае такія прыўкрасныя ўзоры сваёй бессмяротнасці, што застаецца адно здзіўляцца і захапляцца.

Я спазнала такое пачуццё на выставе “Беларуская кніга-98”. Госпадзе, колькі ўжо сказана пра варты жалю стан нашага, акурат беларускага кнігадрукавання! Яно ж праўда. Літаральна ўсе нашы дзяржаўныя выдавецтвы рэзка здалі свае пазіцыі як па колькасці выданняў, так і па тыражах. Гэта — мякка кажучы. Калі ж папраўдзе, дык і ад першага і другога засталася толькі рожкі ды ножкі. І ўсё ж яны жывуць, і ўсё ж кнігі — выходзяць. І гэта красамоўна засведчыла згаданая выстава (тым больш, што пераважала на ёй, бадай, прадукцыя недзяржаўных выдавецкіх структур), і яна дае нейкі спадзеў на будучыню. І спадзеў гэты звязваецца найперш няхай з многімі, але проста выдатнымі, унікальнымі, адмысловымі ва ўсіх адносінах экспанатамі выставы, якія здымаліся са стэндаў і браліся ў рукі “с благоговейным трепетом” — інакш не скажаш.

Адна з такіх кніг — даследаванне Івана Саверчанкі “Aurea medicritas”. Гэты латынскі выраз азначае: “залатая сярэдзіна”. І адно, і другое наўрад ці скажа што недасведчанаму чытачу. А вось чытача дасведчанага, які ведае, што гэты аўтар даследуе ролю буйных палітычных і культурных дзеячаў у гісторыі Беларусі, старажытнае пісьменства (паэзія, царкоўна-павучальная і палемічная літаратура), духоўныя ўзаемадачыненні беларусаў з суседнімі народамі, назва безумоўна зацікавіць, спародзіць пытанне: якую “залатую сярэдзіну” мае ён на ўвазе? Тыя цывілізаваныя формы развіцця грамадства, тую “залатую сярэдзіну”, якую знайшлі нашы продкі, каб пазбегнуць у

шматканфесійнай краіне крываваў рэлігійных войнаў? Ці тую “залатую пару” нашай культуры, якая звязваецца з эпохай Адраджэння і ранняга барока? І гэты дасведчаны, здагадлівы чытач будзе мець рацыю, лацінскую назву кнігі можна разумець і так, і гэтак. Бо яна мае падзагалавак: “Кніжна-пісьмовая культура Беларусі. Адраджэнне і ранняе барока”.

Так, продкі нашы знайшлі гэтую “залатую сярэдзіну”. І баталіі разгортваліся найперш на старонках рукапісных і друкаваных кніг. Праблемы, што дыскусаваліся ў старабеларускім пісьменстве, ахоплівалі шырокі круг пытанняў: функцыянаванне інстытуцый улады, шляхецкая дэмакратыя, рэфарма адміністрацыйнай і судовай сістэм, саюз з Польшчай, статус праваслаўнай царквы, класіялогія, антрапалогія і этыка — гэта будзе не зусім поўны пералік. Вось гэтыя дыскусіі і даследуе І. Саверчанка ў сваёй кнізе. Даследуе зацікаўлена, прыводзячы новыя факты, выказваючы свежыя ідэі, выкарыстоўваючы сучасную метадыку, робячы працу сваю цікавай не толькі навукоўцам, але і самаму шырокаму колу чытачоў. Бо, як гаворыць сам у прадмове, “менавіта там, у мінулым, трэба шукаць адказу на асноватворныя пытанні фармавання адметнай беларускай культуры, лексічна багатай, гнуткай і вобразнай мовы, своеасаблівага прыгожага пісьменства, развітой філасофскай, грамадскай і юрыдычна-прававой думкі. Выяўленне шматстайных духоўна-культурных чыннікаў, што ўплывалі на фармаванне нацыі, этычных і эстаэтычных ідэалаў беларусаў, бадай, найгалоўнейшая ўмова спасціжэння генезісу і эвалюцыі беларускай ідэі ад яе пачатковых праў да выразна акрэсленых, завершаных і дасканалых форм”. Пагадзіцеся, што сёння ўсё гэта мае для кожнага з нас асаблівае значэнне. Без ведання, хто мы і адкуль, мы наўрад ці зробім крок у сваю лепшую будучыню.

Кніжна-пісьмовую культуру Беларусі эпохі Адраджэння і ранняга барока вывучалі многія даследчыкі

— ад П. Уладзімірава, Я. Карскага, У. Ператца, М. Грушэўскага, С. Маслава, А. Вяслоўскага, А. Сабалеўскага, М. Доўнар-Запольскага да М. Улашчыка, а таксама многія і многія іншыя навукоўцы Беларусі, Расіі, Украіны, Польшчы, Літвы, Італіі, Германіі. І Саверчанка не ўпусціць нікога і нічога, франтальна вывучыў шырокі комплекс рукапісных і друкаваных твораў старажытнасці, нямала з якіх адшукаў сам у архівах ды кнігасховішчах Вільні, Масквы, Санкт-Пецярбурга, Мінска, Кіева, Кракава, Цюрыха, Адэсы і інш. У выніку нарадзілася гэтае фундаментальнае, усебаковае і ўсеахопнае выданне.

Навуковую ацэнку кнізе дадуць, вядома, спецыялісты. Я ж хачу найперш падкрэсліць тое, што выдана яна цудоўна, на мелаванай паперы, са шматлікімі каларовымі ілюстрацыямі, у каларовым суперы, набрана, звярстана і надрукавана з высокім мастацкім густам. Яна не проста кніга, а — твор паліграфічнага мастацтва. Акурат гэтая кніга, поруч з некаторымі іншымі на выставе, і спараджалі тое светлае і аптымістычнае пачуццё, пра якое я гаварыла ў пачатку.

Падрыхтавана кніга ў выдавецтве “Тэхналогія”. Даследаванне і выданне ажыццяўлена пры падтрымцы Беларускага рэспубліканскага фонду дакументальных даследаванняў, Інстытута “Адкрытае грамадства” і Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы НАН Беларусі. Наклад яе — 2000 асобнікаў. Адресавана кніга гісторыкам культуры і літаратуры, медыявістам, філосафам, кнігазнаўцам, выкладчыкам ВНУ, настаўнікам, студэнтам і... усім свядомам беларусам.

У часе выставы, якая яшчэ працуе ў мінскай кнігарні “Светач”, адбылася прэзентацыя кнігі І. Саверчанкі. У ёй прынялі ўдзел аўтар, а таксама галоўны рэдактар выдавецтва “Тэхналогія” Зміцер Санько, рэдактар кнігі Наталля Санько, мастак Вадзім Масцераў і тэхнічны рэдактар Лідзія Масцерава.

М. МІХАЙЛАВА

Прэміі часопіса “Полымя”

Рэдакцыйная калегія старэйшыны сярод літаратурна-мастацкіх выданняў краіны прысудзіла прэміі за лепшыя творы, апублікаваныя на старонках “Полымя” ў 1998 годзе. Лаўрэатамі сталі: на намінацыі

“Проза” — А. Кудравец (апавяданне “Баёк”), В. Карамзаў (эсэ “Жаварончак бласлаўлена”), “Паэзія” — Н. Гілевіч (паэма “Лодачкі”), В. Зуёнак (вершы), “Старонкі нашай гісторыі” — Г. Кісялёў

(артыкул “Фантомы тайных архіваў”), “Крытыка і літаратуразнаўства” — Д. Бугаёў (артыкул “Летуценніца на скразнях эпохі”), “Сярод кніг” — Г. Тычка (рэцэнзія “Ад славянскіх вытокаў — да XIX стагоддзя”).

Н. К.

У вольным горадзе Менску

У мінулую пятніцу ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры пад 500-ыя ўгодкі атрымання месца над Свіслаччу Магдэбургскага права адкрылася выстава "Мінск, горад вольны". Гучалі прамовы афіцыйных і неафіцыйных выступанцаў, было ўсё іншае, што належыць быць на такіх імпрэзах. Хачу ж сказаць пра вольны горад, няхай сабе і ўяўны, або, па цяперашняй модзе, віртуальны. На выставе пра гэты ідэал нагадала мне сустрэча з вольнымі людзьмі — рупліўцамі нашага нацыянальна-духоўнага самапацукця, грамадскае мужнасці й мастацкага характава. І скажу вам — ніштавата награнамадзілася гэтага люду вольнага, вабнага на невяліччай пляцовачцы, у дадатак густа "абсаджанай" студэнцкай, вучнёўскай моладдзю. Мы з прыцелем мусілі падацца трохі вышэй, па лесвіцы, каб зверху лепей бачыць. Было на кім засяродзіць узрушлівае вока ды перакінуцца ўзаемна зчлівым усмахам, згадаўшы ў думках мілага Купалу: "Мы людзі свабодныя, вольныя птахі...". Мне не часта шчасціць наезджаць у сталіцу нашу, яшчэ радзей — спазнаваць цяпло ад поціскаў братніх далоняў так вольна шчодра, адразу — у адным часе і месцы. Не пералічваю, але прашэптваю ўсхвалявана імёны знамяна, сустрэтыя мной на выставе ў "горадзе вольным". Прашу спадара рэдактара не пашкадаваць газетнай плошчы дзеля тых самых вольных людзей, якія прыйшлі і былі акарасай на выставе: Радзім Гарэцкі, Ніл Гілевіч, Уладзімір Стальмашонак, Мікола Купава, Арсень Ліс, Ганна Сурмач, Яўген Леўка, Віталь Скалабан, Ганна Запартыка, Ірына Багдановіч, Алесь Анціпенка...

Паглядаў я на знаёмых і незнаёмых твары, аднолькава ўзбуджаныя, нібы азораныя супольным перажываннем, і думаў пра трыўчасца высокую тае самае "плошчы свабоды", якую "мінчане баранілі на працягу некалькіх стагоддзяў" (з выставачнага буклета І. Зварыкі, Г. Чыстага, А. Цітова). Добра сказана, але чаму мінчане, чаму не менчукі, мянчане, калі адэкватна й пашаноўна ставіцца да сваіх продкаў-абаронцаў? Ды і горад ж наш стольны 500 гадоў таму прымаў статус вольнага ў іншым, не ў цяперашнім назове. Нашчадкі, мяркую, яшчэ вернуць свой страчаны вобраз у першаснай саманазве. Як тое і прадказвае сябра мой экспромтам-вершасказам, агучаным, між намі, на прыступках музейных:

Толькі Менск будзе горадам вольным,
А героем — застаецца Мінск...

Увогуле і выстава ў музеі, і тыднем раней распачатае ў Скарынаўскім цэнтры асэнсаванне майдэборскіх ўгодкаў міжволі схіляюць да рэфлексій над нашай плошчаю Свабоды-Незалежнасці — месца не толькі параднага маршыравання й мітынганя, але, як вучыць сурова пані Гісторыя, і ахвярнае абароны. Прынамсі, і гэты праніклівы сігнал з іх даўніны я адчуў як надзённы і востры.

Застаецца падзякаваць Захару Шыбеку. Яго бенефіс на пасадзе дырэктара Нацыянальнага музея гісторыі і культуры адбыўся, можа, й не на "біс", але — уражальна.

А. КАЎКА

Археаграфіі — быць!

Міжнародная навуковая канферэнцыя "Праблемы беларускай археаграфіі", прымеркаваная да 175-годдзя выхаду ў свет "Беларускага архіва старажытных грамад", прайшла днямі ў Мінску. Яна была арганізавана Дзяржаўным камітэтам па архівах і справаходстве Рэспублікі Беларусь, Беларускім навукова-даследчым інстытутам дакументазнаўства і архіўнай справы і гістарычным факультэтам Белдзяржуніверсітэта. У рабоце канферэнцыі прынялі ўдзел прадстаўнікі архіўных, музейных, бібліятэчных, акадэмічных устаноў і ВНУ, навуковых і грамадскіх арганізацый Беларусі, Польшчы, Расіі і Украіны.

На пленарным пасяджэнні заслуханы і абмеркаваны 6 дакладаў, прысвечаных розным аспектам гісторыі, тэорыі і метадыкі беларускай археаграфіі. Большасць выступленняў мелі не толькі навуковае, а і прыкладнае значэнне. У ходзе іх унесены канкрэтныя прапановы і рэкамендацыі па дапаўненні і ўдасканаленні распрацаванага БелНДІ дакументазнаўства і архіўнай справы сумесна з навуковымі і архіўнымі ўстановамі рэспублікі праекта Нацыянальнай праграмы публікацыі гістарычных крыніц. Было таксама прызнана вельмі неабходным аднавіць у Беларусі дзейнасць існаваўшай у 20-я гады Археаграфічнай камісіі пры Акадэміі навук.

Міхаіл ШУМЕЙКА,
вядучы навуковы супрацоўнік БелНДІ дакументазнаўства і архіўнай справы

СПАДЧЫНА

СЛАВУТЫ КРЫЖ
Еўфрасінні Полацкай быў зроблены Лазарам Богшам у 1161 годзе. У геральдычнай навуцы такую форму шасціканцовага крыжа называюць патрыяршымці падвоеным крыжам, пад якім разумеюць два грэчаскія крыжы, спалучаныя разам.

У гэты ж час на каралеўскіх пячатках і манетах пры каралі Венгрыі Бэле III (1173—1193 гг.) з'яўляецца, так званы **вугорскі крыж**, або патрыяршы крыж, або падвоены грэчаскі крыж, з верхняй папярэчнай, карацейшай за ніжнюю. Усе наступнікі караля Бэле III чаканяць манеты з такім крыжам. Такая форма крыжа стала гербавай фігурай Венгрыі. Рэч у тым, што візантыйскі імператар Мануіл у 1163 г. заручыў сваю дачку з венгерскім прынцам Бэлам. Бэла прыехаў у Канстанцінопаль, хрысціўся, атрымаў імя Аляксея. Мануіл надаў яму ты-

шчана 7 шчытоў з гербамі, якія сімвалізавалі тыя землі, што знаходзіліся пад юрысдыкцыяй караля. Уверсе з левага боку ад сябе ён змяшчае герб "Пагоня", на шчыце якога — Еўфрасіннеўскі крыж. Тое самае — на склепе Ягайлы на Вавелі ў Кракаве. На ёй з двух бакоў змешчаны герб "Пагоня". На шчыце, які трымае рыцар — крыж той жа формы, што і Еўфрасіннеўскі.

Падвоены крыж быў гербам даўно вымершай полацкай дынастыі. Гэты крыж быў сакральнай рэліквіяй для Полацка, для Полацкага княства, і Ягайла паклаў яго на шчыт герба "Пагоня". Гэтым актам Ягайла як бы падкрэсліваў сваё права спадкаемцы Полацкай зямлі і яе дынастычнай мінуўшчыны, звязанай з Візантыяй.

Крыжы такой формы сустракаліся і на ўсходзе ад Беларусі. І нямала. Зроблены некалькі выдатных даследаванняў аб гэтай цікавай з'яве. Даследчыкі сведчаць, што фор-

ўваецца на Дзяды ды іншыя нацыянальныя святы. Шасціканцовыя крыжы былі ўстаноўлены на месцах змагання Слуцкіх паўстанцаў 1920 года.

На навуковай нарадзе ў Віцебску і Полацку, якую ладзілі многія грамадскія таварыствы Віцебска, у тым ліку і Полацка-Віцебская праваслаўная епархія, 16—17 лістапада 1991г. "Да 830-годдзя стварэння Лазарам Богшам крыжа для пр. Еўфрасінні Полацкае", я прапанаваў Беларускаму экзархату рускай праваслаўнай царквы на ўсіх адноўленых і навава адбудаваных цэрквах узводзіць крыж па форме Еўфрасіннеўскага. На ўрачыстыя дні святкавання 1000-годдзя Хрысціянства ў Беларусі ў Віцебску на Успенскай гары намаганьнямі Віцебскай епархіі быў пастаўлены жалезны шасціканцовы крыж. Самі ўрачыстасці ў Беларусі прайшлі пад эмблемай і знакам Крыжа Еўфрасінні Полацкай. Была выпушчана марка з выявай

Знак еднасці

тул дэспата і абвясціў, што Бэла будзе ягоным спадкаемцам.

Аднак, неспадзявана для Мануіла, ягоная жонка нарадзіла яму сына ў 1169 г. Мануіл змяніў сваю пастанову і адмяніў заручыны сваёй дачкі з Бэлам і ажаніў яго з прынцэсай Ганнай. Пры гэтым дазволіў яму ўжыванне імператарскага падвоенага крыжа, які Бэлам III і яго наступнікамі дынастыі Арпадаў стаў ужывацца як герб Венгрыі. З цягам часу гэты герб замацаваўся ў залежнай ад Венгрыі Славакіі. І цяпер ён, дарэчы, з'яўляецца гербам незалежнай Славацкай дзяржавы.

Адсюль узнікае заканамернае пытанне, а ці не з'яўляецца знакаміты Крыж Еўфрасінні Полацкай правам на апякунства Полацкага княства з боку імператараў Візантыі і менавіта таго ж самага Мануіла? У жыцці Еўфрасінні Полацкай чытаем: "І посла слугу своего Міхаіла ў Царыград, ко царю, нарицаемому Мануілу, и к патриарху Луце с дары многоценными, просящи от него святой Богородицы, еже бе евангелист Лука написал 3 иконы еще при животе святой Богородицы, постави едину во Ерусалиме, другую во Цариграде, и третью во Ефесе". Імператар Мануіл і патрыярх Лука Хрысаверх падманулі Еўфрасінню і перадалі не арыгінал іконы Багаматэры Эфескай, а копію з яе. Але згодна з хрысціянскімі канонамі копія з чудатворнай іконы не розніцца ад арыгінала, "новая акі старая" і мае тую ж чудатворную сілу. Еўфрасіння ўпрыгожыла ікону золатам і каштоўнымі каменнямі, паставіла яе ў Спасоўскай царкве. У 1239 г., калі ноўгарадскі князь Аляксандр Неўскі жаніўся на дачцы полацкага князя Брачыслава, яна ўзяла з сабою Эфескую ікону і паставіла яе ў Багародзіцкім саборы Тарапта, дзе яна вядомая пад імем Карсунскай і лічыцца чудатворнаю.

Мы ведаем, што імператар і патрыярх па просьбе Еўфрасінні, акрамя іконы, далі ўсё святое хрысціянскае начынне для крыжа, кроплю крыві Ісуса Хрыста, частку крыжа Гасподня, каменчык ад труны Багародзіцы, частку мошчаў святых Панцеляімона і Стэфана і г.д. Але крыж у комплексе абзначачу нешта большае, чым хрысціянскія святыні, закладзеныя ў ім. Ён сімвалізаваў поўнае апякунства Полацкаму княству з боку імператара, а таксама апякунства і поўную юрысдыкцыю Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра з боку Візантыйскага патрыярха. Гэта значыць, што манастыр падпарадкоўваўся непасрэдна патрыярху Візантыйскаму.

Як жа трапіў Крыж св. Еўфрасінні Полацкай на дзяржаўны герб "Пагоня"? Пасля прымірэння стрыечных братаў Вітаўта і Ягайлы ў 1392 годзе Вітаўт атрымаваў паўнамоцтва вялікага князя і робіць сваю пячатку, на якой — рыцар-князь на кані з узнятым мячом у правай руцэ, у левай трымае шчыт, на якім не крыж, а геральдычная фігура "Калюмны".

Ягайла пасля караначыі ў Кракаве зрабіў сваю пячатку, на якой вакол яго фігуры зме-

ма шасціканцовага крыжа была вельмі пашыраная на ўсіх землях не толькі Полацкай дзяржавы, але і Маскоўскага княства. Форма шасціканцовага крыжа (праўда, з другой, касой папярэчкай) захоўваецца да нашых дзён як у царкоўным, так і ў паўсядзённым народным і абрадавым кульце пахавання памерлых і на Украіне.

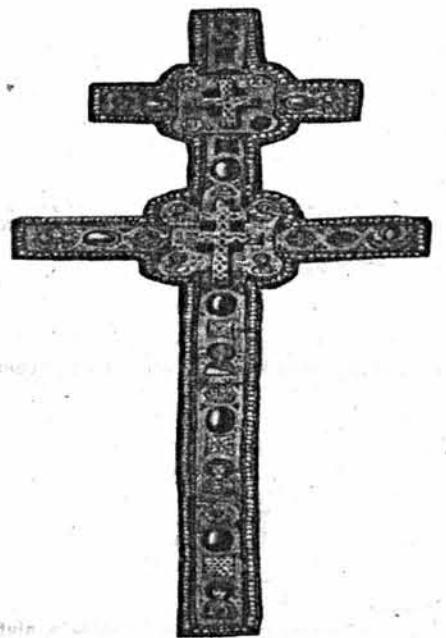
Можна зрабіць вывад, што ў сярэднявеччы экспансія падвоенага крыжа з Полацка на ўсходнеславянскія землі была вельмі моцнай. Можна, таму на Стоглавым саборы (1551 г.) маскоўскі цар Іван Жалхівы прымае рашэнне аб уніфікацыі крыжоў на купалах цэркваў, каб адмежаваць Маскоўскую дзяржаву ад "літоўскага" (полацкага) крыжа. У Стоглаве (глава 41, пытанне 8) запісана: "водружен бысть и поставлен святыи крест благочестивым царем Иваном на соборной церкви пречистыя Богородицы... и таковыи святыи кресты на церквах и впрядь да поставяются же". Такім чынам, трэцяя дыяганальная папярэчка была зроблена па "благословенію" Івана Жалхівага.

Да нядаўняга часу ў Беларусі, на радзіме Крыжа святой Еўфрасінні Полацкай, ён нацыянальнай святыняй не лічыўся. Бо камунізм і хрысціянства — рэчы несумяшчальныя. Але крыж захавала беларуская дыяспара на Захадзе. Калі ў канцы 50-х гадоў у Кліўлендзе беларусы Амерыкі заклалі царкву Жыровіцкай Божай Маці, узнікла пытанне аб крыжы. Нават правялі навуковую дыскусію, у выніку якой тагачасны архіепіскап Беларускай аўтакефальнай царквы, што ў Паўночнай Амерыцы, даў сваё благаслаўленне на ўстаноўку Еўфрасіннеўскага крыжа на купал царквы. Гэты акт стаў прыкладам і для пазнейшых царкоўных лабудоваў.

5 верасня 1988 г. у Канадзе ў г. Мідлэнт быў узведзены і пасвячоны Памятны крыж у гонар тысячагоддзя хрысціянства на Беларусі. Ён быў названы "Беларускім памятным крыжам". Форма і прапорцыі яго цалкам паўтараюць Крыж Еўфрасінні Полацкай. Гэты знак стаў святым месцам для ўсіх беларусаў Паўночнай Амерыкі. Ва ўсе нацыянальныя ўрачыстасці і парафіяльныя святы тут адбываюцца набажэнствы, паломніцтвы, праводзяцца штогадовыя пілігрымкі з усіх куткоў Амерыкі і нават з Бацькаўшчыны. У той час, калі беларусы адзначалі 1000-годдзе хрышчэння на Беларусі, у Беласточчыне Беларускае асацыяцыя студэнтаў (БАС) на знакамітай гары Грабарка, на якой стаіць царква Праабражэння Гасподня, паставілі сяміметровы крыж, які па форме адпавядае Крыжу Еўфрасінні Полацкай. Трэба адзначыць і тое, што на Беласточчыне на многіх праваслаўных цэрквах стаяць шасціканцовыя крыжы.

Сёння Крыж святой Еўфрасінні — гэта адзін з сімвалаў незалежнай Беларусі, сімвал Адраджэння. 26 красавіка 1991 г. у 6-ыя ўгодкі чарнобыльскай трагедыі беларускі народ ішоў па вуліцах Мінска пад сваім нацыянальным Еўфрасіннеўскім крыжам.

Выява гэтага крыжа актыўна скарысто-

гэтага крыжа, паштоўкі, канверты, а таксама значкі.

У чэрвені 1993 г. у Мінску праходзіў 3-езд беларусаў свету — таксама пад знакам Крыжа Еўфрасінні Полацкай. Эмблема гэтага з'езда — патронка Беларусі Еўфрасіння Полацкая з крыжам у руках. У 1997 г., дзякуючы мастаку Эдуарду Агуновічу, Крыж Еўфрасінні Полацкай зноў вярнуўся ў культуравы збудаванні. У Рэчыцы на беразе Дняпра па ягоным праекце была пастаўлена капліца-помнік. У цэнтры капліцы — Крыж з мора-нага дубу, які па форме адпавядае Крыжу Еўфрасінні Полацкай.

Нядаўна створаны грамадскі камітэт па ўзвядзенні помніка "Пакутнікам Беларусі" ў Курапатах у форме Крыжа Еўфрасінні Полацкай. У камітэт увайшлі "Мартыралог Беларусі", Хрысціянская злучнасць "Куропаты", Міжнародны дабрачынны фонд Крыжа Еўфрасінні Полацкай, клуб "Спадчына", вядомыя гісторыкі, літаратары, грамадскія дзеячы, святары розных хрысціянскіх канфесій. Крыж Еўфрасінні Полацкай з выявамі святых — гэта, мабыць, найлепшы сэнсавы знак, які не толькі ўвасабляе курапацкую трагедыю, але адлюстроўвае пакутніцкі лёс мільёнаў беларусаў, што загінулі ад рэпрэсій.

Крыж Еўфрасінні Полацкай уяўляе сабой агульнанацыянальную Беларускаю святыню, ён з'яўляецца сакрамэнтальным сімвалам усіх беларусаў як на Бацькаўшчыне, так і ў замежжы. Сама Еўфрасіння Полацкая з'яўляецца патронкай і заступніцай усей зямлі Беларускай, яе святасць прызнаюць усе канфесіі Беларусі.

Вось чаму помнік у выглядзе Крыжа Еўфрасінні Полацкай будзе аб'ядноўваць людзей, спрыяць вяртанню народу яго гістарычнай памяці.

Анатоль БЕЛЫ

ГАЛОЎНАМУ РЭДАКТАРУ "ЛіМа"

Дазвольце праз Вашу газету выказаць сардэчную ўдзячнасць старшыні Жлобінскага гарвыканкама У. Ерафееву, старшыні гарсавета В. Байкачову, намесніку старшыні гарвыканкама В. Касейкаву,

прадстаўнікам грамадскасці горада за падрыхтоўку і правядзенне мерапрыемстваў, звязаных з 75-годдзем з дня нараджэння незабыўнага Аляксандра Пятровіча Капусціна; старшыні СБП У. Някляеву, пісь-

меннікам, якія прынялі ўдзел ва ўрачыстасцях, а таксама галоўнаму рэдактару жлобінскай газеты "Новы дзень" П. Шугаву, работнікам выдавецка-паліграфічнага прадпрыемства "Тэхнічная кніга", дырэк-

тару Жлобінскага гісторыка-краязнаўчага музея Я. Карцаву і яго супрацоўнікам, Надзвычайнаму і Паўнамоцнаму паслу РБ у Румыніі А. Бутэвічу, усім, хто напісаў успаміны для кнігі "Аляксандр Капусцін. Старонкі памяці".

Эмілія КАПУСЦІНА

Ёсць дзве галіны чалавечай дзейнасці, у якіх усе лічаць сябе знаўцамі: літаратура і медыцына. Ці, можа, правільней будзе сказаць наадварот: медыцына і літаратура. Зрэшты, не медыцына, як галіна навукі, а ўсяго толькі — здароўе. Акурат яно — улюбёная тэма каляпад'ездных, вагонных, канторскіх (па-цяперашняму — офісных) і ўсялякіх іншых гаворак. Гэта і натуральна. Кожны чалавек хоча быць здравым, хоча прадоўжыць маладосць і актыўнае даўгалецце, каб мець магчымасць атрымліваць асалоду ад жыцця без хвароб і пакут. Вядома, тут шмат чаго залежыць і ад самога чалавека. Скажам, калі ён будзе жыць у добрай згодзе і гармоніі з прыродай і сваёй чалавечай існасцю, дык зможа падняць імунітэт свайго арганізма і аберагчы сябе ад тых ці іншых

непрыемнасцей, звязаных з хваробамі і заўчасным старэннем. Аднак жа многае залежыць і ад дзяржавы, ад таго, спрыяльныя ці неспрыяльныя ўмовы стварае яна для здароўя сваіх грамадзян, як ахоўвае іх ад хвароб і наколькі паспяхова лечыць, калі хваробы ўсё ж апаноўваюць чалавека.

Жаданне хоць збольшага высветліць сітуацыю вакол гэтай апошняй акалікасці ў нашай дзяржаве і падштурхнула мяне папрасіцца на аўдыенцыю да міністра аховы здароўя Рэспублікі Беларусь Ігара Зелянкевіча — хацелася пачуць думкі, меркаванні і ацэнкі спецыяліста, сапраўды дасведчанай асобы, а не дылетанцкія змацыйныя разважанні на побытавым узроўні.

Жыі беларус і будзе жыць!

3 МІНІСТРАМ АХОВЫ ЗДАРОЎЯ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ ІГАРАМ ЗЕЛЯНКЕВІЧАМ ГУТАРЫЦЬ НАШ КАРЭСПАНДЭНТ

— Ігар Барысавіч, напачатку хочацца спытаць вас вольна пра што: як вы ўвогуле ацэньваеце сённяшні стан нашага грамадства з медыцынскага пункту гледжання? Як выглядае наша агульная, скажам так, медыцынская картка?

— Стан здароўя нашых людзей, вядома ж, трывожыць нас. Аднак жа зазначу, што сістэма аховы здароўя, хоць і працуе сёння ў складаных эканамічных умовах, усё ж не дапусціла пагаршэння асноўных паказчыкаў здароўя насельніцтва. Гэта галоўная выснова, якую я магу зрабіць паводле вынікаў мінулага года. Больш за тое, у нейкіх пэўных напрамках стан здароўя нашых людзей нават палепшыўся. Цяжка сказаць, паспрыяла гэтаму агульная сітуацыя ці старанная праца медыкаў. Мабыць, адно і другое разам.

— Тым не менш, Ігар Барысавіч, лічыце статыстыкі сведчаць, што працягласць жыцця нашых людзей — скарачаецца, смяротнасць перавышае нараджальнасць, змяншаецца агульная колькасць насельніцтва. Што гэта азначае? Няўжо й сапраўды беларусы выміраюць? Ужо нават прагнозы складаюцца: калі гэтак будзе працягвацца, дык мы знікнем як народ недзе праз сто гадоў... Хаця нібыта апошнім часам сітуацыя, кажуць, трохі паляпшаецца?

— Адмоўная дынаміка пачалася недзе ў пачатку дзевяностых гадоў. Адрозна пераламаць яе немагчыма. За працягласць жыцця, смяротнасць, нараджальнасць ахова здароўя нясе адказнасць на 18-20 працэнтаў. Усё астатняе залежыць ад таго, у якім асяроддзі чалавек жыве, як ён харчуецца, які яго маральны стан. Скажам, ці турбуецца ён, што заўтра яго могуць прагнаць з працы, ці не страціў ён веры ў будучыню — сваю і сваіх дзяцей... Наша галіна знаходзіцца не на бязлюдным востраве, мы — частка эканомікі нашай дзяржавы. Тым не менш, летась, напрыклад, у нас нарадзілася на 30 дзятка больш. Мізэр, вядома, але ўсё ж не мінус, і гэта ўжо нармальна. У нас няма смяротнасці немаўлят, зніжаецца мацярынская смяротнасць, а, значыць, павялічваецца і мяркуемая працягласць жыцця. Яшчэ адно. У нас упершыню адбылося зніжэнне колькасці сацыяльна-небяспечных венерычных захворванняў. Але, на жаль, расце колькасць сардэчна-сасудзістых захворванняў, а таксама анкалагічных, як, дарэчы, ва ўсім свеце. Рост гэты складае 3-5 працэнтаў за год. Такім чынам мы раслагодзіліся за даброты цывілізацыі. У нас вялікая колькасць чалавечых страт, звязаных з траўмамі, — найперш гэта вынік растукага алкагалізму.

Я не хачу пра ўсё гэта гаварыць ні ў ружовых, ні ў чорных танах. Хачу аб'ектыўна ацаніць сітуацыю, пакаласі на шалі вагаў тое, што мы можам зрабіць, што мы маглі б зрабіць ды не зрабілі, і тое, што часам ад нас і не залежыць. Я па натуре аптыміст. Дык вось, ёсць рэчы, якімі можна кіравацца. Возьмем хоць бы гіпертанічную хваробу і яе лячэнне. Хвароба гэтая, як вядома, самым прамым чынам уплывае на інфаркт міякарда, на парушэнні мазгавага кровазвароту. Дык вось, калі мы наладзім дакладную сістэму выяўлення ранняй стадыі гіпертанічнай хваробы, прызначым своечасовае лячэнне, дадзім людзям незалежныя рэкамендацыі, дык тым самым зможам папярэдзіць узнікненне больш цяжкіх захворванняў, дамагчыся зніжэння інваліднасці насельніцтва. Інакш кажучы, ёсць рэчы, на якія мы, медыкі,

можам уплываць. І калі мы гэтага не робім, дык нам трэба займацца іншай справай, а сваё месца саступаць людзям, якія будуць гэта рабіць.

— А цяпер, Ігар Барысавіч, пра некаторыя канкрэтныя праблемы. Пачну, не здзіўляйцеся, з вады, хоць, можа, гэта і не зусім па адрасе. Вы ж, канечне, ведаеце прымаўку аб тым, што без вады — і ні туды, і ні сюды. А ўсё ж — наколькі наша здароўе залежыць ад вады? Якую мы п'ём ваду? Кажуць, што пітная вада ў Беларусі вельмі слаба насычана фторам і ёдам, а гэта прыводзіць да захворвання зубоў і шчытавідкі. Ці сапраўды гэта так? І калі ў нашай вадзе не хапае ёду і фтору, дык чаго ў ёй занадта шмат, што атручвае людскія арганізмы? Урэшце, дзе вада лепшая, чысцейшая — у горадзе ці ў вёсцы? Цывілізаваны свет п'е ваду з бутэлек, а мы — з крана і калодзежаў, як і бацькі, дзяды нашы...

— Пачну з канца. Наўрад ці заўтра ўсе мы пачнем піць ваду з бутэлек, як цывілізаваны свет, — на гэта трэба грошы, і немалыя. А ўвогуле ўрад, кіраўніцтва краіны праблемам вады надае шмат увагі і прымае канкрэтныя меры. Летась была прынята спецыяльная ўрадавая пастанова, накіраваная на паляпшэнне якасці вады, на ахову яе запасаў. Без вады сапраўды ні туды, ні сюды. Ад вады вельмі шмат залежыць. Жыццё на зямлі выйшла з вады, мы — дзеці вады, наш арганізм на 80 працэнтаў складаецца з вады. Ад таго, якую ваду спажывае чалавек, залежыць якасць ягонага жыцця. Такі сёння ёсць новы модны тэрмін — якасць жыцця. На вялікі жаль, якасць вады ў нас — не з лепшых. Асабліва на вёсцы, дзе прыкладна ў 60 выпадках са 100 якасць вады не адпавядае нормам, мякка кажучы. Нашы людзі, да ўсяго, часам вельмі безадказныя. Ёсць меры, якія не вымагаюць вялікіх затрат, але тым не менш могуць паспрыяць выпраўленню становішча. Узьць хоць бы тую ж накрывку на калодзеж. Зрабіць яе пад сілу кожнаму, а ці ўсюды яны ёсць? А між тым пылі і іншы бруд у ваду не траплялі б. За водаабеспячэнне на вёсцы адказвае жыллёва-камунальная служба. А кантроль за якасцю вады вядзецца, канечне ж, мы. У 1997 годзе мы, напрыклад, ліквідавалі ўспышку менінгіту ў Гомелі, якая была звязана акурат з дрэннай якасцю вады. Але кантроль — гэта не само водаабеспячэнне. А каб кардынальна палепшыць тут справы, патрэбны вельмі вялікія выдаткі, наскокам і адрозна сітуацыю тут не выправіш. Патрэбна карпатлівая, сістэматычная, мэтанакіраваная праца.

— Не так даўно па расійскім тэлебачанні я чула інтэрв'ю чыноўніка ад медыцыны. Была там прыведзена жахлівая лічба: кожны другі расійскі хлопчык ніколі не стане бацькам. Прычыны называліся розныя — курэнне, алкаголь, наркатыкі, якія разбураюць кваліфікацыю арганізма. Але галоўнай прычынай называлася тое, што сённяшнія хлопчыкі, як, дарэчы, і дзяўчкі, занадта рана пачынаюць палавое жыццё. У нас сітуацыя — падобная? Дарэчы, недзе чытала, здаецца, у "Звяздзе", што ў Віцебску больш чым 20 працэнтаў мужчын — бесплодныя. Што вы пра ўсё гэта думаеце?

— Я не думаю, што ў нас 50 працэнтаў мужчын хварэюць на бесплоддзе. Тым не менш, праблема гэтая існуе і ў нас, як і ва ўсім свеце. Палавое выхаванне дзяцей і падлеткаў мы пусцілі на самацёк. Вось і маем

тое, што маем. Зараз мы разам з Міністэрствам адукацыі распрацавалі, я б сказаў, нармальную праграму палавога выхавання школьнікаў. Тут мы не павінны карыстацца крытэрыямі 30-гадовай даўнасці. Мы жывём ужо ў іншым свеце, паток інфармацыі аграмадны, і не заўсёды яна носіць пазітыўны характар — часцей, наадварот, негатыўны, разбуральны. Усяму гэтаму мы павінны супрацьпаставіць сістэму разумнага, здаровага, пазбаўленага фальшу і ханжаства палавога выхавання падростаючага пакалення. А што да алкагалізму, наркаманіі, іншых шкодных звычак, дык, на жаль, усе гэтыя з'явы вельмі маладзёўць. І зноў жа, самае эфектыўнае змаганне з гэтым — прапаганда, выхаванне здаровага ладу жыцця. Калі мы з самага малку не будзем дзеіць даводзіць, што наркатыкі, алкаголь і курэнне разбураюць чалавечую асобу, што гэта вельмі дрэнныя звычкі, нічога добрага не будзе. У гэтым напрамку павінна весціся шырокая наступальная прапаганда, бясплітасна барацьба з гэтымі з'явамі з абавязковым удзелам маладзёжных арганізацый. Вынікам усяго гэтага будзе сапраўды працяг роду. Забыў згадаць фізкультуру і спорт. Паглядзіце, на якім нізкім узроўні праводзяцца сёння ўрокі фізкультуры ў школах, тэхнікумах, ПТВ. Гэтую праблему таксама трэба вырашаць. Пасля ўрокаў дзеці не павінны ісці ў падваротні ці на вуліцы, а ў спартыўныя залы, на заняткі ў самыя розныя секцыі, як хадзілі мы з вамі.

— І яшчэ раз пра хлопчыкаў, Ігар Барысавіч. Паведамляецца, што за апошнія тры гады колькасць хлопчыкаў-дапрыжнікаў, якія па стане здароўя не могуць служыць у арміі, вырасла на 20 працэнтаў. Што за гэтай лічбай? Чаму — не могуць? Вінаваты агульны фізічны стан ці нейкія канкрэтныя захворванні?

— Стан здароўя нашых дзяцей — ад першакласніка да выпускніка школы — кепскі: канстатуюцца парушэнне паставы, кепскі зрок, нервова-псіхічныя расстройствы. Гэта вынік чаго? Неадэкватнай, на маю думку, праграмы навучання фізічным магчымасцям дзяцей. Нашы дзеці павінны быць здаровымі і разумнымі.

— У згаданым мною інтэрв'ю па расійскім тэлебачанні гаварылася пра імклівае распаўсюджванне СНІДу. Ужо ў самыя бліжэйшыя гады ў Расіі можа быць да мільёна ВІЧ-інфіцыраваных. У Беларусі лічы таксама ўражваюць. Доўгі час усплёск захворванняў звязвалі з Гомельсчынай, найперш са Светлагорска, цяпер жа загаварылі ўжо і пра Брэстчыну. Як вы прамагнатуеце сітуацыю? Што робіцца ў нас для спынення распаўсюджвання чумы ХХ стагоддзя?

— Летась у нас выяўлена 565 новых выпадкаў ВІЧ-інфіцыраваных. 80 працэнтаў з іх — шпрыцавыя наркаманы, але апошнім часам з'яўляецца і немала выпадкаў перадачы інфекцыі палавым чынам. У 73 раёнах рэспублікі выяўлены выпадкі ВІЧ-інфіцыраваных, у Мінску — таксама. Знаходзім ВІЧ-інфіцыраваных нават сярод донараў. Такая кроў, вядома, лакалізуецца і не прымяняецца.

Праблема гэтая вельмі складаная. Мы не можам жыць ізольвана ад іншых сфер жыцця.

Калі расце наркаманія, дык будзе расці і ВІЧ-інфекцыя. Тым не менш, дзеля вырашэння яе робіцца нямаля: працуе Дзяржаўная камісія, працуюць не толькі наша міністэрства, але і іншыя міністэрствы і ведамствы — культуры, адукацыі, спорту, чыгуначнага транспарту... Трэба рабіць, вядома, яшчэ больш, актывізоўвацца на барацьбу з гэтым злом усяму грамадству, выхоўваць культуру паводзін людзей.

— У друку паведамлялася, што вы падрыхтавалі для Прэзідэнта спецыяльны даклад, прысвечаны распрацоўцы нацыянальнай праграмы "Здароўе". У чым яе сутнасць, якія яе галоўныя параметры і накірункі? У якім стане яна сёння, ці працуе на здароўе нацыі, ці яшчэ чакае свайго часу?

— Мы падрыхтавалі праект праграмы, якая будзе называцца "Здароўе народа". Гэта комплексная праграма. Скажам, ёсць рэчы, на якія сістэма аховы здароўя не уплывае. Гэта стан атмасферы, вады, іншых параметраў навакольнага асяроддзя. Кожнае міністэрства і ведамства па пэўных праблемах робіць сваю справу, праводзіць мерапрыемствы, якія ў канчатковым выніку ўздзейнічаюць на стан здароўя народа, бо гэта — наш агульны клопат, наша агульная турбота. Усім нам не трэба забываць, што чалавек — асноўная, галоўная прадуктыўная сіла грамадства, і страты ў здароўі — гэта і страты эканамічныя. Таму кожная галіна гаспадаркі адказвае за стан здароўя людзей. Мінсельгасхарч — гэта чыстыя прадукты, у тым ліку прадукты дзіцячага харчавання, Міністэрства аховы прыроды — гэта чыстая вада і атмасфера і г.д. Усе агульныя мерапрыемствы і стануць складнікамі праграмы "Здароўе народа".

— За апошнія гады, Ігар Барысавіч, у выніку цяжкай эканамічнай сітуацыі многія галіны сацыяльнай сферы панеслі немалыя страты. Скажам, зачынілася нямаля бібліятэк, клубаў, асабліва ў сельскай мясцовасці. А ў галіне аховы здароўя? Ці ўсё ўдалося зберагчы?

— Нам удалося захаваць сістэму аховы здароўя насельніцтва. Мы практычна нічога не разбурылі, не зачынілі. А калі зачынілі, дык сядома. Сродкі найперш накіроўвалі на лячэнне хворых. Таму калі мы зачынілі, да прыкладу, высковую бальніцу, дык пакідалі там урачэбную амбулаторыю. Інакш кажучы, людзі без медыцынскай дапамогі не заставаліся. Усё прыведзена ў дакладную сістэму. Мы ведаем, дзе трэба, скажам, ФАП размясціць, дзе — участковую бальніцу, а дзе — урачэбную амбулаторыю. Так, у шэрагу выпадкаў мы скарачалі бальнічныя ложка, там-сям іх варта было б скараціць яшчэ больш, каб бальніца не была месцам для ляжання хворага, а каб ён тут мог падлячыцца, а затым праходзіць курс амбулаторнага лячэння, што найперш выгадна і зручна самаму хвораму. Калі гаварыць каротка, даступнасць лячэння захавана для кожнага.

— Мы выхаваны на прыпынках, што медыцына павінна быць бясплатнай. І нас не цікавіла, адкуль браліся на гэта сродкі. У сувязі з гэтым хачу папытаць пра Закон аб абавязковым медыцынскім страхаванні, калі ён будзе прыняты і ўведзены ў дзеянне? Цывілізаваны свет жыве нібыта па такіх законах, але ж там жыццё, заробкі ў людзей — зусім іншыя. Дарэчы, мы да таго закона, правільней — да такой медыцыны? Як, у такім разе, будзе ажыццяўляцца прынып: той, хто хоча і можа плаціць, хай плаціць?

— У многіх цывілізаваных краінах, такіх, як Данія, Англія, Іспанія, Італія, ахова здароўя фінансуецца з бюджэту. І не трэба думаць, што бюджэтнае фінансаванне — гэта самае горшае. Урад Беларусі прыняў Канцэпцыю развіцця аховы здароўя ў краіне да 2005 года. Узнікла патрэба пазатпагна рэфармавання нашай галіны. Чалавек і грамадства на парозе 21-га стагоддзя ці III тысячагоддзя. Новае жыццё, новыя эканамічныя стасункі дыктуюць свае ўмовы. Пераўтварэнні ў сістэме аховы здароўя наспелі даўно, існуючая сістэма, якая функцыянуе па стратным прынтэпе, ужо не гатова ў поўнай меры стрымліваць усё тое негатыўнае, што цягне за сабою пагаршэнне асноўных паказчыкаў здароўя нацыі. Састарэла і сама мадэль медыцынскай дапамогі. І ўсё ж да 2005 года ўсё фінансаванне нашай галіны будзе ажыццяўляцца з бюджэту. Пры гэтым не выключалася роля платных паслуг, добраахвотнага медыцынскага страхавання. Сёння ж пераходзіць на абавязковае медыцынскае страхаванне няма ўмоў. Што гэта такое, абавязковае медыцынскае страхаванне? Гэта дадатковы падатак для ўсіх нас. Хіба мы можам яго вытрымаць? Вядома ж, не. Так, сёння няма дасканалай сістэмы аховы здароўя, а ёсць адэкватная ці неадэкватная эканамічная сітуацыя. Рэформы ў Расіі і на Украіне пацярпелі фіяска, і нам іхніх памылак паўтарць не трэба. Гэта не мая думка, а выснова Сусветнай арганізацыі аховы здароўя. Таму спяшацца з гэтым не трэба. Рэфармаванне дзеля рэфармавання нікому непатрэбна.

(Працяг на стар. 12)

"Іван Навуменка"

Некалькі гадоў назад выдавецтва "Народная асвета" выпускала серыі "Народныя пісьменнікі Беларусі" і "Народныя паэты Беларусі". Цяпер яно ад гэтага чамусьці адмовілася. Ды свет не без добрых людзей. Пра серыю "Народныя пісьменнікі Беларусі" ўспомніла Рэкламна-выдавецкая фірма "Белы вецер", што знаходзіцца ў Мазыры, а ў выніку выйшла кніга Людмілы Піскун "Іван Навуменка". Іван Якаўлевіч, трэба

Народныя пісьменнікі Беларусі

Людміла Піскун

Іван Навуменка

сказаць, увагай крытыкі не абдзелены. Прыхільнікам яго творчасці вядомы і нарыс, напісаны літаратуразнаўцам Георгіем Сіненкам і таксама выдадзены асобнай кнігай. Часта трапляе творчасць І. Навуменкі і ў поле зроку маладых даследчыкаў, калі яны выбіраюць тэмы сваіх будучых кандыдацкіх дысертаций. Так нарадзілася і кніга Л. Піскун.

Прасочваючы жыццё і творчы шлях І. Навуменкі, аўтар імкнецца зірнуць на набыткі І. Навуменкі як мага аб'ектыўней, звярнуўшы ўвагу на ўсе бакі яго шматграннай творчасці, а І. Навуменка, які прызнанне атрымаў як цікавы, арыгінальны празаік, наменш упэўнена працуе і ў галіне літаратуразнаўства. Пацвярдзэнне таму і кнігі "Янка Купала. Духоўны воблік героя" і "Якуб Колас. Духоўны воблік героя", адзначаныя ў 1972 годзе Дзяржаўнай прэміяй БССР імя Якуба Коласа. Да ўсяго І. Навуменка — крытык, дзіцячы пісьменнік, драматург, публіцыст.

Калі ўспомніць, што толькі Збор твораў І. Навуменкі налічвае шэсць аб'ёмных тамоў, а ў яго ўвайшло далёка не ўсё, ды і пасля Іван Якаўлевіч па-ранейшаму працаваў плённа, Л. Піскун было нялёгка прасачыць жыццёвы і творчы шлях пісьменніка ў кнізе, памер якой няпоўных дванаццаць улікова-выдавецкіх аркушаў. Аднак у цэлым даследчыца паспяхова справілася з гэтым. Канечне, не абшлось месцамі і без звычайнага "хуткапісу", што прысутнічае тады, калі з'яўляецца жаданне сказаць пра ўсё і нічога не прамінуць. Нярэдка Л. Піскун не да канца аргументуе тым ці іншым вывады. Ёсць і недагляд, калі вышэй названы Г. Сіненка з Георгія чамусьці ператварыўся ў... Рыгора. Ды гэта прыватнасці. Кніга атрымалася, прытым кніга патрэбная. І простым чытачам, якія любяць творчасць І. Навуменкі і вучням-старшакласнікам, якія хочуць лепш ведаць гісторыю сучаснай беларускай літаратуры і не абмяжоўваюцца рамкамі школьнай праграмы. І выкладчыкам вышэйшых навучальных устаноў, не кажучы пра студэнтаў, а ім ці не ў першую чаргу Л. Піскун і адрасуе сваё даследаванне.

З кнігі неаб'яўкавы чытач пачэрпне шмат важнай інфармацыі аб творчасці І. Навуменкі, які па сутнасці стаў адным з найбольш яркіх летапісцаў свайго пакалення, якое ў юнацтве перажыло Вялікую Айчынную вайну, прыняло актыўны ўдзел у барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Імкнучыся не прапусціць ніводнага больш-менш важнага твора пісьменніка, Л. Піскун разам з тым, разумеючы, што І. Навуменка, які і кожная яркая індывідуальнасць, знаходзячыся ў цэнтры сучаснага літаратурнага працэсу, не можа не развівацца ў рэчышчы тых праблем, якімі ўвогуле жыве літаратура, часта праводзіць паралелі з творчасцю іншых пісьменнікаў. І не толькі беларускіх, але і рускіх. Удала вырашыла даследчыца і кампазіцыйную будову сваёй працы. Да асноўных раздзелаў, а таксама да падраздзелаў бяруцца выказванні пра творчасць І. Навуменкі іншых даследчыкаў ці ўвогуле іх сведчанні пра літаратуру. Гэта дазваляе адразу засяродзіць увагу на найбольш значным.

Лявон ЮРЧЫК

Чакаў. Спадзяваўся. Верыў. І — недарэмна.

У апошнія гады як ніколі шырокім і імклівым стаў прыток свежых сіл у беларускую паэзію. Чаму — зразумела: для бурнага ўсплеску паэзіі патрэбна, па-першае, больш-менш свабоднае дыханне (а яно ў 1991-м прыйшло), па-другое, — вялікая, магутная, жыццядайная грамадская ідэя, а яна, пасля сямідзесяці гадоў анабіёзу, абудзілася, запульсавала, закрынічыла і пачала рабіцца рэальнай жыццёвай сілай: ідэя нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння Беларусі.

Сярод новых паэтычных імён на пачатку 90-х відочна вылучыўся і, я сказаў бы, адразу, уладна прымусяў зярнуць на сябе ўвагу Аляксей Чобат. Самабытны, удумлівы, глыбока заземлены паэт-рэаліст, па-мужчынску моцны, жорстка-іранічны, непаддатны прыручэнню характар. Дарэчы, гэтым жа не менш цікавы А. Чобат і ў сваёй публіцыстыцы, і ў прозе.

Крыху пазней, перагортваючы шматлікія вершаваныя старонкі тых, каго раней у друку не сустракаў, я не раз запыніўся яшчэ на адным імёні: Генадзь Аўласенка. Яго невялікія падборкі ў часопісах "Маладосць", "Роднае слова" і іншых выданнях уразілі мяне сталасцю пагляду на жыццё, на рэчаіснасць, на "тэму" і зусім не пачаткоўскім узроўнем абыходжання з вершаваным радком, са словам як інструментам паэзіі. Адчуў, што гэта — невыпадкава, што за абнароўванымі рэчамі — значны жыццёвы і творчы вопыт. "Гэты аўтар, падумалася тады, павінен неўзабаве заявіць пра сябе нечым больш значным, больш моцным і яркім. Буду спадзявацца і чакаць". І — чакаў. Спадзяваўся. Верыў. Сёння з вялікай радасцю магу сказаць: недарэмна.

У снежаньскім нумары "Маладосці" за мінулы год Генадзь Аўласенка апублікаваў "Грунвальдскую баладу" — па сутнасці невялікую пазму гістарычна-легендарнага зместу і характару. Намае перакананне, гэта выдатны паэтычны твор. Можна сказаць: з'яў ў нашай сучаснай паэзіі. Само сабой — значны, расуачы крок наперад

у творчым самастанавленні аўтара. Пасля вядомых балад-легенд У. Караткевіча ("Машэка", "Балада пра паўстанца Ваўкалаку", "Паўлюк Багрым", "Чорная балада Гаркушы") такой паэтычнай сілы твораў у гэтым жанры я не чытаў.

Што ж уяўляе сабой балада-паэма Аўласенкі і пра што яна апавядае? Як сведчыць назва — пра Грунвальд, — найменне вельмі знакамітае ў гісторыі нашага сярэднявечча. Дакладней — не толькі пра векапомную, лёсавызначальную бітву з крыжакамі, але і аб тым, што рабілася-тварылася на Беларусі да яе і — затым — пасля яе. А яшчэ дакладней — пра лёс нашага народа і нашай Радзімы-Маці: як мы любім казаць — лёс і гераічны і трагічны. Кампазіцыйна балада складаецца з трох частак, кожная з якіх ёсць, за выняткам зусім сціслых эпічных мазкоў, разгорнуты, вельмі напружаны і вельмі драматычны дыялог сына з маці: спачатку сына-хлалчука з маці жывою і паміраючай, пасля — сына-ваяка з духам маці, якая за райскімі варотамі (фактычна ў гэтай, другой частцы гаворыць толькі сын), і нарэшце, пасля гераічнай смерці сына (а падумаўшы — дык бяссмерця), — размова духа з духам...

Не кажучы пра трагічнасць падзей (вайна, пажары, кроў, плач, смерць абаіх герояў — і маці, і сына), усё ў баладзе вытрымана ў духу высокай трагедыі: гэта і трагічнае гучанне вядучай інтанацыі, і трагічны лад эмацыянальна-псіхалагічнай настройкі, і трагічныя вобразы-сімвалы, колеры і фарбы самой паэтычнай стылістыкі. Гэта ў поўным сэнсе слова — балада-трагедыя. Аптымістычная трагедыя, — пакарытаемса вядомым азначэннем. Аптымістычная, бо:

Мама! Чуеш, як б'юць званы?
Мы загінулі не дарма!
Мы адолелі крыжакоў!
Больш ім нашых хат не паціць!

Важнасць і значнасць таго, што адбываецца ў паэме-баладзе, як і трагічнасць яе агульнага тону, падкрэсліваецца і атмасферай таямнічасці, недасказанасці, нагнятаннем трывожлівасці, роспачнасці, прадчуваннем і чаканнем чагосьці страшнага, жажлівага. І ў гэтых адносінах Аўласенка — верны вызначальным традыцыям жанру, якіх трымаліся і яго славытыя папярэднікі. Наогул, скажам да месца, "баладную" школу паэт, адчуваецца, прайшоў адмысловую, урокі настаўнікаў засвоіў грунтоўна. Вось пачатак другой часткі балады:

Сёння час надыйшоў плаціць!
Колькі можна крыўды лічыць?!
...Над зямлёю коннік імчыць!
Без шляхоў імчыць, без дарог...
Сонца бліскае на мячы...
— Я збярог сябе, я збярог!
Каб адпомсціць вам, крумкачы!
Каб адпомсціць вам, крумкачы!
Каб за ўсё трымалі адказ!
Гэта дзень надыйшоў такі!
Гэта час такі, гэта час...
Гэта час такі, крумкачы!
Сёння ваша чарга плаціць!
Сёння нам расудзіць мячы!
...Над зямлёю коннік ляціць...

О, гэты несмяротны коннік са "старадаўняй літоўскай пагоні"! Колькі іх праляцела-пранеслася праз нашу паэзію, праз сэрцы мільёнаў удзячных беларускіх чытачоў! У Аўласенкі ён срэбны: "срэбны коннік і срэбны конь". Ягоны коннік — гэта сын Маці на Грунвальдскім полі, які зараз прыме бой з крыжакамі і загіне смерцю харобрых. Я напісаў слова Маці з вялікай літары, бо ў баладзе вобраз канкрэтнай жанчыны некалькі непрыкметна — без сілавога націску, без прамалінейнага ходу — пераартае ў вобраз маці многіх-многіх іншых, такіх жа верных і адважных сыноў, — у вобраз Маці-Радзімы, Маці-Беларусі.

КРЫТЫКА

Пясняр Палесся

Некалі, знаёмячыся ўпершыню з творчасцю нашага земляка Уладзіміра Верамейчыка, дырэктара Ведрыцкай школы, што ў Рэчыцкім раёне, я падумала: які тонкі лірык! Якая чыстая, глыбокая, як вада ў нашай Прыпяці, яго паэзія! Яго вершы заварожвалі сваёй музычнасцю, задушэўнасцю, той высокай прастотай, яснасцю чалавечага пачуцця, якая западае ў сэрца, каб застацца ў ім назаўсёды: Любімая, спіце...

Яшчэ не прачулася Прыпяць.
І чаек крыклівых з нябёс
не ляцёў снегапад,

Шчэ сонца не ўстала.
А покуль, любімая, спіце,
Сасніце што-небудзь.

Напрыклад, над Прыпяцю сад.
Паэтычная зборнікі У. Верамейчыка "Прыпяць", "Яснасць", "Люблю", "Клянусь Прыпяцю" і іншыя засведчылі, што магутная рака беларускай паэзіі ўзбагатлася яшчэ адной свежай, жыватворнай, іскрыстай хваляй палескага надпрыпяцкага краю.

Непаўторным пясняром Палесся назвала я перад студэнцкай аўдыторыяй Уладзіміра Верамейчыка, калі знаёміла моладзь з яго новай кнігай паэзіі "Ліхаўня", якая выйшла ў 1997 годзе ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" да 60-годдзя паэта. У кнігу ўвайшлі вершы апошняга трагічнага дзесяцігоддзя і паэма "Ліхаўня", прысвечаная светлай памяці маці паэта Соф'і Данилаўны Збароўскай, ураджэнкай вёскі Ліхаўня Нараўлянскага раёна, вёскі, якая знікла з твару зямлі, па якой прайшоўся чарнобыльскі чорны бульдозер.

Паэма складаецца з трох раздзелаў, кожны з якіх мае аднолькавы зачын-рэфрэн, пранізаны болей за родны нараўлянскі край з чудадзейнай вадай Славечны, з багатай, урадлівай зямлёй, што ўздавала цэлыя пакаленні нашых продкаў.

На зоне дваццатага веку,
Распяты на атамнай дыбе,
Хачу аднае асалоды:
Прыціць-дабрысці да Славечны...

Паэт пераасэнсоўвае прайдзены шлях праз прызму гісторыі, аднаўляючы ў памяці ўсё, што звязана з ракой Славечна, "першай купеллю", у якой хрысціла яго маці, з першым каханнем, з вобразам бацькі, якому давялося прайсці праз катюні ГУЛАГа, вобразамі цёткі, дзядзькі, землякоў.

Уладзімір Верамейчык. Ліхаўня. Вершы і паэма. Мінск, "Мастацкая літаратура", 1997.

Праз рэтраспектыўны пласт успамінаў ажывае, становіцца рухомым мінулае. "Славечна і Ліхаўня" — песня і проза, магутная повязь вады і жытла" асацыіруецца ў творы з магутнай сілай дабрыні і чалавечнасці, народнай узаемавыручкі, калі ў галодныя гады кавалак хлеба мог вырашыць лёс чалавека. Сваёкі і чужыя ў Ліхаўні не далі загінуць, не адварнуліся ад людскога гора. Так, як Славечна — залатая струна, што звініць на скрыпцы журлівай прастораў Палесся, "нябачна блудзіць, шукаючы к Прыпяці шлях у лазе", так вобразы лірычнага героя, яго бацькоў, ліхавенскага заўзятага рыбака дзядзькі Рыці, цёткі, усіх землякоў-ліхавенцаў зліваюцца ў агульнанародны струмень быцця.

Можна было б зрабіць папрок аўтара за статычнасць вобразаў, эпізадычнасць, але, відаць, паэт ставіў іншую задачу: сканцэнтраванне увагу на вобразе ўсенароднага гора.

Знікаюць з твару зямлі вёскі, людзі, здзічэлымі, бездапаможнымі вачыма пазірае на гэты глум над жыццёвай затокай прырода, баліць душа лірычнага героя невыказным болям за будучыню дзяцей і ўнукаў, за гэтую вечную перакрываючым добра і зла, гістарычнай славы і ліха (Славечны і Ліхаўні). У вершах "Зона", "Палескі трохкутнік" гэты боль пададзены з такой магутнай сілай эмацыянальнага і мастацкага выяўлення, што іх можна паставіць у шэраг лепшых твораў сучаснай беларускай лірыкі на тэму Чарнобыля.

Я ў "зоне" ляжу: галава
на пяску каля Брагіна,
Каля Хойнікаў сэрца ў засені хворых дубоў,
Пад Нароўляю ногі

у Прыпяць бяссільна апушчаны
Ужо восем гадоў,
ужо восем страшэнных гадоў...

"Распаціце, як атам, мне рукі, Чарнобылем сцятыя, і устаўце у іх поўны кубак чысцейшай вады", — звяртаецца паэт да мудрацоў-академікаў, да самога Госпада Бога, каб Хойнікі, Брагіна, Нароўля вярнуў безадкладна, "чыстымі, чыстымі, чыстымі мне і народу" ("Палескі трохкутнік").

З такой сілай пачуцця свой унутраны пратэст аб невядомай чарнобыльскай бядой радзіме не выяўляў, бадай, яшчэ ніхто ў беларускай паэзіі апошніх гадоў. Увогуле наша крытыка чамусьці пакуль што не адводзіць належнай увагі творчасці тых пісьменнікаў, якія жывуць у "зоне". Не здзіла б правесці адпаведную паралель. Да, ...з заўважана, што

не тыя, хто знаходзіўся ў тыле, а пісьменнікі, якія на свае вочы адчулі акупную праўду, трагедыю народа, напісалі творы, што сталі шэдэўрамі мастацкага летапісу Вялікай Айчынай вайны.

Тэма Чарнобыля цесна прымыкае да ўсіх сфер палітычнага, сацыяльнага, духоўнага жыцця народа. Напісана нямаля твораў моцных, таленавітых, але не кожны аўтар адважваецца заглыбіцца ў першапрычыны трагедыі. У. Верамейчык у сваіх вершах дае своеасаблівы паэтычны псіхалага-аналітычны аналіз рэчаіснасці, пры якім удумліва, глыбока высветляюцца прычыны аварыі. Атмасфера бездухоўнасці накалялася за кошт нядабайных адносін да чалавека і прыроды: бяздумнага асушэння балот, закасячэння біярактыву, ураўнілаўкі.

Прыпяць, Прыпятуха,
да скону любімая Прыпяць,
Мы зрабілі няўкладна з цябе
Звышмагутны бяссонны насос.
Ты прыгледзься, жытам
і аўсам так прыспічыла выпіць,
Дрэзнажы ж тваіх ярасных губ
Засмакталі палеткі ўзасос.

("Размова з меліяратарамі")

Лірычна-элегічнае асэнсаванне драматызму часу спалучаецца ў паэта з публіцыстычна-сатырычнай танальнасцю радка, гіпербалізацыяй, народнай мараллю. Паэт выкрывае бязмежны кар'ерызм, сьцяга існаванне за кошт народа тых, у каго "балык з ікрой здароўкаюцца ў пузе", хто "быў па частцы выпіва на класік", з-за каго "сцягам перабудовы ледзь-ледзь відаць з-за наламаных дрoў". "Дрывяных спраў майстры", "Размова з меліяратарам", "Расстрэл бюракрата", "Параход "Урал", "Помнік невядомаму мазыраніну" і іншыя вершы — сведчанне таго, што паэтычны абсяг кнігі ўбірае ў сябе вялікія гістарычныя пласты асноўных падзей XX стагоддзя.

Паэтычны вобраз Палесся ў кнізе У. Верамейчыка неадрыўны ад вобразаў яго жыхароў-палешукоў. Перад чытачом паўстае цэлы шэраг прадстаўнікоў беларускай інтэлігенцыі, у каго шчыміць душа за будучыню роднай мовы, культуры, літаратуры. **Беларуская мова! Ты сёння Не месцішся ў школьны расклад І цябе скарачаюць, Сціскаюць, белмова, паўсюдна. У раскладзе, глядзіце, Прадметаў найноўшых магутны парад, Ты ж стаіш сіратой На вятрах раздарожных прастудных,** — з горыччу прамаўляе паэт у вершы "Беларуская мова". Яму, настаўніку роднай мовы, як нікому іншаму, вядомы агрэхі і грахі, якія творацца бяздумна, без праекцыі на нацыянальную самасвядомасць народа, яго буду-

Чалавек на вятрах часу

28 САКАВІКА Веры ПАЛТАРАН СПОЎНІЛАСЯ Б 80 ГАДОЎ

Мама! Мама! Чуеш ці не?
Колькі год я помсту нашу,
Але вось надыходзіць час!
Сёння я адваду душу...
За цябе, за сябе, за нас,
За ўсіх тых, хто там, у зямлі
Ад мячоў крыжацкіх ляжыць...
Колькі год мы з крыўдай жылі?
Можа, годзе нам з крыўдай жыць?!
Можа, годзе крыўды лічыць?!
Можа, час надыходзіць плаціць?!
І яшчэ:

Ну за што, за што вы ляглі?!
Адкажы, сыноч, не маўчы!
— Мы ляглі, каб нашай зямлі
Не чапалі боль крумкачы!
Сёння мы яе збераглі,
Каб яна праз вякі жыла...
Тут не толькі мы паляглі —
Тут крыжацкая моц лягла!
Тут паганья крыжакі
Паспыталі нашых мячоў!
Тут на цэлых на тры вякі
Мы адвадзілі крумкачоў!

Балада Аўласенкі дыхае сапраўднай эпичнасцю, духам суровай былінай даўніны, дзе было шмат жорсткасці і гвалту, панявечанна душ і заўчасных маглі, але і было шмат мужнасці, нязломнай волі і гарту, непрымірымой стойкасці ў барацьбе з чужакамі-заваёўнікамі. Гэта — наша даўніна, наша гісторыя, наш лёс. Асэнсоўваць гэту паэтычную прастору, гэту легендарную рэчаіснасць — у вышэйшай ступені карысна нам, сучаснікам паэта. Кожны сур'ёзны мастак звяртаецца да далёкай ці не так далёкай мінуўшчыны не таму, што ў тым пражытым і перажытым задвога да нас ёсць шмат уражлівага, інтрыгоўнага, незвычайнага, а перш за ўсё таму, што тое даўняе дапамагае лепш зразумець няпростае сучаснае, сённяшняе лёс асобнага чалавека і ўсяго народа, што з мінулага народа і краіны сучасны чалавек робіць архіважны для сябе высновы.

Паэма-балада Аўласенкі прачытаецца на адным дыханні, перапыніцца, чытаючы, амаль немагчыма. Як на адным дыханні, напэўна, яна і была напісана. На адным, але — на глыбокім і не кароткім. На кароткім такое не прамаўляецца.

Віншую аўтара "Грунвальдскай балады" з сур'ёзнай творчай удачай. Віншую яе чытачоў з радасцю далучэння да свету сапраўднай паэзіі.

Ніл ГІЛЕВІЧ

чыню. З найвялікшай павагай гаворыць паэт аб высокай місіі настаўніка, інтэлігента ў вершах "Беларускі настаўнік", "Малітва", "Паездка ў Тураў да настаўніка беларускай мовы Фёдара Міхайлавіча Саўка" і іншых. Часам пафасна-публіцыстычны, узнеслі гімн розуму, культуры пераходзіць у песню-плач, малітву, заклінанне, іранічна-сатырычны зварот да вышэйшых сіл з просьбай уратаваць залаты фонд нацыі ад Чарнобыля духоўнага: *Божа вялікі і праведны! У верасні Кінь свае справы малыя і велькія. І свой пагляд накіруй на настаўніка, Усімі панамі й чынкамі забітага.*

*Дай яму, Божа, зарплату не смешную
І адарэ ад хлява-выручалачкі,
Дай яму часу і ўволю і з досыцю.
Каб хоць разок прачытаў звышпраграмае.*
(*"Малітва"*)

З упэўненасцю можна сцвярджаць, што ніхто з паэтаў дагэтуль не ўславіў старажытны Мазыр, яго ласкавую матулю-Прыпяць гэтак, як У. Верамейчык:

*Над Прыпяцю стаю зачараваны,
Не верыцца, што ёсць на свеце смерць.*

Паэта чаруе, натхняе, узвышае гэтая велічная княгіня Палесся, яе неабсяжны разліў, яе "размах і апантанасць", "шалёных ільдзін крыгаход".

*Люляе горад бэль мікрараёнаў,
Стары Мазыр — у бзавай імгле.*

*Аб гэтым пішаш, пішаш ты натхнёна,
А Прыпяць на радкі сінечу лье, —
такія задушэўныя радкі прысвячае паэт у вершы "Журналіст" Генадзю Шараю.*

Прыпяць — увасабленне магутных, нязгасных сіл народа, сімвал мужнасці і цяпераня. Яна глядзіць у вочы стагоддзяў, адлюстроўвае чалавечы боль і скруху, споведзь збалелага сэрца, яна ж і ахвяра людскай бяздумнасці.

Спалучэнне розных стылёвых напрамкаў — пафасна-публіцыстычнага, іранічна-сатырычнага і лірычна-паэтычнага — стварае ў творчасці У. Верамейчыка светлы і трагічны вобраз палескага краю, вобраз лірычнага героя-чалавека з неўтаймаванай энергіяй, якому суджана на рубяжы стагоддзяў адстойваць свае права на жыццё, на песню, на будучыню.

Паэт і настаўнік, чалавек з высокім інтэлектам інтэлігента-асветніка і сялянскім глыбоканародным, непаўторна-паляшчым, аўтэнтычным асэнсаваннем жыцця — такім паўстае ў маім уяўленні Уладзімір Міхайлавіч Верамейчык, выдатны наш паэт з адметным паэтычным светаадчуваннем, голас якога не збытаеш ні з якім іншым у шматграннай сімфоніі беларускай паэзіі.

Галіна ДАШКЕВІЧ

Калі рыхтаваўся пісаць гэты артыкул, міжволі прыйшоў на памяць дыялог, што ёсць у адным з нарысаў Веры Сямёнаўны: "От да нас часта прыязджаюць па мясу, па малаку, па птушкаферме. А вы — па чым?..."

— Як вам сказаць? Найбольш — па людзях.

Сімптаматычнае прызнанне. І сапраўды В. Палтаран у камандзіроўкі выбіралася "найбольш — па людзях". Вядома, галоўныя рэдактары тых выданняў, свайго роду паўнамоцным прадстаўніком якіх яна становілася на некаторы час, ставілі перад ёй і канкрэтныя задачы: даведацца, як у той ці іншай гаспадарцы ладзяцца справы з тым жа мясам, малаком... І пра гэта трэба было расказаць чытачам. І Вера Сямёнаўна, зразумела, раскавала, але так рабіла гэта, што нязменна на першым плане быў і заставаўся сам чалавек. Чалавек — як асоба, індывідуальнасць. Але чалавек у справе, чалавек з яго канкрэтнай работай. Ды зноў жа ўсё падавалася так, што вытворчы фон не "паглынаў" асобу. А дзеля гэтага трэба было валодаць вялікім талентам, добра ведаць жыццё, а яшчэ — лёгка знаходзіць узаемапараўменне са сваімі будучымі героямі.

І яна знаходзіла. Ды і як было не знайсці, калі ў камандзіроўкі найчасцей кіравалася на Палессе, а Палессе — яе радзіма. Нарадзілася ў вёсцы Бабунычы цяперашняга Петрыкаўскага раёна. І назаўсёды захавала ў душы любасць да гэтай зямлі, да Петрыкава, што стаў у яе жыцці першым пабачаным горадам. Кожная сустрэча з ім становілася святам: "І вось яны, гэтыя сцежкі, — ужо не ў думках, а перад вачамі. Петрыкаў... Стаіць ён на высокім беразе Прыпяці, у вянку сасновых бароў. Паглядзіш адсюль на спакойную шырокую раку, на жоўтыя прырэчныя плёсы, на засмужаныя зарэчныя далі, прыслухаешся, як перагукваюцца на вадзе пароходы і баржы, і табе раптам здаецца, што ты стаіш дзе-небудзь на Уладзімірскай горцы ў Кіеве". І як свайго роду працяг гэтага замілавання сваім, найбольш дарагім: "Ну, скажы ты, якія чэпкія гэтыя ўспаміны! Успыхне ў памяці адно, за ім пацягнецца другое..."

Нарысы В. Палтаран, сатканы і з такіх успамінаў-згадак, але яны і з уражанняў, пацэрнутых падчас паездак. У іх — само жыццё, хуткапыннае, вірлівае. Але ў іх і памяць. І хоць В. Палтаран гісторыка-краязнаўчы нарысаў не пісала, яна таксама працавала дзеля вяртання нацыянальнай памяці. Праз лёсы неардынарных людзей. Праз адчуванне беларускасці. Ва ўсім: у народным побыце, звычках, у непаўторнай паляшчэкай гаворцы, у мілагучнасці тамашніх песень і, увогуле, у нерушавай чысціні тутэйшага фальклору.

А наза аднаго з лепшых яе нарысаў чаго варта — "Дзіваціл" Вядома, так называецца адна з раслін, што валодае вялікімі лекавымі якасцямі, але ў слова гэтае ўкладзены і іншы, куды больш глыбокі, нават глыбінны сэнс. Дзіваціл — сіла зямлі. Дзіваціл — дзіва зямное... За кнігу нарысаў "Ключы ад Сезама" і нарыс "Дзіваціл" В. Палтаран у 1970 годзе была прывосена Дзяржаўная прэмія БССР імя П. М. Ляпшынскага. У 1974 годзе "Дзівацілам" яна назвала сваю другую кнігу нарысаў.

Як у колькасных адносінах, то не так і шмат напісана. Але гэта лепшае з лепшага,

На першым плане: Янка БРЫЛЬ, Вера ПАЛТАРАН і Уладзімір КАЛЕСНІК. 1982 г.

З Алесем ПАЛЬЧЫСКИМ і Васілём ВІТКАМ. 1969 г.

ашчадна адабранае, патрабавальна выверанае. Каб нічога лішняга, нічога другаснага, выпадковага не засталася.

Такім правілам карысталася яна нязменна і ў штодзённым жыцці, асабліва працуючы ў 1953—1973 гадах рэдактарам аддзела крытыкі часопіса "Маладосць", а з 1973 па 1986 год загадваючы рэдакцыяй крытыкі, літаратуразнаўства і драматургіі выдавецтва "Мастацкая літаратура". Сама друкавалася не так і шмат, больш клапацілася, каб своечасова падтрымаць іншых, у першую чаргу маладых аўтараў. Але гэта была строга дэбрата, калі на першым плане заставалася

прынцыповасць. Вера Сямёнаўна ўмела адчуць у чалавеку талент, але ж яна ніколі не ішла на кампраміс, разумеючы, што гэта не прынясе карысці ні самому аўтару, ні літаратуры. Шэрасць творчай застанецца шэрасцю, ды і ці не лепей гэта сказаць адразу, як бы цяжка ні было гэта зрабіць?

Затое сапраўдны талент — бы тая кветка, якой часам не хапае цяпла, а цяпло гэтае ідзе і ад крытыка, калі ён знойдзе належаць словы, каб ухваліць, акрыліць, абназдзеіць. І Вера Сямёнаўна знаходзіла. І не менш ахвотна пісала пра творчасць тых, хто ўжо знашоў сваё месца ў літаратуры. Яе артыкулы пра творчасць Алеся Адамавіча, Рыгора Бярозкіна, Уладзіміра Караткевіча, Івана Мележа, Міхаса Стральцова і іншых пісьменнікаў вызначаюцца — у многім і іншым даследчыкам прыклад, які трэба пісаць пра літаратараў і літаратуру. Адной з першых В. Палтаран па вартасцях ацаніла талент Івана Пташнікава, зірнуўшы на яго прозу, як на з'яву ў сучасным нацыянальным прыгожым пісьменстве і разам з тым падкрэсліўшы, што яна грунтуецца на лепшых набытках папярэдняй, а І. Пташнікаў, творча завойваючы вопыт іншых, узяўся на яшчэ большую мастакоўскую вышыню асэнсавання рэчаіснасці.

Год выхаду кнігі яе літаратурна-крытыч-

З Рыгорам ШЫРІМАМ. 1973 г.

З Алесем БАЧЫЛАМ. 1968 г.

ных і публіцыстычных артыкулаў "Чалавек на вятрах часу" супаў з годам смерці пісьменніцы. Дарэчы, ёсць адно супадзенне. Вера Сямёнаўна памерла таго ж чысла, калі і нарадзілася, пражыўшы роўна 70 гадоў. І сама была ў нейкай ступені "чалавекам на вятрах часу". Як на сённяшні дзень, супярэчлівага, складанага. Дый калі ён бывае несупярэчлівы, нескладаны? Такое жыццё. Але чалавек, які хоча жыць годна і сумленна, заўсёды імкнецца зрабіць яго лепшым. Так і рабіла Вера Сямёнаўна Палтаран.

Язэп ЛІТВІНОВІЧ
Фота Ул. КРУКА

З рога — усяго многа

У апошнія гады прыкметна актывізавалася літаратурнае жыццё на Рагачоўшчыне. Тут упершыню праведзены фестываль дзіцячай паэзіі "Падснежнік", па выніках якога выдадзены зборнік юных аўтараў. Два гады назад вершы, апавяданні, гумарэскі, публіцыстычныя артыкулы склалі альманах "Рагачоўскі розгалас". А нядаўна з'явіўся новы альманах — "Залаты рог". Як і раней, ініцыятарам выдання былі паэт Уладзімір Немізанскі, сатырык і гумарыст Міхась Сліва (Кавалёў).

Альманах адкрываецца раздзелам "Наша спадчына". Надрукаваны дарожныя нататкі Уладзіміра Кігна "Па заходняму краю, старому і новаму", у якім апавядаецца пра дарэвалюцыйны перыяд жыцця беларусаў, у прыватнасці, пра Доўск, адкуль і пачалося яго падарожжа.

Пра жыццёвы і творчы шлях слыннага земляка раскавае ў нататках "Пісьмы ішлі ў Доўск" (У. Кігну — ад А. Чэхава) загадчык аддзела краязнаўства і беларускай літаратуры Гомельскай абласной цэнтралізаванай бібліятэкі К. Біруковіч.

Мікола Сурначоў і Рыгор Суніца — паэты, добра вядомыя ў Беларусі. Яны загінулі на фронце, але засталіся вершы, некаторыя з

які і друкуе альманах "Залаты рог". Пісаў вершы і Алег Радзінаў. Да вайны ён працаваў у раённай газеце "Камунар". У 1941 г. быў паранены ў баі, схоплены немцамі і расстраляны каля Магілёва. І вельмі добра, што адкрыта імя яшчэ аднаго паэта-земляка.

Раздзел "Паэзія" самы прадстаўнічы ў альманаху. Не дзіўна; бо ў такім маляўнічым кутку, дзе зліваюць свае воды Дняпро і Друць, дзе неабсяжны лугавіны і шчодрыя лясы, — надзвычай спрыяльны ўмовы для творчасці. І яшчэ, безумоўна ж, спрыяе тое, што тут жыве і плённа працуе Мікола Янчанка — аўтар, даляка вядомы за межамі Рагачова. Ёсць у яго браць прыклад, ёсць у яго вучыцца. Парадаваў добрай падборкай вершаў Мікалай Ігнатавіч і чытачоў "Залатога рога". Яго вершы, безумоўна, упрыгожваюць альманах.

Звярнуліся ўкладальнікі "Залатога рога" і да творчасці лаўрэата літаратурнай прэміі імя А. Куляшова Міколы Купрэва. Нарадзіўся ён у вёсцы Ямнае Рагачоўскага раёна. І вельмі добра, што не забываюць землякі паэта, які сёння жыве ў Пружанам.

Свае лепшыя вершы надрукавалі ў альманаху рагачоўцы Юры Арэстаў, Міхаіл Міронаў,

Уладзімір Немізанскі, Уладзімір Шпадарук, Васіль Дружкоў, Віктар Паўлаў, Ганна Казлоўская і іншыя.

Ёсць пад вокладкай альманаха і вершы Міхаіла Расолава. Гэтага чалавека добра ведаюць на Рагачоўшчыне. Тут ён нарадзіўся, сюды нярэдка прыязджае.

Проза прадстаўлена ўрыўкам з апавесці лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР, выпускніцы Рагачоўскага настаўніцкага інстытута Алены Васілевіч "Пачакай, затрымайся...", апавяданнямі Міхаса Атрасевіча, Васіля Клімянкова, Андрэя Кордзікава, Андрэя Паўлукіна. Друкуюцца гумарэскі Міхаса Сліва, а ў перакладзе Ніны Пінчук — украінскія казкі.

Альманах друкуе таксама артыкулы "Камісар рэвалюцыі" (пра латыша Віктара Цымермана) дырэктара музея Народнай славы г. Рагачова А. Івановай, "Таня баявая" (пра педагога і партызана Т. Ф. Карніенку) настаўніка гісторыі СШ № 1 райцэнтра М. Камарова, "Яны змагаліся за Радзіму" загадчыцы дзіцячай бібліятэкі Н. Падгурскай, "Пад Кандагарам" (пра Мікалая Даманцэвіча, які загінуў у Афганістане) журналіста А. Шведова, пра Рагачоўскі народны тэатр раскавае супрацоўніца райгазеты Л. Бульбанка...

Альманах атрымаўся, парадаваў і цалкам апраўдаў назву. З рога — тым больш — залатога! — і сапраўды, усяго многа. На радасць тым, хто любіць і шануе роднае слова, мінулае Айчыны.

Васіль ТКАЧОЎ

"Аляксандр Капусцін. Старонкі памяці"

Гэтая кніга пабачыла свет у выдавецка-паліграфічным прадпрыемстве "Тэхнічная кніга", што знаходзіцца ў Жлобіне. Да выхаду яе маюць дачыненне Жлобінскі гарадскі і раённы выканаўчы камітэты, Саюз беларускіх пісьменнікаў, рэдакцыя жлобінскай аб'яднанай газеты "Новы дзень" і Жлобінскі гісторыка-краязнаўчы музей. А прымеркавана выданне да 75-годдзя з дня нараджэння вядомага пісьменніка, ганаровага грамадзяніна Жлобіна Аляксандра Капусціна (пра ўрачыстасці, што прайшлі ў сувязі з гэтым на Жлобіншчыне, "ЛІМ" ужо расказаў).

Па тэматыцы зборнік (складальнік і рэдактар яго П. Шутаў) у многім блізкі да аналагічных выданняў пра памерлых літаратараў, якія не так даўно больш-менш рэгулярна выходзілі ў выдавецтве "Мастацкая літаратура".

Разам з тым у кнігі ёсць і свая адметнасць. Асноўным матэрыялам папярэднічае невялікі ўступ "Вёрсты жыцця". Да таго ж, пад загалоўкам "Літаратурная спадчына пісьменніка" змешчаны вокладкі ўсіх 29 кніг А. Капусціна, што выйшлі ў арыгінале і ў

"Свой свет стварыць..."

● *Сто гадоў гарадской адзіноты. А навокал дамы, як балоты, Праз якія іду я да Храма, У якім мая моліцца мама. Я іду — і дарогі не знаю, Я іду — і сябе ўспамінаю. Сябе ўспомніць хачу маладога, Ды ўсё бачу сябе нежывога Без бацькоўскае хаты, без Храма, Да якога ідзеш ты таксама, У якім твая моліцца мама, У якой за дзяцей баліць сэрца... І не можам з табой мы сустрэцца, Бо навокал дамы, як балоты, З павуцінай стагодняй самоты. Ты ідзеш — і дарогі не знаеш, І не знаеш, за што праклінаеш Ты мяне...*

● *І ці дойдзем да Храма, У якім наша моліцца мама? Мне хтосьці зноў стукае ў дзверы — А гэта ўжо ноч на двары. Счарнелі ў кватэры шпалеры — Гнілыя, як восень, муры. Жыву, не саромлюся мараў І шэрае неба люблю. Зьбіру пару соцен даляраў І, можа, што-небудзь куплю. А можа, зноў будзе, як сёння, — Гарбата і дым цыгарэт, І яблыкі на падваконні, І кніжкі, і груда касет, І музыкі ціхае гранне, Нібыта анёлаў дыханне, Якія дзесь побач жывуць, Якія мяне берагуць...*

● *Ды хтосьці зноў стукае ў дзверы І нельга іх не адчыніць. Стаяць ля дзвярэй піянеры І просяць сабаку купіць. Навошта сабака мне сёння, Я неба люблю за вакном І яблыкі на падваконні, І музыку з белым віном...*

● *У гэтым свеце мы жывём, Як матылі па-над агнём. І свету іншага — няма. І нашыя малітвы — дым — Плывуць у галасе начным, Дзе, нібы плач, гучыць сурма:*

● *І хочаш ты свой свет стварыць, Нібыта сонца запаліць. І тухнуць свечкі ля ікон. І ў холад і святло зімы Вяртаемся, як рэха, мы, Пачуўшы карканне варон.*

● *Нібыта фінка пад рабро, Нібы паззія Рэмбо, — Святло маланкі ў цемнаце, Агонь у вечнай пушце. І ты, знявераны ва ўсім, Будуеш свой Ерусалім. І дзень пусты, нібы сасуд, Што быў напоўнены жыццём, Якое выпіта быццём, Больш не ўратае ад пакут. І паўстаеш ты, нібы крыж, Над светам, што ляціць, як глыж, Да Бога ў сумнае вакно, З якога раю не відно, Дзе нам ніколі век не быць, Бо свет ляціць, бо свет ляціць, Нібыта фінка пад рабро, Нібы паззія Рэмбо...*

1. ПАДМУРАК

падмурак гэта каменны востраў у зялёным моры травы на якім рана ці позна ўзнікне жыццё падмурак гэта пачатак які нічога не абяцае але сваёй каменнасцю ён здольны настаяць на сваім і даць нам веру што мы тут ёсць невыпадкава бо ў нас ёсць свой падмурак як карэнне радаводнага дрэва

2. СЦЕНЫ

сцены забіраюць у нас волю але забіраючы волю сцены бароняць нас і даючы нам сілу слухаюць усе нашы таямніцы і мы верым у сцены і сценам і вешаем на сцены абразы і зброю і ставім да сцен сваіх ворагаў і б'ёмся аб сцены і стаім ля сцен як ля саміх сябе

3. ДЗВЕРЫ

замкнёныя дзверы супакойваюць і самі супакойваюцца яны нам служаць але не прыслужваюцца бо яны ведаюць хто і што за імі

4. ВОКНЫ

мы падыходзім да вокнаў каб бачыць і быць бачнымі вокны зачыняем аканіцамі нібы хаваемся ў сваё я адчыняем аканіцы нібы адчыняем клетку у якой жыве цяпло і вокны да пары да часу чыстыя і светлыя як думкі дзяцей якія вераць у казкі

5. СТРАХА

страхе бывае страшна калі ўздымаецца буран але страху нас страхуе хоць і сама безабаронна як наша жыццё пад ёй

6. ГАРЫШЧА

гарышча гэта гарэм павучыны напоўнены змрокам і пылам і самотны матыль які ад холаду ўцёк на гарышча ляціць да майго ліхтара як да анёла свайго

7. КОМІН

комін заўсёды на вышыні бо ён комін бо ён дае волю дыму бо ён дыхае небам бо ў ім грэюцца вятры і ён добры хоць нутро ў яго чорнае

8. ПАДЛОГА

падлога не любіць смецця і яна холадна на ўсё рэзгуе і мы даздажваем ёй і мыем яе і шаруем і сцелем на яе дываны але падлога рыпіць незадаволена бо яна ведае нас

9. СТОЛЬ

столь гэта наша тутэйшае неба пад якім нам светла і сумна столь гэта наша доля і ў кожнага яна свая

10. ПЕЧ

печ у цэнтры як сэрцавіна радаводнага дрэва на печы грэецца кот а ў запечку цвыркуну і ўсім добра і ў печы трымаецца цяпло як душа ў чалавеку

11. ПАРОГ

парог пераступаем нібыта баімся што ён укусіць а ён бяскрыўдны

хоць часам бывае вельмі высокім і парог раздзяляе свет на наш свет і запарожжа

12. СЕНЦЫ

у сенцах кашы як гнёзды у сенцах крыху змрочна як восенню сенцы даюць магчымасць падумаць ці ісці ці вярнуцца

13. ГАНАК

ганак ганарлівы і яго не трэба ганіць бо калісьці на залатым ганку сядзелі цар царэвіч кароль каралевіч і ганак памятае пра гэта і на ганку любяць сядзець дзеці як на краі свету

3 цыкла "Чырвоны ліхтар"

Балада нясмелага

У хіповай спадніцы — аж майткі відаць — Па вячэрнім праспекце ты любіш гуляць. І на ножкі твае паглядае шпана, Як стары алкаголік на пляшкі віна. І на твой фанабэрлівы кругленькі зад Ён таксама па-воўчы кідаў свой пагляд І хадзіў за табой, як германскі шпіён, І ў кішэні яго быў няшчасны мільён, За які ён хацеў тваю ласку купіць І ўсю пачку цябе звар'яцела любіць. Ды не змог падысці да цябе да такой І ўсю ноч прахадзіў, як твой сон, за табой. А на ранку стамлёны і сумны, як слон, Накупляў ён віна аж на цэлы мільён І напіўся і здох, як сабака стары, І ляжаў цэлы месяц у цёмным двары... Ну а ты ўсё ў спадніцы — аж майткі відаць — Па вячэрнім праспекце ўсё ходзіш гуляць.

Балада мулаткі

Прыляцела з Кубы юная мулатка Да бабулі мінскай роднай і старой. "Не сярбуй з хлапцамі, — ёй казала матка. — Насмяюцца толькі хлопцы над табой". Не хадзіць з хлапцамі матцы абяцала Юная мулатка — кава з малаком. Ды яна ў дванаццаць год ужо гуляла У Гаванскім порце з рускім мараком. І ля нас мулатка ў першы ж вечар села Пад кустамі бэзу, што адціўлі даўно. І яе па травах расцяклося цела Водарам нязвычайным, быццам бы віно, Тое, што мы снілі і што ў снах пілося... З'ехала мулатка з нашае сталіцы, Каб сваю Гавану чорную любіць. Мы ж ляжалі месяц у адной бальніцы І клялі мулатку на чым свет стаіць.

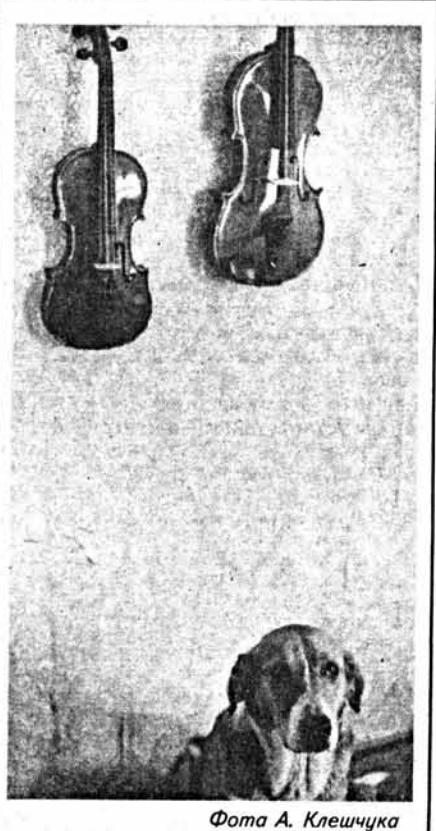
перакладзе на рускую, а таксама на татарскую мову, і лаканічныя, літаральна ў некалькі радкоў, найбольш цікавыя вытрымкі з кожнай.

У раздзеле "Самотнее на свеце без сяброў" — успаміны тых, хто добра ведаў Аляксандра Патровіча. Згадкамі аб сустрэчах з ім дзяляцца старшыня Жлобінскага гарвыканкама У. Ерафееў ("Сяброў не выбіраюць, сябрамі становяцца"), Анатоля Бутэвіч ("Чалавек з пазіцыяй"), Уладзімір Ліпскі ("Колькі недагаворана, недажартавана ў нашай сябрыне"), Аляксандр Марціновіч ("Той лейтэнант маладзенькі..."), Леанід Левановіч ("Усяму белаю свету"), Міхась Даніленка ("Месца ў шарэнзе"), Васіль Ткачоў ("Быць чалавекам"), Анатоля Зэкаў ("На водшыбе залішняй мітусні"), Аляксандр Карлюкевіч ("Пачуць сімфонію жыцця"), дырэктар Жлобінскага гісторыка-краязнаўчага музея Я. Карцаў ("Яго прыцягальная ўсмешка"). Цікавыя згадкі пляменніцы А. Капусціна З. Бібікавай "Наш любімы дзядзька Саша", з якіх Аляксандр Патровіч раскрываецца такімі сваімі якасцямі, як душэўнасць, адкрытасць, шчодрасць. Тут жа і нататкі настаўніцы СШ N 10 г. Жлобіна Л. Гурачэўскай "Да роднай зямлі ён навечна прырос".

А раздзелу "Шчаслівыя душы закаханых" папярэднічае такі невялікі ўступ: "Без малага 50 гадоў пражылі разам Аляксандр Патровіч і Эмілія Іванаўна. Да апошняга дня ён называў яе ласкавымі словамі, клапаціўся пра настрой, здароўе, аберагаў агонь сямейнага кахання. Шчасце — гэта калі ў чалавека ёсць дом і дома — добрая, разумная, чулая жонка", — пісаў Аляксандр Патровіч у адным з пісьмаў, арасаваных Эміліі Іванаўне. Асобныя з гэтых лістоў, дасланых А. Капусціным жонцы з рознай нагоды (а ён любіў падарожнічаць, пабываў у многіх кутках колішняга Саюза), і прапануюцца ўвазе чытача. Пісьмы — сведчанне таму, наколькі блізкія былі гэтыя людзі, як моцна звязвала іх каханне, душэўная цеплыня. Перад лістамі прапануецца гутарка А. Марціновіча з Эміліяй Іванаўнай "Ведайце, якім ён быў...", у якой удакладняюцца асобныя моманты іх жыцця.

Знайслося ў кнізе і месца раздзелу "З літаратурнай спадчыны Аляксандра Капусціна", у якім прадстаўлены неапублікаваныя творы пісьменніка. Кніга багата ілюстравана фотаздымкамі з сямейнага архіва Капусціна і А. Галіча.

Лявон ЮРЧЫК

Фота А. Клешчука

КАЛІ ПАЧАЛОСвітаць, ім пашанцавала: вызвалілася адразу пяць ці шэсць месцаў. Карчэўскі з дачкою пайшлі калідорам, дзе рэзка і холадна, як і ў шпіталі, адкуль ён забіраў яе ўчора, патыхала пабелкаю. Няўклюдаю высілася ля сцяны драбіна, і белыя плямы ляжалі на шчыльным глянцавым лісце фікуса. У цесным пакойчыку гэтай аэрафлотайскай гасцініцы было чатыры ложка. Карчэўскі паказаў дачце на далні, у кутку:

- Займай вунь той.
- А гэтыя таксама нехта зойме?
- Мож, і не. Бачыш, туман радзее, самалёты цяпер палаяць.
- Значыць, і мы?..
- А нам яшчэ гадзіны са тры, — чула ж, як аб'яўлялі?
- Тата, ты праўда жыў калісьці тут, у гэтым горадзе?
- Праўда, ты ж ведаеш. Ну, засынай.

жо я гэтак во яму?" І тут адразу ж яркая ўспышка ў галаве, вачах, і давішся нечым спякотным, цвёрдым, не можаш гэта выдыхнуць... Пасля як ватны ўвесь і бышчам бы пывеш.

Курчыцца Міля на зямлі, схпіўшыся за нагу, і прападае. А яны трымаюць за рукі Рэму — "Акуль? І як спаймалі?" — ёйны партфель ляжыць у лужыне, і нібы праз тоўстую ваду Міленькі крэкча некаму:

- Паглядзь, паглядзь, памацай яе там, каб ён пабачыў усё, зараза.
- А ўстаць не атрымліваецца, па-ранейшаму пывеш. Усё дрэнна.
- Кідайся, рыцар, што ж ты не кідаешся?
- І галасы другія:
- Ну, скончылі. Пусціце камсамолчак.
- Дык спадабалася табе, красючка?
- А ты паўзі дахаты, гад, дзядзька такім і намалюе.

каджаць. Дзед злаваў, хутка распаліўся і крычаў з нервовым імпэтам у голасе, з гатоўнасцю да скандалу:

- А-а! Графы нарэшце падняліся да грэнкаў! Што, ужо заягліла? Ужо свярбіць? Так, бурсакі?..
- Яны баяліся яго весела і з задавальненнем. А ён сіпеў у белыя вусы:
- Ёш, с-свалата...
- І таксама сіпела на патэльні, і таксама водаправодны кран сіпеў у прамерзлым калідоры, дзе да перакручанага струменьчыка валы цягнуліся складзеныя, нібы ў малітве, далоні іхніх школьных, бурсацкіх — або нават графскіх! — рук.
- Праўда, здаралася, што дзед быў вельмі ім патрэбны — проста не абысціся без яго. Узімку, калі яны на санках з'язджалі па адхоннай вуліцы да парку, ён тырчэў семафорам унізе, падаючы рукою знак, што няма пагрозы ад машын на скрыжаванні. А ўлетку яны яго цяг-

- Дарэ, Густаў Дарэ. Гэта Майсей... Кайн і Авель... Ноёў каўчэг.
- А хто вась гэта? Разрывае льву зяпу.
- Самсон.
- Ён разарваў ці не?
- Гэта Самсон! Мацней за яго не было!
- Ну, а пасля? Гартай, гартай яшчэ. Дзед зноў спыняўся на Самсоне:
- Ноччу, адзін, знёс на спіне браму ад горада.
- А тут? Яна адрэзала яму валасы?
- Ён спаў. Уся моц ягоная была ў доўгіх валасах, па плечы...
- Што, ён абвальвае гэта на сябе?
- Самсон, хаця і з кароткімі, абрэзанымі валасамі, расоўваў у бакі рукамі і каленам таўшчэзныя высокія калоны палаца, зверху ўжо валіліся каменныя глыбы, балконы з людзьмі, а ўсе ўнізе, узняўшы галовы, у жаху ўскідвалі рукі.
- Яны яго асляпілі і вывелі, каб здзекавацца, насміхацца, — казаў дзед. — Дык ён сабраў апошнія сілы, упёрся во — і абваліў агромністы палац з крыкам: "Памры, душа мая, разам з філісцімлянамі!"

Аляксандр СТАНЮТА

АНТЭК МЛОДЫ

АПАВЯДАННЕ
3 цыкла "Трафейнае кіно"

Сам ён адчуваў, што не засне. Была ўжо тая ўзбуджанасць, што заўсёды наступала пасля некалькіх начных гадзін без сну. Круцілася на сваім ложку і малая, але Карчэўскі бачыў, што лячэнне тут яўна пайшло ёй на карысць, настрой у яе добры, і непакоіцца не было падстаў.

Так, у гэтым горадзе, падумаў ён. Даўным-даўно... Дачакацца сваёй чаргі і пайсці да няроўна праведзенай на зямлі рысы, гэтак абьякава і незалежна перакідваючы з далоні на далонь уласноруч адлігую свінцовую бабку. Стаць ля рысы і ўглядацца ў дробненькі слупок манет наперадзе, на плячовачцы гладка ўбітай падэшвамі гліны, што пабліскае пад нудным дажджом. Цэліцца не спяшаючыся, доўга, і старатца быць спакойным. Ну, і яны там не вытрымліваюць:

- Дулю ўбачыш. Не цягні, кідай.
- Пайшлі вы.
- А яны скаляцца:
- Дык будзеш кідаць сёння?
- Маўчы, сказаў, а то накрыву чарапок. — І тут ужо кідаеш хутка і лёгка, нібы наўздагон, бышчам пываць на промах, але ж дакладна ведаеш, што блізка, вельмі блізка ўпадзе — бліжэй, чым у астатніх.
- Чуеш, як пляснулася. Нехта працяжна, са здзіўленнем свіснуў.
- Зараза, га?
- Апускаецца на калені, бабка зноў у руцэ, толькі злёгка абчысціць ад гліны. Дождз усё сеецца. Штаны ліпнуць да ног, халодныя, затое шанц твой — ты першы б'еш. Замахваешся, а сіні гумаўы тапак Міленькага накрывае грошы, уціскае іх у слізкую гліну.
- Ідзі зноў кідаць. Занадта цэлкі.
- Астатнія абступаюць ззаду. Тапак Міленькага ледзь соўваецца ўбок, бачны край верхніх манет. Рукі ягоныя расшпільваюць гузікі пад рэменем, што з'ехаў уніз.
- А калі я змачу, пагрэбуеш, чысцюля?
- Чысцюля не даткнецца, яму не дазваляюць дома...
- Пацан яшчэ ён... Хопіць, пажартавалі.
- Я не жартую.
- Ну хопіць, Міля! Мы ж таксама ставілі сваё.
- Дык што — яму аддаць?
- Лепей бы ўстаць, пайсці, а нешта ўсё трымае і трымае.
- Ну?! — і зноў замахваешся, не ўздымаючы галавы. І яны разумеюць.
- Са бізкіамі. Яшчэ і праўда, Міля, урэжа.
- А вы што з ім тады?..
- Ну, зразумела. Толькі глядзі сам.
- Дасі мне біць ці не? — і ў горле ўжо сушыць, а да вачэй раптоўна прылівае гарачая і цёмная вясёласць. — Ну!..
- ... гну! — раве ён зверху, там, дзе свінцовая бабка як на адцягнутай гуме просіцца ўніз, хоча ўляпіцца ў ягоны тапак з усяго размаху: свінец у руцэ болей жывы, чымсьці сама рука. — ... гну, зразуме-еў?!
- Так... ёхх! — і сам не верыш. "Няў-

- Гэта ж не дзядзька ў яго.
- Ну дзед.
- ... Карчэўскі прыўзняўся, паглядзеў на дачку. Тая салодка спала. "Ну дзед", — яшчэ раз паўтарыў ён у думках і здзіўся — як выразна прыгадалася! Чаго тут болей — памяці, а мо ўяўлення? І галоўнае — не твар, не голас, а тон, якім гэта было там сказана, тон абьякава-дапушчальны. Дзедава існаванне менавіта дапускалася ў той момант, дзед дазваляўся — безуважна і паблагліва...
- Дзед не любіў яго. Ва ўсякім разе, ён, Юрык Карчэўскі, быў упэўнены, хоць і зусім гэтым не нудзіўся, не шкадаваў: талы пра дзеда амаль ніколі і не думалася. Ён аддзяляўся ад звыклага, заўсёдняга вельмі рэдка: з часам часцей, больш прыкметна, але кожны раз па-ранейшаму толькі на нейкае імгненне, бышчам спяшаючыся некуды вярнуцца і не жадаючы пакідаць за сабою следу. Вось і цяпер, калі дзед прыгадаўся, здалося, што ўнікае ён неахвотна, як бы з сумневам — а ці ж трэба?..
- У той, парою непрыкметнай, нібы з жадааннем схавацца, ягонай прысутнасці ў сям'і, дзе ён, дзед, быў талы адзіным дарослым мужчынам, зараз бачылася не толькі старэчая і сціпная звычка не надакучаць, але і адыход кудысьці да аднаго сябе, патрэба адчуць сябе нават і не ва ўтульнай задуманай адзіноце, а хоць бы на колькі хвілін асобна сярод забытананага, цеснага, зхламу сабранага побыту першых пасляваенных гадоў, з чужымі ржавымі ложкамі, жалезнай печкаю, ейнай бляшанай выгнутай трубаю, працягнутай хобатам да акна, з ляпачкай на доўгім шнурцы і кардонкаю замест абажура.
- Бадай, дзеду часцяком выпадала-такі заставацца аднаму, думаў Карчэўскі цяпер. І бачыў, як у цёмна-жоўтым святле вечароў, сярод скончаных да чарговага свята партрэтаў сусветных правадароў ("Заказ! Работа!") дзед марудна, цэлымі гадзінамі асцярожна адмервае і пілуе нажоўкаю брускі да новых падрамнікаў, перастаўляе з месца на месца фанерныя кавалкі, шкрэбаючы імі па падлозе, або, нацягнуўшы на сябе нейкі страхалюдны балахон з заскарузлага брызенту, адзін у восеньскай цемры падворка ўпарта водзіць пілою па безнадзейна тоўстым намочылым бярвяне, упэўнены, што яму там залішне светла ад акна за спіною... І як уранку, у шырачэзны, на шлейках, з калашынамі-гармонікамі штанах, ён стаіць над электрычнаю пліткаю і смажыць ім са стрыечным братам Андрэем тонка нарэзаныя лустачкі хлеба, растапіўшы на патэльні малюпасенькі кавалачак сала і націскаючы на хлеб нажом, каб ён лепей набрыняў тлушчам.
- Гэты смачны цёплы пах яны чулі, не паспеўшы яшчэ як след прагнуцца. Ад блізкасці знаёмага ласунку, ад дурной сваёй, дзёрзкай радасці і жвавасці, што патрабавалі нейкага выйсця, і невядома ад чаго яшчэ яны адразу ж пачыналі чапляцца да дзеда, кпіць з яго, пераш-

нулі ў парк, калі там быў футбол. І дзед спакойненька рабіў неверагоднае: нека праціснуўшыся ў страшэннай калатнечы да кантралёраў са сваёй вялікай папкаю й пукам алоўкаў у нагруднай кішэні пінжака, ён казаў, што ён мастак і што яму трэба сёе-тое замаляваць. Суд адбываўся, іх прпускалі, і заставаўся ззаду ўсе перашкоды, нават і конная міліцыя на чале з рыжавусым капітанам "Лео" Гінзбургам.

Аднак нейкая ўпарта і незразумелая сіла штурхала іх да вечных сварак з дзедам. Яны яго дражнілі, рагаталі з ягоных звычак, слоўкаў, адзежы. Тут былі дурата, хлапчужкая бяздумная жорсткасць, нешта яшчэ. А дзед таў раз'юшана кідаўся ў гэтыя свары, так з'елліва і люта — галоўнае, як роўны! — біўся з імі, бышчам толькі і чакаў гэтага ў тым сваім асобным жыцці, калі моўчкі корпаўся ў калідорным хламе, стаяў ля падаконніка, малюючы надпісы да шыльдаў, дошак гонару, або сядзеў з якой-небудзь старой кнігай.

Ён прымушаў іх перад тым, як сесці за стол, мыць рукі. Ваду піць можна было толькі кіпячою. І часта, нібы раззлаваны іхнім прыходам са двара, ён кіпеў ад раздражнення і браўся выразаць ім кардонныя вусцілкі для змакрэлых чаравікаў... Тут нешта не стасавалася з усім тым, што яны пакідалі ў двары і што чулася адтуль то непрыгожым і крыху пахлаючым п'яным жаночым спяваннем, а то і радасным для іх званам разбітага шкла.

Не стасавалася, ніяк не звязалася між сабою і шмат іншага. У доме былі драўляныя кеглі, куленныя дзедам з надзеяй прывучыць іх да добрых гульняў; ягоны высокі танканогі мальберт, які яны тузалі, пакуль не звальвалі, прывязаным да ножкі рамянем, па-партызанску лежачы пад ложкамі; і дзіўны дзедаў музычны інструмент — цытра, якая выклікала смех сваёю назваю. У доме былі і белыя гіпсавыя галовы Лаакаона і Данатэлавага конніка Гатамелаты на сценах. А па-за сценамі дома заставалася ўсё тое, што чакала заўтра: пушчаныя пад адхон ваганеткі пленных немцаў, што разбіралі руіны, рэйкавая вайна з "фрыцамі" і завісанне разам з імі на тросах, якімі яны расхісталі абгарэлыя цагляныя сцены, коміны, і бясконцыя, зранку да цёмнага, аснадны абстрэлы каменнем двухпавярховага будынка дзіцячага дома, чых жыхароў рэдка калі бачылі, але заўсёды пабойваліся, добра ведаючы пра іхнюю хітрасць і жорсткасць.

А вечаровы змрок па-за вокнамі ўсё гусцеў, ярчай свяціла лампа, спакойнае цяпло прыемна адчувалася ў целе, і, нібы змогшыся, дзед пускаў іх у свой нябачна акрэслены круг зацішнай адасобленасці, дзе перагортваліся старонкі вялікай кнігі з адных чорна-белых малюнкаў, што прыцягвалі, бышчам магніт.

- Хто маляваў, га?
- Незадаволена хмыкнуўшы, дзед мармытаў:

- Сіла... Такіх людзей болей і не было, напэўна?
- У адказ дзед ізноў хмыкаў, здзіўляючыся, як гэта можна яшчэ пытацца пра такое. І хтосьці з іх звыкла пачынаў:
- А Лурых?
- Лурых! — дзед нават на хвіліну адварочваўся, даючы зразумець, што пра гэта і расказаць нельга таму, хто сам не бачыў. — Ён у цырку выступаў. Барцом. Увесь як выліты з бронзы. І хоць бы кропелька якая тлушчу — толькі мышчы!..
- Мускулатура, так?
- Ат! Няма вам чаго рабіць.
- Бывала нават, што ён браў сваю, яшчэ даваенную, калі не дарэвалюцыйную гітару і, пашчыпваючы дзве струны, самую тоўстую і тонкую, паказваў, як скрыпка з кантрабасам вяртаюцца ні з чым з п'янага вяселля:
- Ні елі, ні пілі, ды яшчэ пабілі, — плаксівым голасам веў дзед за скрыпку, а кантрабас ягоны з дакорам бубніў басам: — Я казаў, што так будзе, я казаў, што так будзе...
- Талы яны крычалі: "Антэк млоды!" — і дзед, каб адчапіцца, гаварыў:
- Ну, Антэк млоды...
- ...Носіў лёды
- На Беляны, жэ аж страх;
- Гды яму горонцо было,
- Танцоваў польку: рах-чых-чых!..
- І яны так і бачылі перад сабою гэтага дзівака Антэка, які цягаў марожанае некуды ў страшэнна далёкае месца горада, ці не Варшавы, аж на Беляны, а калі яму рабілася гарача, дык ён, узмакрэўшы, пачынаў яшчэ і польку танцаваць: рах-чых-чых! — грывелі шпоры афіцэраў у бальнай зале...
- Але ні вась гэтыя гутаркі з дзедам, ні ягоныя песенкі, ні вусцілкі з кардону — і ўжо, зразумела, ні грэнкі — не маглі яны ўявіць там, дзе прападалі пасля школы кожны дзень.
- Дзед выдаваў іх з галавою. Як толькі ён набліжаўся да іх на вуліцы, яны адразу ж адчувалі сабе нібы выяўленымі шпіёнамі ў чужым лагеры. Патыхала здрадніцтвам да астатніх, хай сабе і здрадніцтвам міжвольным. Усё непадабенства, дзіўнасць іхняга хатняга жыцця-быцця рабілася відавочным для ўсіх.
- Ні маці Юры, ні маці Андрэя з гэтага боку не выклікалі непакою. Гэта былі жанчыны — звычайны свет, што меўся дома ва ўсіх, і настолькі звыклы, зразумелы, што яго амаль што і не заўважалі. Але дзед і парусінавы ягоны картуз, верх якога быў заўсёды ўзняты і адкінуты скамечаным каўпаком назад, ці насоўка, што звисала з-пад картуза на патыліцу, каб сонца не пякло галаву, — не, гэта было ўжо занадта.
- І яны ўмомант адступаліся і адхрышчваліся ад яго, паказваючы сваім выглядам, што яны — тут, з усімі, па-ранейшаму і назаўсёды, а дзіўны, смешны дзед, які з'явіўся немаведама адкуль і нашто, — усяго толькі прыкрыя недарэка, нейкае непаразуменне, не болей.
- Да гэтага адступніцтва яны былі заўжды гатовыя. Мож, таму і прымаліся, каб нека апраўдаць сябе, так злосна высьмейваць убоства свайго жытла. Сам жа Карчэўскі ведаў тады, што ў выпадкова ацалелых кварталах горада ёсць кватэры "сапраўдныя", як ён іх назваў. Нездарма ж бадзюся ў марознай сіняватой цемры па вуліцах, глядзячы на вокны, у якіх мякка, роўна залацілася цёплая, хвалючая ўтульнасць, — і нават рабілася сорамна за гэтую сваю зайздрасць, калі хто-небудзь заўважаў яго з намерам заповоленыя крокі.

(Працяг на стар. 14—15)

Непаўторны
Багінскі

Пры падтрымцы Польскага інстытута ў Мінску Ансамбль салістаў "Класік-Авангард" пад кіраўніцтвам Уладзіміра Байдава распачаў новы канцэртны цыкл. Гэтая цікавая культурніцкая акцыя атрымала назву "Сілуэты польскіх кампазітараў XX стагоддзя", і яе пачатак меў добры розгалас на старонках "ЛіМа". На пачатку сакавіка ў Мінск завітаў герой другой канцэртнай праграмы цыкла "Сілуэты польскіх кампазітараў XX стагоддзя" — званы творца, педагог і музычны дзеяч Збігнеў Багінскі. Адбылася яго сустрэча з калегамі ў Беларускім саюзе кампазітараў. А ў праграме канцэрта "Класік-Авангард" з удзелам салістаў-інструменталістаў цэлае аддзяленне прысвечалася вынаходлівай і непаўторнай музыцы Збігнева Багінскага. У той вечар яна гучала ў горым суседстве з творамі незабыўнага і прызнанага Вітальда Лютаслаўскага — класіка і наватара польскай музыкі нашага стагоддзя.

Н. К.

"БГ" і яго
"Акварыум"

Пры "крутой" спонсарскай падтрымцы ў канцэртнай зале "Мінск" быў зладзваны паказ праграмы Барыса Грабеншчыкова і групы "Акварыум". Праграма мела назву "Электрический пес", якая расшыфроўвалася — "лепшае са старога", што гаворыць само за сябе...

Знамы госць з Расіі — гітарыст, вакаліст, складальнік песень, арганізатар групы таленавітых музыкантаў Барыс Грабеншчыкоў — на здымку.

Фота А. ПРУПАСА

"Мастацтва", N 2

Нумар адкрываецца артыкулам У. Конана "Казімір Малевіч: філасофія і эстэтыка мадэрнізму". Л. Грамыка ("Апладысменты пад заслону") дзеліцца ўражаннімі ад тэатральнага фестывалю "Белая Вежа-98". Гэтая ж тэма гучыць і ў артыкуле Т. Ратабыльскай "Лялькі на "Белай Вежы". А. Лабовіча ("Фестывальныя назіранні") цікавіць амаатарскі тэатр у кантэксце фестывалю "Беларусь — мая песня". Пра творчасць Г. Вашчанкі разважае І. Мятліцкая ("Дыялогі з людзьмі і часам"). А. Давыдчык запрашае на выстаўку "Гасціннасць, або Мастацтва абмену". А. Казлоўская ("Зімовыя нататкі пра летнія ўражанні") гутарыць з дырэктарам Нацыянальнага акадэмічнага тэатра оперы С. Картэсам, а А. Кабановіч ("Я не кампазітар-інтуітывіст") — з В. Войцікам. Сярод іншых матэрыялаў — артыкулы В. Дадзімавай "XVIII стагоддзе. Замежныя музыканты ў Беларусі". М. Ізворскай-Елізар'евай "XX стагоддзе, міф і "Чарадзейная флейта" Моцарта", Г. Нячаевай "Ручнік — шлях", А. Марачкіна "Імпрэсіі пленэрных замалёвак", Д. Падбярэзскага "Твар музычнага свята", рэцэнзія Б. Бур'яна на спектакль "Вечны Фама" ("У паядынку — сіла зла і сіла дабрны") на купалаўскай сцэне. Есць "Хроніка мастацкага жыцця".

ЧАРОЎНАЯ СІЛА
ПАПАРАЦЬ-КВЕТКІ

1999-ы год Беларускі рэспубліканскі тэатр юнага глядача распачаў юбілеймі. Ужо на першы дзень года прыпаў юбілей актрысы Людмілы ЦІМАФЕЕВАЙ. Праўда, сапраўднае свята і свой бенефіс яна наладзіла 22 студзеня. Гэтым вечарам у Гасцёўні Галубка для сяброў, блізкіх і прыхільнікаў тэатральнага мастацтва яна паказала (з дапамогай ацэра Тэатра юнага глядача М. Лявонцьева) свой любімы спектакль — "Эдзіт Піяф" паводле п'есы В. Легентава... Прышла Л. Цімафеева ў Тэатр юнага глядача ў 1955 годзе адрозна пасля сканчэння Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута разам з іншымі выхаванцамі свайго педагога Л. Мазалеўскай, якая ўзначаліла тэатр. І на працягу 35-гадоў была вядучай актрысай тэатра. Іграла шмат. Амаль што ўсе маладыя герані ў спектаклях 1950—60-х гадоў былі яе. Яны краналі шчырасцю, непасрэднасцю, маладосцю, абаяльнасцю актрысы, святлом і характам душы, верай у перамогу справядлівасці, добра, каханна. Часам яе герані былі безабаронныя, але найчасцей актыўныя, рашучыя, здольныя справіцца з усімі перашкодамі і выстаць, перамагчы, адстаяць сваё каханне. Пералічыць усіх гераней Л. Цімафеевай проста немагчыма. Таму прыгадаем толькі дзве, але тыя, якія яна іграла на працягу дзесяцігоддзяў і якія прынеслі актрысе сапраўднае прызнанне і любоў глядача. Гледача не толькі беларускага, бо тэатр у той час гастраліваў і па ўсёй рэспубліцы, і далёка па-за яе межамі.

У 1957 годзе Л. Цімафеева ўпершыню сыграла сваю незабыўную Яніну ў спектаклі "Папараць-кветка" І. Козела, а ў 1958 годзе ў Маскве за гэтую ролю была названа лаўрэатам Усесаюзнага фестывалю тэатраў юнага глядача. У яе Яніне нібыта ўвасобілася чароўная сіла кветкі папараці, светлых мараў, пазыччых уяўленняў і жорсткай рэчаіснасці. Л. Цімафеева стварыла своеасаблівы варыянт беларускай Джульеты: палкай, шчырай, самахварнай да самагубства ў імя каханна. Яе вочы то ззялі, выпраменьваючы каханне, то гарэлі пачуццём гневу, агіды, болю. Яна ўзрушвала глядачоў сілай свайго пачуцця.

Больш за 500 разоў сыграла Л. Цімафеева Ядзю ў спектаклі "Над хвалямі Серабранкі" І. Козела. Актрыса надзвычай пераканаўча малявала характар сваёй герані ў развіцці, паказвала пералом у яе характары, асэнсаванне немагчымасці ўратаваць каханне. З болам, пакутамі яна расставалася з любімым

І ў нашай хаце —
СВЯТЫ...

чалавекам — мужам, бо не магла скарыцца з ладам жыцця ў яго доме, не магла адмовіцца ад самой сябе, сваіх ідэалаў, не хацела і не магла падпарадкаваць усё ў жыцці толькі сіле грошай, як ад яе патрабавалі. Гэта была ўжо сталая работа майстра, выкананая на самым высокім прафесійным узроўні. Тут ужо нельга было абысціся адной прывабнасцю, шчырасцю, маладосцю, якімі часам даводзілася карыстацца ў іншых ролях.

У 1967 годзе Л. Цімафеевай было прысвоена ганаровае званне заслужанай артысткі БССР.

Іграла Л. Цімафеева і дзяўчынак, і такіх казаных істот, як Кот у спектаклі "Кот у ботах" паводле Ш. Перо (надзвычай жаночкі, гнуткі, хітры і прывабны каток), Злосную царыцу і Люстэрка ў "Пушкінскіх казках". Былі ў Л. Цімафеевай і цікавыя характарныя ролі, як Мар'я Антонаўна ў "Рэвізоры" М. Гогаля, Купавіна ў "Ваўках і авечках" А. Астроўскага, Міледзі ў "Трох мушкецёрах" паводле А. Дзюма-бацькі. У спектаклі "З любімымі не расставайцеся" А. Валодзіна яна сыграла не такую ўжо і выйгрышную ролю Судзі. А між тым атрымаўся надзвычай выразны вобраз гэткага раўнадушнага прадстаўніка ўлады. Часам у яе Судзі прарывалася чалавечая, і тады ёй самой рабілася смешна ад тых слоў, што механічна, завучана прамаўляла. Але яна хутка падаўляла хвілінную "слабасць", авалодвала сабой — і зноў перад намі быў непрабавальны, "правільны" чыноўнік.

Але ішлі гады. У тэатры з'явіліся новыя, маладыя акцёры. Л. Цімафеевай даводзілася ўжо іграць маці, нават бабулю. Ды і ў рэпертуары была ўжо не так занятая. А яна ж адчувала сябе ў душы гераняй. І актрыса не скарылася. Яна адшукала п'есу "Эдзіт Піяф", напісаную па кнігах-успамінах самой спявачкі, захапілася ёю і перадала сваё захапленне акцёрам-энтузіястам. Дзякуючы іх самаадданай працы (спачатку самастойнай, потым з рэжысёрскай дапамогай) спектакль адбыўся. Ішоў ён на левыцы ў фае тэатра, а пазней, калі пераканаліся, колькі шмат жадаючых яго ўбачыць, — на асноўнай сцэне.

Л. Цімафеева стварыла адухоўлены вобраз славаўтай спявачкі-жанчыны. Крытыка і гледачы былі аднадушныя ў сваёй самай высокай ацэнцы работы актрысы. Пра "тонкі, адухоўлены артыстызм" яе пісаў крытык А. Сабалеўскі. А вось як напісалі ў лісце, дасланым у тэатр, гледачы аднаго з навукова-даследчых інстытутаў пра "сваё захапленне, сваю радасць" ад спектакля: "Усе акцёры ў гэтым спектаклі іграюць вельмі добра... Але ігра Цімафеевай! Гэта — выдатна, гэта цудоўна! Такая аддача, такая шчырасць у кожнай сцэне!"

І цяпер Л. Цімафеева ўспамінае, як цяжка давалася роля, але яна заставалася і застаецца дагэтуль яе самай любімай. Гэтай роляй яна развіталася з калектывам тэатра ў 1990 годзе, калі вырашыла пакінуць сцэну, і вось цяпер адзначала свой юбілей. Прысутныя гэтым вечарам на спектаклі пераканаліся, што талент актрысы, прыгажосць і маладосць душы непадуладныя гадам.

МАЙСТЭРСТВА
І ЖЫЦЦЕВАЯ ПРАЎДА

6 студзеня споўнілася 60 гадоў актрысе Апалоніі РОТАР (гучыць неяк урачыста і нязвыкла — усе называлі яе Поляй). Яна працавала яшчэ ў даваенным Тэатры юнага глядача БССР, а акцёрскую школу праходзіла ў студыі Польскага дзяржаўнага вандроўнага тэатра БССР у Мінску ў 1935—36-м гадах. Загадчык літаратурнай часткі А. Вольскі яшчэ хлапчуком бачыў "Цудоўную дудку" свайго бацькі В. Вольскага ў Тэатры юнага глядача БССР і запамінуў абаяльную, прывабную, лірычную Марынку, якая так хораша спявала.

Былі потым і іншыя тэатры, таму ў сучасны Тэатр юнага глядача А. Ротар прыйшла ўжо вопытнай актрысай, прапрацавала ў ім (раза з даваенным часам) больш за 30 гадоў. І адразу вельмі актыўна была занята ў рэпертуары. Не будзе перабольшаннем сказаць, што кожная яе роля была пазначана непаўторнай акцёрскай індывідуальнасцю. Пры гэтым яе вострыя, кідка вобразы ніколі не парушалі ансамбля спектакля.

Яе шматлікія сялянкі заўсёды былі такія непадобныя і запамінальныя, нават калі гэта былі невялікія ролі. Яны, як трапна заўважыў крытык Б. Бур'ян, былі нібыта "выхалены" з жыцця. У спектаклі "Папараць-кветка" была вельмі натуральная вясковая кабета — яркі, сакавіты, жывы народны характар. І Альбжэту А. Ротар заўважылі і ацанілі: актрыса стала лаўрэатам Усесаюзнага фестывалю тэатраў юнага глядача. Гэта было адзінае званне, якое мела такая самабытная нацыянальная актрыса. Праўда, тэатр прадстаўляў яе на званне заслужанай артысткі — у яе асабістай справе захоўваецца падрыхтаваная ў Міністэрства культуры БССР характарыстыка (за подпісам дырэктара У. Стэльмаха), але... І было гэта яшчэ да таго, як яна сыграла сваю каронную ролю — Ярыну Жыгіцкую ў спектаклі "Над хвалямі Серабранкі".

А. Ротар стварыла страшны па сіле ўздзеяння тыповы вобраз. Які моцны характар!

МУЗЫКА

Сучаснік наш... баян

Феномен ансамбля... Цікавыя перспектывы музыцыравання адкрываюцца ў саюзе творчых індывідуальнасцяў. Ці не такі саюз стварылі 10 гадоў таму педагогі Беларускай акадэміі музыкі, баяністы Таццяна Брагінец, Валянціна Пісарчык і Генадзь Мандрус!

Першыя ж канцэрты выразна вызначалі іх імкненне да свайго шляху ў мастацтве. Потым былі выпрабаванні ў конкурсах, залатыя медалі, званні лаўрэатаў, прызнанне...

Ён смерць Генадзя Мандруса прынесла нечаканую страту. Ён быў тым чалавекам, маральна і творча моц якога аб'ядноўвала музыкантаў. Без яго ансамбль распаўся...

І ўсё ж з часам Валянціна Пісарчык знайшла аднадумцаў, і вось ужо загучала трыо ў новым складзе.

Сёння ансамбль, як бы прадаўжаючы традыцыі, пераконвае ў шчырасці і неабходнасці свайго існавання. Былыя студэнты — Уладзімір Гудзей і Сяргей Бандаровіч зрабіліся дастойнымі аднадумцамі свайго кіраўніка. Аднак Валянціна Пісарчык менш за ўсё прэтэндуе на правы настаўніка ў складзе трыо. Няма ў творчай працы гатовых, дакучлівых меркаванняў. Есць гатоўнасць перажыць і асэнсаваць тое, што будзе гучаць са сцэны.

Ансамбль выступае на розных канцэртных пляцоўках Еўропы. Пра яго пішуць газеты, яго ўзнагароды, дасягненні становяцца набыткам беларускай культуры. А кожнае выступленне пацвярджае захопленасць мастацтвам.

І. С. Бах, І. Альбеніс, Т. Альбініні, В. Залатароў... Самыя розныя жанрава-стылістычныя кантэксты гучаць красамоўна і цікава. Разнастайныя паводле эстэтычных ідэалаў і мовы, разнастайныя паводле нацыянальных кампазітарскіх школ, мастацкага зместу творы складаюцца ў арганічныя праграмы,

драматургія якіх дазваляе выявіць пераёмнасць паміж музыкай, здавалася б, узаемавыключнай.

На пытанне пра тое, як фарміруецца канцэртны рэпертуар, Валянціна Пятроўна адказвае:

— Стварэнне праграм заўсёды звязана з працэсам зносіна са слухачом. Узнікае нейкая сістэма, дзе ўбачыць галоўнае можна толькі дзякуючы "рэакцыі на гучанне". Тады прыходзіць разуменне таго, што трэба слухачу і адпавядае нашаму мастацкаму гучу.

Так, досвед калектыву ўсё больш спрыяе раскрыццю выканаваным. Менавіта тады калегі-музыканты знаходзілі тое, што цяпер мы называем мастацкім абліччам калектыву.

— То быў час напружанай працы, — успамінае Валянціна Пятроўна. — Пер-

шыя перамогі, пошук новага. Незабыўныя дні... А з якім таленавітым і высакародным чалавекам давалася супрацоўнічаць! Генадзь Мікалаевіч Мандрус так таленавіта складаў наш рэпертуар, што наўрад ці тады хто з нас так мог. І цяпер, у новым трыо, асаблівую ролю мы аддаём падбору рэпертуару.

Пры гэтым кіраўніца ансамбля заклапочаная пералажэннем музыкі для інструментаў, розных паводле сваіх акустычных якасцяў, уключэннем вядомых арыгіналаў у сістэму мастацкіх магчымасцей баяна. У гэтым — вялікая даследчая праца, што пацвярджае кожнае выступленне калектыву, якому даступная сёння самая розная музычная стылістыка.

Валянціна Пятроўна лічыць, што культура ўвасаблення музычнага твора, "дыяпазон інтэлектуальных эмоцый", як яна кажа, вызначаюць узровень ансамбля. "Індывідуальнасць кожнага ўдзельніка, яго тэхнічныя вартасці мы выкарыстоўваем як мага паў-

Як пераканаўча, з якім майстэрствам, жыццёвай праўдай, псіхалагічнай дакладнасцю паказвала яна, як цяжкае сялянскае жыццё, спрадвечная кара аб уласнасці, прага да грошай, багацця выціснулі з яе душы ўсе іншыя пачуцці. Нездарма крытык Г. Колас назваў яе Жыгліцкую беларускім Габсекам, увасобленым у трагікамедыйнай манеры.

Але А. Ротар былі падуладны не толькі беларускія народныя характары. Надзіва блізкай аказалася ёй і стыхія разняволенага карнавальнага прадстаўлення. Яе гратэскавая каралева-маці Тартальёна з іранічным стаўленнем да вобраза як нельга лепш адпавядала яркаму, гарэзліваму відовішчу "Зялёная птушка" паводле К. Гоцы. Як успамінае шматгадовая загадчык трупы тэатра К. Малюціна, А. Ротар казалі: "Ну вось, думала, што ўжо нічога болей не сыграю. А Тартальёна — гэта мая лебядзіная песня". Сваё ўражанне ад Тартальёны А. Ротар выказала вобразна: "Як пырскі шампанскага!" Незвычайная рухавасць і характарнасць, народнасць актрысы добра клаліся на глебу італьянскай камедыі масак. Па словах А. Вольскага, які непасрэдна займаўся камедыяй дэль артэ, адбылося поўнае супадзенне прастароднасці, беларускасці А. Ротар з італьянскай камедыяй масак. Роля Тартальёны А. Ротар яшчэ раз пацвердзіла, што творчыя магчымасці і майстэрства актрысы бяжмежныя.

А. Ротар працавала ў тэатры да канца сезона 1983 года. Пайшла ад нас назаўсёды ў красавіку 1996 года.

НА РОДНАЙ СЦЭНЕ

28 студзеня ў тэатры адбыўся творчы вечар з нагоды 60-годдзя Рыгора БАРАВІКА. Ладзіла яго кафедра тэатральнай творчасці Беларускага ўніверсітэта культуры, дзе ён працуе ўжо амаль 20 гадоў. Але месцам правядзення быў абраны Тэатр юнага глядача нездарма. Тут Р. Баравік паставіў (і быў мастацкім кіраўніком) 14 спектакляў, а ў 1974—78 гадах з'яўляўся галоўным рэжысёрам тэатра. Ды і цяпер не парывае з ім сувязі. Вось і на вечары хор удзельнікаў з яго апошняй пастаноўкі "Пінская шляхта" В. Дуніна-Марцінкевіча аб'ядноўваў у адзінае святочнае юбілейнае прадстаўленне: віншаванні, жартоўныя і афіцыйныя, урыўкі з пастаўленых у тэатрах і ўніверсітэце спектакляў. Разам з юбілярам мы парадаваліся выступленням яго студэнтаў і былых вучняў, а фрагменты-маналогі нагадалі пра яго ранейшыя пастаноўкі ў Тэатры юнага глядача: "Чатыры кроплі" В. Розава, "Чайка" А. Чэхава. Вельмі дасціпна прагучалі капуснікавае віншаванне В. Кавалеравай і Ю. Вуты, уласныя вершы М. Лявончыка. У фае тэатра была разгорнута выстава — афішы і фатаграфіі з ажыццёўлення Р. Баравіком пастановак у тэатрах Беларусі, Украіны, Малдовы, Расіі, напісаныя ім карціны (пейзажы, нацюрморты). А ўніверсітэт культуры паспеў яшчэ і выдаць прысвечаную дзейнасці юбіляра брашуру.

ней у працэсе размеркавання матэрыялу для творчасці, — удакладняе яна.

Значыць, арганічнасць выступленняў калектыву — вынік выбару таго, што можа ўразаць слухача. Музыкальныя палотны, увасобленыя трыю, інтанацыйна асэнсаваныя і адточаныя. Уменне слухаць адно аднаго ў найтанчэйшых дэталю робіць ігру артыстаў выразнай. І ёсць поспех у публіцы. Але...

Валяціна Пісарчык лічыць, што сёння проста неабходная дыскусія пра майстэрства выканальніцтва на баяне.

— У мастацтве выканальніцтва на баяне ёсць частка праблем усяго нашага мастацтва, яго перспектывы і далейшага зацвярджэння ў сучасным духоўным жыцці. Баяннае мастацтва дае той матэрыял, на аснове якога можна тэарэтычна асэнсоўваць спецыфічныя выразныя магчымасці музыкі ўвогуле, — разважае яна.

Так, сам гэты інструмент — яркая з'ява ў музычным мастацтве. І сярод мноства пытанняў, якія ўзнікаюць "вакол баяна", ёсць і такое: якім чынам найбольш актуальна выкарыстоўваць тое, што дадзена гэтаму інструменту? Тут можна гаварыць пра ўзровень мастацкага мыслення сучасных музыкантаў і праблему з адпаведным рэпертуарам. Сапраўды: ці заўсёды наша выканаўчая практыка ў суладдзі з тым, што прапануюць кампазітары сёння?

А наогул, высакласныя выступленні ансамбля баяністаў наводзяць на думку пра тое, што ён варты стварэння сапраўды ўрачыстага атмасферы вакол кожнага канцэрта. Шырэйшы розгалас — гэта стымул да творчасці і музыканта, і кампазітара. Гэта жыццядайная атмасфера, неабходная прыхільнікам мастацтва.

"Галоўнае — мець магчымасць захаплення тым, над чым працуеш", — лічаць удзельнікі трыю. Рэпертуар абнаўляецца. Вось ужо і вакальная музыка гучыць. Не так даўно

НЕПАЎТОРНАЯ ЛАСТАЎКА

На дзейнасць Р. Баравіка прыпалі першыя крокі на сцэне ТЮГА актрысы Наталлі ЯКАЎЛЕВАЙ, — 12 сакавіка яна адзначала свой юбілей.

Н. Якаўлева, так бы мовіць, уварвалася на цюгаўскую сцэну пад барабанны дробат — піянеркай Бэлачкай Клімавай у спектаклі "Дождж ліў, як з вядра" А. Хмеліка і М. Шатрова. Потым была цэлая чарада самых розных дзяўчынак: прыгажуня Лілія ("Пойдзем у кіно?" А. Хмеліка), якая пачынае адчуваць сілу свайго характара і карыстаецца ёю, Строгая дзяўчынка ("А ўсё-такі яна круціцца, або Гуманоід у небе мчыцца" А. Хмеліка), непрадказальная Надзья ("Уся надзья" М. Рошчына), якая шукае сябе, свой шлях у жыцці, разважлівая Сяброўка ("Надзья" Г. Радзіёнавай), мужная Валя Брузжак ("Як гартавалася сталь" паводле М. Астроўскага), Ніна Іванцова ("Маладая гвардыя" паводле А. Фадзеева).

Вельмі добра пачуваецца Н. Якаўлевай у спектаклі-казцы. Музыкальная, пластычная, яна знаходзіць уласцівыя казачныя істоты, звычкі і ненавязліва іх перадае. За 25 гадоў работы ў тэатры колькі размаітых казачных персанажаў яна сыграла: лісіцу, сабак, была і малпа, і дзьмухавец, і муха. Нагадаем хаця б яе прывабнае, гаваркое і такое цікаўнае аленяня Фаліну ў славутым "Бэмбі" паволе Ф. Зальтэна, адданага сабаку Джыпса ("Як выкралі Сафі" В. Белшавіцы), даверлівую дзяўчынку Вольгу ("Шышок" А. Аляксандрава), якая пераканана ў існаванні цудадзейнага Шышка.

У казцы-прытчы "Гісторыя каханьня Паласатага Ката і сеньярыты Ластаўкі" паводле Ж. Амаду Н. Якаўлева сыграла і сваю зорную ролю — непаўторную Ластаўку. Яе Ластаўка прагла каханьня, яна нібыта ўся спявала ад гэтага нязведанага раней пачуцця. Шчаслівая, трапяткая, даверлівая, яна не вытрымала асуджэння і абгавораў з боку жыхароў птушынага двара. На такой шчылівай ноце і абрывалася яе выпактаванае каханне.

І зараз на сцэне тэатра Н. Якаўлеву можна пабачыць у спектаклях-казках "Кошчын дом" С. Маршака і "Анчутка" Б. Мятальнікава. Яна іграе абаяльную, каетлівую, напацку ганарыстую, эгаістычную, а напрыканцы чулоў і слагадліваю Кошчу. І ўжо каля 10 гадоў захапляе дзятву незвычайнай лясной жыхаркай Анчуткай, якая ператвараецца ў шчырую добразлычліваю дзяўчыну, што цэніць сяброўства, ласку, клопат, любоў. А не так даўно ў спектаклі "Пінская шляхта" была свавольнай жонкай Івана Цюхая-Ліпскага. З задавальненнем, смакам, гарэзлівым настроем іграла яе актрыса.

Н. Якаўлева ўвогуле любіць працаваць і працуе самааддана. А акцёрскую працавіцкасць і адданасць тэатру яна атрымала ў спадчыну ад бацькоў — акцёраў Брэскага драматычнага тэатра Лідзіі і Аляксея Беражных.

Д. УЛАДЗІМІРАВА

баяністы таленавіта (як і ўсё, што робяць) акампававалі ў сваім канцэрте знамаму салісту Міхаілу Жылюку. Складаюць і планы на будучыню. Многа рэпечіруюць.

У гэтых музыкантаў ёсць вельмі важная рыса — цяга да прафесійнай супольнай працы. Кожны мае свой творчы досвед. Разам зыходзяць з тых задач, якія вызначаюцца магчымасцямі інструмента.

Калі слухаеш праграму ансамбля, то адзначаеш для сябе выразнае імкненне артыстаў падкрэсліць магчымасці сваіх інструментаў, высветліць іх выразныя рэсурсы ў розных вобразах і формах музыкальнага мастацтва. Кожная інтанацыя, кожны рытмічны рух поўнацэна зместам. Фразіроўка, мелодычная лінія — па-мастацку абгрунтаваныя. І пры ўсім гэтым заўсёды мы, слухачы, наоў адкрываем для сябе выразныя магчымасці інструмента.

Вось гучыць "Сіцыліяна" Баха, уражваючы надзвычай тонкім адчуваннем тэмбральнай палітры. А як пранікнёна разгортваецца "Гатычная сюіта" Л. Бельмана! Малітва... Пры першых гукх "Адажыо" Т. Альбініні, твора, выкананне якога ансамбль штораз прысвячае памяці Г. Мандруса, зала напаўняецца незвычайнай цішынёю, а кожная музыкальная фраза набывае высокі сэнс і нібыта ўзнімае душу. А калі душа адчувае і пранікаецца мастацтвам, — гэта і ёсць той цудоўны набытак, які даруюць нам выканаўцы.

Сённяшні поспех ансамбля (а ён суправоджаецца перамогай на Міжнародным конкурсе ў Італіі (1994 г.), удзелам у Міжнародным фестывалі ў Даніі (1995 г.), званнем лаўрэатаў і ганаровым тытулам у Даўгаўпілсе) — гэта працяг таго, што закладалася ў творчы падмурак першымі ўдзельнікамі трыю. Ад канцэрта да канцэрта яго ігра робіцца ўсё больш выразнай і ўжо сведчыць пра мастацкую сталасць.

Альбіна ЦАРОВА

КАНЦЭРТЫ

Гэта нават больш за аншлаг!

Філарманічныя канцэрты з цыкла "Настаўнікі і вучні" — з'ява ў нашым культурным жыцці прыкметная. Вось і нядаўні канцэрт вучняў Ліліі Умновай, вядомага педагога Беларускай акадэміі музыкі і Рэспубліканскага каледжа пры БАМ, прыцягнуў вялікую ўвагу аматараў скрыпачнага мастацтва. У Зале камернай музыкі, дзе ён адбываўся, былі заняты ўсе месцы, сёй-той мусіў слухаць стоячы, бо выступалі сапраўдныя "зорачкі" — таленавітыя скрыпачы розных узростаў.

Асабліва чакала публіка выступленне вучня 7-га класа каледжа Алега Яцыны — лаўрэата прэстыжнага Міжнароднага конкурсу Ягудзі Мянухіна. І ў кожным з выкананых твораў — ці то Раманс Бетховена, ці то Інтрадукцыя і Ронда капрычыёза Сен-Санса, непаўторна раскрыўся талент юнага скрыпача. Ён быў ва ўладзе Музыкі. Пакарыві і яго чароўны гук.

Разам з таленавітым піяністам, "чалавекам-аркестрам" Цімурам Сергянем, які ў маленстве і сам быў знаным вундэркіндам, а цяпер паспяхова канцэртуе па Беларусі і за мяжой, Алег тварыў цуд. Абодва музыканты тонка адчуваюць партнёра, складаючы сапраўдны ансамбль, у якім кожны — раўнапраўны саліст і ў той жа час — частка адзінага цэлага. Скрыпка то размаўляла з раялем, то каларытна саліравала руладамі, то замірала пад прыгожы напеў фартэпіяна.

Слухачы доўга не адпускалі таленавітых музыкантаў. І "на біс" у іх выкананні прагучаў фрагмент з оперы "Поргі і Бес" Гершвіна. Невыпадкова ў праграму была ўключана музыка амерыканскага кампазітара, 100-гаддзе якога нядаўна адзначыла музыкальная грамадскасць свету: неўзабаве разам з іншымі юнымі таленавітымі музыкантамі, якім дапамагае Фонд Уладзіміра Співакова "Новыя імёны", Алегу давалася выступаць у ЗША. Дарэчы, удалося вырашыць праблему інструмента: цяпер наш юны скрыпач карыстаецца ўнікальнай скрыпкай французскага майстра XIX стагоддзя, якую Алегу ўручыў Уладзімір Співакоў.

У той вечар на сцэну выхадзілі адметныя таленты. Вядома ж, іх родныя — бацькі, дзядулі, бабулі — асабліва хваліліся за саміх выканаўцаў. Трэба было бачыць, як заблішчэлі вочы вядомага пэрта Уладзіміра Карызына, калі ён слухаў выступленне сваёй унучкі — трэцякласніцы каледжа Настасі Карызынай. Яна яшчэ толькі на пачатку музыкальнага шляху. А вось пра студэнтку I курса БАМ Ліду Дабрынец, скрыпачку ў трэцім пакаленні, загаварылі даўно. Ліда — лаўрэат Міжнароднага конкурсу імя Б. Дварыёнаса, у яе вялікая практыка выступленняў у аркестрах...

Студэнт V курса БАМ Аляксандр Афанасьеў, які выканаў другую і трэцюю часткі Канцэрта П. Чайкоўскага для скрыпкі з аркестрам і Фантазію А. Сарасатэ на музыку оперы Дж. Бізе "Кармэн", паказаў сябе ўдзімлівым скрыпачом з непаўторным творчым абліччам. А музыкантам ён стаў, можна сказаць, выпадкова — калісці педагогі Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры БДК заўважылі таленавітага хлопчыка ў дзіцячым садзе, і гэта вызначыла ягоны лёс.

Сямікласніца каледжа Ксёня Бельцокова (яна вылучылася на Міжнародным юнац-

кім конкурсе імя скрыпача Яраслава Кацыяна ў Чэхіі, на конкурсе музычных ансамбляў у Смаргоні) пад кіраўніцтвам Л. Умновай падрыхтавала вялікі рэпертуар, а на канцэрте ў Зале камернай музыкі, які дзяўчынецкі выпала адкрываць, яна грала творы Сарасатэ, Вяняўскага.

На думку саміх яе выхаванцаў ды іх бацькоў, Лілія Уладзіміраўна глыбока адчувае псіхалогію вучня, умее падысці да кожнага — то пахартуе, то ўгаворыць, а можа быць і строгай. Вельмі патрабавальная да сябе — сама ж цудоўны музыкант, канцэртуе, — яна дапамагае вучню раскрыцца, і той пачынае адчуваць стыль, характар твора. Шмат гадоў старшы выкладчык Лілія Умнова дае школу скрыпачам Беларусі, выхавала многіх таленавітых музыкантаў. З нядаўняга часу загадвае струнным аддзяленнем Рэспубліканскага каледжа пры БАМ. Педагогам па прызначэнні называе яе калега — знаны музыкант, мастацкі кіраўнік Камернага аркестра каледжа Уладзімір Перлін: "Не ведае, што такое адпачынак, бясконца аддана сваёй справе. Заўсёды ў пошуках".

У той вечар прыгожую, таленавітую, самаадданую Лілію Умнову літаральна засыпалі кветкамі. Ёй уручылі столькі прыгожых букетаў, што яна нават не магла іх трымаць! А ў зале быў больш чым аншлаг. Усім хацелася паслухаць маладых скрыпачоў — музыкантаў надыходзячага XXI стагоддзя.

Вера КРОЗ

На здымку: лаўрэат Міжнароднага конкурсу **Алег ЯЦЫНА**.

ВЫСТАВЫ

На радзіме Бялыніцкага-Бірулі

Славу ты пейзажыст нарадзіўся ў апошні дзень бліжняга зімовага месяца. Землякі Вітольда Бялыніцкага-Бірулі памятаюць пра гэты дзень і ўжо на працягу некалькіх гадоў адзначаюць яго цікавымі імпрэзамі.

Да гэтага дня прымеркаваны дзве выставы ў Бялыніцкім раённым мастацкім музеі. Сябра Саюза мастакоў Беларусі бялыніцка Лярыса Журавовіч экспануе на адной з іх больш за трыццаць сваіх работ — партрэты, пейзажы, нацюрморты. Бадай, усе творы яе прасякнуты шчырым радзімствам аб месцы чалавека на зямлі, паэтычнай усхваляванасцю ад пазнання прыгажосці прыроды.

Выхаванец вядомых майстроў выяўленчага мастацтва Беларусі А. Бембеля, А. Анікейчыка, Л. Гумілеўскага Аляксандр Крахалёў паказаў землякам Бялыніцкага-Бірулі шаснаццаць сваіх работ — скульптурныя партрэты і кампазіцыі. Дарэчы, Аляксандр Пятровіч з'яўляецца аўтарам манументальнага помніка "Землякам, якія не вярнуліся з вайны", што колькі гадоў таму быў усталяваны ў Бялынічах.

Здаецца, на Магілёўшчыне становіцца традыцыяй адзначаць дзень нараджэння В. Бялыніцкага-Бірулі паказам спектакля на п'е-

се бялынічаніна Міхася Карпечанкі "На парозе блакітнай вясны", у выкананні акцёраў тэатральнай студыі "Машэка" Магілёўскага гарадскога цэнтра культуры на чале з заслужаным дзеячам культуры Беларусі Валянцінам Ермаловічам.

Прэм'ера яго адбылася яшчэ два гады таму, падчас правядзення Міжнароднага пленэру па жывапісе памяці Вітольда Бялыніцкага-Бірулі.

Напрыканцы мінулагадня лютага машэкаўцы Ермаловіча знаёмілі са спектаклем сяброў клуба творчай інтэлігенцыі Магілёва, старшакласнікаў абласнога цэнтра, настаўнікаў і вучняў Цяхцінскай сярэдняй школы, што ў Бялыніцкім раёне. Сёлета драматычны апошні пра апошнія дні жыцця Вітольда Каятанавіча прагучаў і ў сценах Бялыніцкага раённага мастацкага музея. У спектаклі былі заняты Валянцін і Вячаслаў Ермаловічы (бацька і сын), Марыя Лебедзева, Яраслаў Клімуць, Раіса Галушка.

Надзея ПАЛОННІК, дырэктар Бялыніцкага раённага мастацкага музея імя В. К. Бялыніцкага-Бірулі

Сустрэчы ў Зэльве

Аўтографы паэта — землякам.

Гарадскі пасёлак Зэльва даўно пазначаны на літаратурнай карце Беларусі. Тут жыла вядомая паэтка Ларыса Геніюш. У Зэльве атрымалі атэстаты сталасці паэт Юрка Голуб і празаік Уладзімір Ягоўдзік. Тут нарадзіўся і закончыў школу паэт Уладзімір Мазго. А нядаўна ў Зэльвенскім раённым ДOME культуры адбыліся літаратурныя сустрэчы з ім сённяшнім — ужо вядомым паэтам і рэдактарам Дзяржаўнага выдавецтва "Юнацтва". Спачатку школьнікі малодшых класаў з усіх школ райцэнтра слухалі вершы, песні, казкі, разгадвалі загадкі падчас прэм'еры кнігі земляка для дзяцей "Смехопад". А потым старшакласнікі і наогул мясцовая моладзь вялі з паэтам дыялог аб сакрэтах творчасці, аб новых кнігах, марах і задумах, аб ролі мастацкай літаратуры ў жыцці сучаснага чалавека. Ініцыятарамі і арганізатарамі сустрэчы былі бібліятэкар Зэльвенскай сярэдняй школы N 2 Яніна Шматко і дырэктар Юрый Лізуноў.

Тэкст і фота В. МАКОЎСКАГА

"Беларусь", N 1

У сёлетнім годзе ў часопісе "Беларусь" нямала добрых пачыненняў. Адно з іх — прэм'ера рубрыкі "Разварот падзей", з якой у першым нумары можна даведацца, як разгортваліся падзеі ў нашай краіне напрыканцы мінулага года. В. Ждановіч ("Не здраджвайце і не прадавайцеся!!!") знаёміць са старшынёй Дзяржаўнага камітэта па друку Рэспублікі Беларусь М. Падгайным. В. Яроманка ("Нашчадкама у прыклад") расказвае пра вядомага марскога афіцэра, якому пастаўлены помнік у Севастопалі, — пра А. Казарскага. Т. Песнякевіч падрыхтавала пяць маналагаў кампазітара Г. Гарэлавай — "Душа імкнецца да гармоніі...". Я. С. рэцэнзуе кнігу В. Фадзеевай "Беларускі ручнік" ("І набожнік, і сцяг"). Змешчаны вершы В. Зуёнкі, апавяданне І. Навуменкі "Падарожжа ў Бабінавічы". "Ленінградскае брацтва" Г. Грыгаровіч — вяртанне ў блакадны Ленінград і гаворка пра сённяшні дзень яго блакаднікаў. В. Ждановіч ("Калі двое ці трое сабраліся ў імя маё...") апавядае пра былога артыста ансамбля "Сябры" А. Шчытава, які ў 1980 годзе пакінуў гэты калектыў і стаў знакамітым разьбярком. М. Нарушэвіч ("Храм нашай памяці") запрашае ў Беларускі дзяржаўны архіў навукова-тэхнічнай дакументацыі. Цыкл артыкулаў пад рубрыкай "Як жыве народ" распачаты першым матэрыялам І. Ждановіча "Нешта ёсць..."

"Малодосць", N 1

Вершы С. Крычко, Д. Хвастоўскага, Г. Сянькоўскага, Ф. Качановіч, В. Корбута, Э. Граковіч, С. Сцяпана склалі "паэтычны сшытак". Змешчаны апавяданні Т. Супрановіч, А. Бычкоўскага, навелы А. Жалызоўскага, апавесці "Лішнія дзіця, або Амплітуда жаданняў" У. Дамашэвіча і "Квечень пад інеем" А. Емяльянава, публіцыстычны роздум У. Глушакова "І гэта ўсё — мы, падарожныя нарысы А. Мяснікова "Тайны Тайваня". Пад рубрыкай "Нашы славутыя землякі" прапануецца нарыс А. Марціновіча "Птушкі вяртаюцца да гнёздаў", герой якога І. Копач. Ю. Станкевіч ("Песня — застаецца") прапануе матэрыялы "Круглага стала" "Малодосці", удзельнікамі якога былі беларускія барды Э. Акулін, С. Мінскевіч, Л. Сом. Назва артыкула А. Ненадаўца сама гаворыць за сябе — "Скарбы". А. Кліменка ("Боскае святло "Мадонн...") гутарыць з вядомым мастаком А. Кузьмічом. У раздзеле "Усмешка "Малодосці" надрукаваны гумарэска А. Фомчанкі "Пераўвасабленне па Станіслаўскаму" і пароды Г. Юрчанкі на Г. Пашкова, А. Пісьмянкова, Л. Сільнова, С. Шах.

"ЛІМ"—ДОТА

Мы не бачыліся
цэлае каханне.
На маёй трывозе —
сівізна.
Там, дзе ўспомню
пра тваё дыханне,
Там і пачынаецца вясна...

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Фота А. КУШНЕРА

Жыў беларус і будзе жыць!

(Працяг. Пачатак на стар. 5)
— Сёння ўжо нямала медыцынскіх устаноў прыватнага характару, асабліва ў стаматалогіі, касметалогіі, фізкультурна-лячэбнай медыцыне. Якое ваша стаўленне да іх, як і да прыватных фірм, што закупаюць і прадаюць лекі? Як яны ўлічваюцца ў сістэму дзяржаўнай медыцыны?

— Прыватная ўрачэбная практыка дазволена законам. Права на жыццё яна мае. Галоўная умова — высокая кваліфікацыя, наяўнасць ліцэнзіі, метадыка і ўмовы лячэння. Калі нехта парушае гэтыя прынцыпы, тады прыватнік не мае права лячыць людзей. Прыватныя клінікі, лабараторыі, кабінеты павінны даваць нам справядзачу гэтаксама, як і дзяржаўныя медыцынскія. Пры кожным трывожным сігнале мы прымаем меры і пры неабходнасці такіх гора-лекараў пазбаўляем ліцэнзіі.

Адносна прыватных аптэк заўважу вось што. Агульнае спажыванне медыкаментаў па Беларусі ў грашовым вылічэнні складае 270 мільёнаў долараў. Ці можа дзяржава закупаць лекаў на такую суму? Сёння, на жаль, не можа. Таму і ўзніклі прыватныя аптэкі — як падмога дзяржаўным.

— А пра лекі, Ігар Барысавіч, дык страшна і гаворку ўчынаць. Сёння ў нашых аптэках імпартаваны лекаў больш, чым айчынных, але ж і цэны на іх у дзесяткі разоў вышэйшыя. А наколькі лепша іх якасць? Звыклых, вядомых здаўна лекаў часта ўвогуле не знайсці, а новыя, шырока разрэкламаваныя — страшэнна дарагія, большасць з нас не па кішэнні. Патлумачце, калі ласка, сітуацыю.

— Праблема тут сапраўды складаная. "Белфармацыя" цэнтралізаваныя закупкі вядзе буйнымі партыямі. Гэта што дае? Гэта зніжае кошт лекаў. Міністэрства аховы здароўя супрацоўнічае з фірмамі, якія рэалізуюць медыкаменты і медтэхніку, на ўмовах эканамічнай выгады. Зроблены яшчэ адзін крок: вытворцы айчынных медыкаменту атрымалі дзяржаўны заказ пад гарантыю за пастаўкі.

Зараз недзе 70 працэнтаў лекавых сродкаў жыхары рэспублікі атрымліваюць бясплатна ці на льготных умовах. Ілготы мусім рабіць "адраснымі", гэта значыць, прадастаўляць іх людзям, якім яны найбольш патрэбны — інвалідам, ветэранам ваіны і працы. Асноўныя лекі ў аптэках ёсць. Ёсць розныя вітаміны: і дарагія, і танныя. Ёсць у вас грошы — купляйце заморскія лекі і вітаміны, няма — можна абыйсціся айчыннымі. Некаторыя раней дэфіцытныя лекі сёння можна купіць у любой аптэцы — дзяржава пра гэта паклапацілася. Станем жыць лепш — забяспечым ілготнікаў і дарагімі лекамі, а пакуль што не можам.

— Вядомае выслоўе пра тое, што ўрача, як і настаўніка, не павінна быць благага, непрафесійнага. З воблікам урача, наогул медыцынскага работніка не стасуюцца такія паняцці, як грубасць, хамства, хабарніцтва. Якая ў нас сітуацыя з медыцынскімі кадрамі, іх прафесійнай і маральна-душэўнай, скажам гэтак, падрыхтоўкай?

— Такая, як і ў ва ўсім грамадстве. Мы ж таксама частка гэтага грамадства, і ў нас ёсць розныя людзі. Для таго, каб змагца з негатывымі з'явамі ў нашай сферы, на з'ездзе ўрачоў быў прыняты кодэкс "Аб урачэбнай

этыцы", які ўсе павінны выконваць. Гэта — першае. Другое — трэба пастаянна павышаць прафесійны ўзровень урачоў, таму па шэрагу спецыяльнасцей мы ўвялі двухгадовую стажыроўку. Трэба займацца рэзервам кадраў. Для гэтага мы стварылі факультэт падрыхтоўкі рэзерваў кіруючых кадраў сістэмы аховы здароўя: галоўурачоў, загадчыкаў аддзяленняў бальніц і г.д. А ўвогуле ўрача, як і любога іншага спецыяліста, трэба зацікаўляць матэрыяльна, каб высокі спецыяліст атрымліваў і адпаведную высокую зарплату.

— Яшчэ год-два назад бальніцы, паліклінікі былі кепска забяспечаны лекамі, іншымі лячэбнымі, санітарнымі сродкамі, бялізнай, пасцельнымі прыналежнасцямі, посудам і г.д. Апошняе выклікала і здзіўленне: усё было і раптам прапала? За 3-4 гады раптам парвалася ўся бялізна, халаты, ручнікі, прадзіравіўся посуд? У чым прычына? Сітуацыя палепшылася? Ці паранейшаму трэба ісці ў паліклініку да гінеколага са сваёй плёнкай і пальчаткамі, а ў бальніцу — са сваімі лекамі і ўсім іншым?

— Калі мы прааналізавалі сітуацыю з мяккім інвентаром — прасцінамі, накоўдранікамі, ручнікамі і г.д., то ўбачылі, што з 1993-га па 1996 год мала што закуплялася. Мы прынялі меры, каб пасцельныя прыналежнасці былі ўсюды, і я не ведаю выпадкаў, каб хворы ішоў у бальніцу са сваёй прасцінай. Тое самае тычыцца і посуду. Калі некаму прыемнай піць са свайго кубка, калі ласка. У некаторых бальніцах на сталах нават нажы ёсць, чаго не знойдзеш у сённяшніх агульнадаступных сталовых. Сітуацыя з лекамі больш складаная. Аднак па жыццёва важных медыкаментах усе пазіцыі, як мы кажам, зачынены. Само сабою, дарагія лекі нам даводзіцца траціць эканомна, таму падыход тут дыферэнцыраваны — для цяжкіх хворых ёсць практычна ўсё.

— "Прытчай во языцех" заўсёды была стаматалогія, асабліва — пратэзіраванне зубоў. Сёння тут шырокая сетка платных паслуг, дзе і самыя навіейшыя матэрыялы і тэхналогіі, і высокая культура абслугоўвання. Але ж — і вышэйшыя кошты, што зачыняе туды дзверы для многіх з нас, асабліва пенсіянерам. Падлячыць жа, а найперш "падрамантаваць" зубы па старой саветацкай завяздэцы бясплатна — паранейшаму праблема, асабліва ў сельскай мясцовасці. Чэргі — даўжэзныя. Прыходзіць бабуля да зубнога, а ён: яшчэ ваша чарга не падышла! "Дык я не дажыву, дзіцятка!" Плаці, бабка, грошы, і заўтра будзеш з зубамі! А бабка заплаціць не можа, пенсіі на пражыццё не хапае... Ці, можа, я заанада згучаюць фарбы, Ігар Барысавіч?

— Вы абсалютна згучаеце іх! Для ўсіх пенсіянераў зубапрацэзаванне робіцца бясплатна. Практычна сёння для ўсіх чаргі на зубапрацэзаванне няма, а ёсць толькі менавіта для пенсіянераў. Чаму? Па-першае, гэта звязана са складанасцю і асаблівасцю зубных пратэзаў для старых людзей, а, па-другое, грошы з бюджэту не заўсёды своечасова паступаюць. У большасці краін свету стаматалогія каштуе немалых грошай. І там людзі куды больш, чым мы, клопаюцца аб сваіх зубах. Каб грошы былі ў кішэнні, зубы трэба чысціць, і не толькі раніцою. Не хочаце своечасова хадзіць да стаматалага, не хочаце чысціць і берагчы зубы — тады плаціце. А як жа інакш?

— Забіраю ў вас час, але не магу не запытаць і вось пра што. У выніку чарнобыльскай аварыі была забруджана тэрыторыя, на якой жыло 2 мільёны беларусаў, у тым ліку 350 тысяч дзяцей. Сёння гэтыя лічбы, на жаль, не паменшыліся, а пабольшалі, радыяцыя "распаўзаецца". Сёння мы ўсе па сутнасці — чарнобыльцы. Але я маю, тым не менш, на ўвазе перш-наперш самую так званую чарнобыльскую зону. Якая там сітуацыя з медыцынскага пункту гледжання? Як наладжана, як функцыянуе там сістэма аховы здароўя, прафілактыкі захворванняў, аздараўлення дарослых і дзяцей? Якія існуюць цяжкасці? Якая перспектыва завяршэння славутага гомельскага даўгабуда — радыелагічнага цэнтра?

— Адносна завяршэння Гомельскага радыелагічнага цэнтра. Грошы выдзелены, будаўнікі працуюць. Добра працуюць ці кепска — гэта іншае пытанне. Я лічу, што працуюць кепска. Сітуацыя ж у зоне — кіруемая, трымаецца пад кантролем. На жаль, ідзе рост раку шчытападобнай залозы. Вядзецца аздараўленне дзяцей: 837 тысяч іх прайшлі аздараўленне.

— Ігар Барысавіч, на завяршэнне — "рэкламная паўза". Як вы ставіцеся да тэлерэкламы на медыцынскія тэмы? Ці ёсць ад якой-небудзь карысці? Глядзець і чуць тое, што гаворыцца, бясконца паўтараецца на экране — часта нясмачна і агідна. Уражанне сапраўды такое, што ў нас няма аніякіх іншых захворванняў, акрамя карыесу зубоў, не кажучы ўжо пра памперсы, тампексы і многае іншае.

— Я катэгарычна супраць рэкламы медыцынскіх прэпаратаў. Я за рэкламу здаровага ладу жыцця. Замест усяго таго, пра што вы кажаце, хай бы рэкламаваліся лыжы, канькі, веласіпеды, тэнісныя ракеткі...

— Як вы ставіцеся да таго, каб у кожнага з нас быў свой сямейны доктар? За ім можна было б замацаваць, напрыклад, адзін дом, 100 сем'яў, ён бы лячыў іх, сачыў за станам здароўя цягам гадоў, быў бы сябрам і дарадцам сям'і...

— За гэтай справай — будучыня. Мы адкрылі курсы падрыхтоўкі ўрачоў агульнай практыкі ў інстытуце ўдасканалення. 122 сямейныя ўрачы атрымаюць дыпломы ўжо сёлета. Мянсяем сістэму фінансавання, аплаты працы. Адным словам, працуем у гэтым кірунку.

— Дык што, Ігар Барысавіч, будзе жыць? Перапаўзуць беларусы ў трэцяе тысячагоддзе ці адкінуць ногі на яго парозе?

— Беларусы не поўзалі ніколі і поўзаць не будуць. Як казаў паэт, жыў беларус і будзе жыць! Я з аптымізмам гляджу ў будучыню. У нашага народа яна ёсць. Я лічу, што на парозе трэцяга тысячагоддзя мы павінны пераасэнсаваць сваё прызначэнне ў гэтым свеце. Мы павінны зразумець, што ні доктар не даць нам здароўя, ні Прэзідэнт, хоць, вядома ж, дзяржава павінна, абавязана стварыць умовы для прыстойнага жыцця сваіх грамадзян. Мы самі павінны змагца за сваё здароўе і выбіраць паміж пляшкай гарэлкі і здаровым ладам жыцця. Сёння гэта, на жаль, вельмі актуальна, мо як ніколі раней. Цвярозы лад жыцця — здаровы лад. І для чалавека, і для сям'і, і для калектыву, і для краіны наогул.

Гутарыла Марыя МІХАЙЛАВА

Сваё 65-годдзе Кастусь Цвірка сустракае ў росквіце жыццёвых і творчых сіл. Нарадзіўся ў вёсцы Зялёная Дуброва цяперашняга Старадарожскага раёна. Скончыў аддзяленне беларускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, настаўнічаў на Капыльшчыне, быў літаратурным супрацоўнікам колішняй раённай газеты “Рудзенская праўда”, рэдактарам на рэспубліканскім радыё, старшым метадыстам рэспубліканскага Дома народнай творчасці, старшым інспектарам Упраўлення па распусцюджванні друку Міністэрства сувязі БССР. Пасля заканчэння ў 1972 годзе аспірантуры пры Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР абараніў кандыдацкую дысертацыю і працаваў навуковым супрацоўнікам гэтай установы. З 1981 года — старшы рэдактар выдавецтва “Юнацтва”, з 1984-га — рэдактар аддзела паэзіі часопіса “Полымя”. Цяпер — прэзідэнт Міжнароднага фонду “Беларускі кнігазбор”.

Кастусь Цвірка — аўтар кніг паэзіі “Такія сэрцы ў нас”, “Бягуць раўчкі”, “Чарназём”, “Каласы”, “Сцежка дадому”, “Зялёная Дуброва”, “Лодка долі тваёй” і іншых. Выдаў шэраг зборнікаў вершаў і казак для дзяцей. Шырокі водгалас атрымалі мастацкія нарысы К. Цвіркі, звязаныя з літаратурнымі мясцінамі Беларусі — “Дарога ў сто год”, “Той курган векавечны”, “Лісце забытых алей”, манаграфія “Слова пра Сыракомлю”, даследчыцкія працы па фальклору.

Вішваем Канстанціна Аляксеевіча з юбілеем! Жадаем яшчэ доўгіх год жыцця Вам, нязменных творчых поспехаў!

Вяртанне літаратуры

Калі паводле прац нашых літаратуразнаўцаў знаёмішся з беларускай літаратурай XIX стагоддзя, міжволі адзначаеш яе незвычайную беднасць у параўнанні з літаратурамі суседніх народаў. Няўжо і праўда такая ўжо “сціпленкая” наша літаратура аднаго з важнейшых перыядаў у гісторыі беларускага народа? Няўжо Беларусь, якая некалі несла святло культуры ўсю ўсходнюю славянскую, якая дала чалавечтву такіх волатаў Асветы, як Францішак Скарына, Сымон Будны, Мікола Гусоўскі, Леў Сапег, Сімяон Полацкі, раптам анямела, перастала нараджаць вартыя яе працавітага і мужнага народа таленты? Ды вядома ж — не! Проста мы самі з лёгкасцю незвычайнай адлучылі ад уласнай культуры, ад літаратуры самых выдатных сыноў, яе гонар і славу. Адлучылі толькі за тое, што яны вымушаны былі пісаць свае творы на польскай мове. Але ж гэта была мова тагачаснага пісьменства і справаводства Беларусі. Якраз на ёй і стваралася ў сваёй аснове беларуская літаратура XIX стагоддзя, асабліва ў першай яго палове. Тое ж трэба сказаць і пра рускамоўных пісьменнікаў Беларусі другой паловы XIX стагоддзя, калі дзяржаўнай мовай зрабілася руская мова.

Штучна выключыўшы іншамоўную творчасць пісьменнікаў Беларусі з тагачаснага літаратурнага працэсу, гісторыкі-літаратуразнаўцы аб’явілі адзінымі прадстаўнікамі бе-

ларускай літаратуры толькі тых пісьменнікаў, што пісалі па-беларуску. Вядома, іх, літаратуразнаўцаў, трэба зразумець: ва ўмовах, калі беларускі народ цягне нацыянальны прыгнёт чужаземцаў, як усходніх, так і заходніх, калі нацыянальная свядомасць беларуса была зведзена да нуля, патрэбна было ў першую чаргу паказаць самабытнасць яго культуры, адметнасць і самастойнасць яго мовы, інакш кажучы, трэба было сцвердзіць саму беларускую нацыю, вывесці яе на ўласную дарогу.

Сёння беларус выйшаў на гэтую дарогу, заняў, хай, можа, і з пэўнымі агаворкамі, “свой пачэсны пасады між народамі”, займеў сваю, прызнаную ў свеце дзяржаўнасць. Вядома, гэта не азначае, што мы ўжо можам ставіць кропку ў сваім самапазнанні і сцверджанні. Літаратура ніколі не перастане сцвярджаць і ўмацоўваць нацыю. Але, атрымаўшы сваю дзяржаўнасць, мы ўжо можам і павінны па-гаспадарску агледзець усю нашу немалую спадчыну, вярнуць у лона нашай літаратуры імёны тых іншамоўных пісьменнікаў Беларусі, якія былі з ёю звязаны не толькі паходжаннем, але і сваёй творчасцю, прымалі ўдзел у літаратурным працэсе Беларусі. Хіба ж можна ўявіць развіццё беларускай літаратуры без польскамоўнай творчасці Адама Міцкевіча, Тамаша Зана, Яна Чачота, Ігната Ходзькі, Яна Баршчэўскага, Тадэвуша Лады-Заблоцкага, Рамуальда Падбярэз-

скага, Уладзіслава Сыракомлі, Адама Плуга, без рускамоўных пісьменнікаў беларусаў Якуба Брайцава, Паўла Шпілеўскага, Станіслава Акрэйца і іншых, якія раскрывалі перад светам жыццё беларуса свайго часу, малявалі жывую гісторыю нашай Бацькаўшчыны, праслаўлялі яе ў сваіх вершах, паэмах, раманах, драмах?

Вярнуць у родную літаратуру важнейшыя творы разнамоўных пісьменнікаў Беларусі — адна з задач, якую паставіла перад сабой выдавецтва “Беларускі кнігазбор”. Гэта ж — кроўныя дзеці Беларусі, гэта, як казаў Вацлаў Ластоўскі ў дачыненні да самых славуных з іх — Фёдара Дастаеўскага і Адама Міцкевіча, — “слава крыўскага (г. зн. беларускага. — К. Ц.) нацыянальнага генія”.

Выдавецтва заклікае ўсіх прыняць удзел у падрыхтоўцы тамоў “Беларускага кнігазбору”. Асабіста я, апрача выбраных твораў Адама Міцкевіча ў двух кнігах, узяўся рыхтаваць аднатомнік зусім забытай, але вельмі цікавай нашай пісьменніцы Габрыэлі Пузыны (1815—1869).

Прадстаўніца заможнай беларускай шляхты з сям’і Адама Гюнтара і Аляксандры Тызенгаўз, жыла яна ў бацькоўскім маёнтку Дабраўляны Свянцянскага павета (цяпер — Смаргонскі раён) і ў Вільні. Выйшаўшы ў 1851 годзе замуж за Тадэвуша Пузыну, яна стала гаспадыняй маёнтка Гарадзілаў Ашмянскага павета (цяпер — Маладзечанскі

раён). У гэтых двух маёнтках частымі гасцямі былі славытыя пісьменнікі і дзеячы культуры Ігнат Ходзька, Уладзіслаў Сыракомля, Станіслаў Манюшка, піяністка Марыя Шыманоўская, мастакі Ян Дамель, Ян Рустэм, вучоны Андрэй Снядэцкі, паэт Тамаш Зан. Сустрэчы з такімі славуціямі схілялі да літаратурнай творчасці і Габрыэлю Пузыну. Захапіўшыся паэзіяй свайго сучасніка Адама Міцкевіча, яна ў 1842 годзе ў знак павагі да паэта-выгнанніка і, ведаючы яго тугу па радзіме, паслала яму ў Парыж бутэльку вады з Нёмана, кветкі з родных палёў і напісаны спецыяльна верш “Да Адама Міцкевіча”. Габрыэля Пузына — аўтар зборніка паэзіі “У імя Бога” (1843), “Далей у свет!” (1845), кніг “Дзеці літоўскія, іх слоўкі, адказы, назіранні” (1847), “Малыя, але праўдзівыя апавяданні” (1857), зборніка драматычных твораў “Аматарскі тэатр” (1861) і інш. У яе творах выдатна адбілася жыццё тагачаснага беларускага грамадства, як вышэйшых яго слаёў, так і сялянства, да якога яна ставілася са шчырай павагай і спагадай.

Вялікую цікавасць маюць для нас успаміны Габрыэлі Пузыны “У Вільні і літоўскіх маёнтках”. Яны як бы вяртаюць нас у адшумелае XIX стагоддзе, у атмосферу таго часу, перад намі ўстаюць жывыя вобразы зніклай эпохі, убачаныя вачыма чулай і разумнай жанчыны.

Тут даецца ўрываком аднаго з раздзелаў кнігі Габрыэлі Пузыны ў маім перакладзе з польскай мовы.

Кастусь ЦВІРКА

СПАДЧЫНА

У Вільні і ў літоўскіх маёнтках

Габрыэля ПУЗЫНА

УСПАМІНЫ З 1815—1843 гадоў

Памятная дата! Яна адбілася глыбока ў сэрцах, у душах, у памяці асабліва тых, хто вітаў яе як новую эру, а цяпер успамінае як узлёт духу, як абуджэнне з летаргічнага сну, абуджэнне дзеля таго, каб ізноў заснуць на трыццаць гадоў!..

Вясной гэтага ж года ўбачылі мы першую польскую манету, на якой была адбіта побач з Арлом і Пагоня. Была гэта простая дзесятка, але віталі мы яе са слязамі на вачах, цалуючы, як рэліквію, бо з яе дапамогай былі вернуты ўдзівін грош, шлюбны абручальны пярсцёнак і сімвал працы — напарстак швачак.

Пад знакам дзесяткі, пад яе сімвалам абуджаўся грамадскі рух. У кожным маёнтку збіралі сялян, заклікаючы іх да паўстання. У кузнях выкоўваліся пікі. У салонах рабіліся корпі і нідзе не драмалі. У Свянцанах устанавілася наша ўлада. У Вільні павеце Станіслаў Радзішэўскі, у Ашмянскім Парфіры Важынскі, становячыся на чале паўстання, збіралі добраахвотнікаў. Кароль Прэздзецкі, забыўшыся на свае даўнія раны з былых баявых паходаў, апрануў вайсковы мундзір і пачаў збірацца ў Ашмяны, дзе яго намерыліся абвясціць галавою. Імкнучыся не засмуціць жонку, якую нельга было браць з сабою, ён сказаў ёй, што яго чакае цывільная служба, і выслаў яе ў Дабраўляны. Адным сакавіцкім вечарам і завітала да нас Карнелія. Дагэтуль я ніколі не бачыла ў яе такіх спалоханых вачэй. Завітала яна разам з паняй Мікуловіч дому Бакшанскіх, жонкай прыдворнага лекара са Смаргоні. Яна пад сакрэ-

там расказала на вуша кожнай з нас усю праўду: пана палкоўніка прызначылі на чале павета як адзінага, хто добра ведаў вайсковую тактыку, і гэтае прызначэнне было сапраўднай прычынай выезду пані графіні. Хоць муж і заспакойваў яе перад ад’ездам, панцівая пані Карнелія сэрцам чула, што яе падманваюць, і круцілася з непакоем у коле здагадак, па разоў сто на дзень пыталася ў нас: “Як вы думаеце, ці будзе мір? Ці не будзе крыві?” Але не знайсцішы ў нас спакоенасці, дадавала яе бы ў адрас самой сабе: “Сам не вытрымае! Ён пойдзе! Бачыла: калі адзеў мундзір, як свяціліся яго вочы...” І, паніжаючы голас: шаптала: “...яго нічога не спыніць, ён пойдзе”. “Ці пойдзе? — пыталася раптам. — Ён казаў мне, што будзе цывільным, але я яму не веру”. І бедная жанчына задумвалася, уздыхала і засынала з трывогаю, каб, прачнуўшыся, пытацца пра тое ж самае. Трэба было хаваць ад яе весткі, якія градам сыпаліся адсюль, прытым не ўсе былі вясёлыя, бо ў канцы красавіка заявілася расійскае войска.

У Смаргонях уланы, а ў Ашмяне чаркесы, прысланыя Храпавіцкім, выганялі з дамоў местачкоўцаў і сонных сялян. Ад Ашмян да Дубаўлян міляў сем, але да нас далейтаў адтуль глухі гук, падобны на далёкія грывоты. А неўзабаве прыйшлі страшныя весткі пра забойстваў, рабункі, пра тое, як выганялі з касцёлаў і з-пад касцёлаў жанчын, дзяцей і старых, якія там хаваліся, як засеклі доктара Закрэўскага і г.д. Ні адзін ашмянскі эпизод нагадаў асаду Іерусаліма.

Напрыклад, у старога, які прасіў не забываць унука, кіргіз стрэліў з такімі словамі: “Ты честны, старычок!”. І яшчэ: у гаспадара сям’і, які выходзіў са сховы з толькі што народжаным дзіцем на руках, адабралі немаўля, каб лаўчэй было страляць у ягонага бацьку. І гэта ўсё адбывалася на вачах слабой яшчэ ад родаў жонкі. І інш. На дарогах казакі нападалі на падарожных, рабавалі жанчын, выкручваючы ім пальцы, каб адабраць пярсцёнку, і кідаючы іх трупы ва ўзбочныя канавы. Некалькі дзесяткаў такіх ахвяр, якіх трэба было пахаваць, узяла пад сваю адказнасць жывоўка, крамніца Гана, дачка якой Баська і сёння трымае карчму ў Ашмяне — тое, што ў яе ўсё ідзе добра, трэба прыпісаць галоўным чынам Божаю блаславенню за дабрыню і самаахвярнасць яе маткі.

Тым часам палкоўнік Прэздзецкі, пакідаючы сваю прыгожую Сморгонь помслівому і хіжаму ворагу, мусіў уцякаць бакавымі дарогамі, каб дабрацца да Жмудзі, дзе знаходзіўся корпус Дэмбінскага. Праз пасыльных палкоўнік наладзіў сустрэчу з маім бацькам. Ва ўмоўлены час бацька чакаў яго на беразе Свірскага возера. Там, прысеўшы на камені, свяры і кузіны развіталіся, пасля чаго ніколі ўжо не ўбачыліся! Пра гэтае спатканне з палкоўнікам нават не ведала яго жонка, якой нельга было перадаць і развітальнае слова мужа. Але пасля яго знікнення яна не магла быць у бяспецы: даходзілі весткі, што ў нас збіраюцца яе шукаць, каб даведацца ад яе пра мужа і помсціць жанчыне за яго. Было вырашана адвезці яе адсюль далей. Не лёгка

было схіліць бедную жанчыну на гэты пераезд, бо тут яна была, як ёй здавалася, бліжэй да свайго мужа. Але ўрэшце яна згадзілася і ў апошнія дні красавіка выехала ў Дзісенскі павет, у маёнтка маёй маткі — Ігуменава. Адвезці яе туды наш добры Бахматовіч, які заўсёды ахвотна згаджаўся паслужыць нам у такіх выпадках.

І добра зрабілі, бо праз дзве ночы з усходам сонца наш двор і сад з усіх бакоў аблажыла царская конніца, а маёр з двума афіцэрамі і атрадам уланаў (іх было дзвесце чалавек) уязджаў на дзядзінец, каб схаліць жонку палкоўніка Прэздзецкага. Я моцна спала ў маміным пакоі, калі ўвайшла сюды Іда з гэтай весткай. Яна паведала яе не адроз, каб не вельмі нас палохаць. Спачатку села пры ложку. Калі я папыталася, чаму яна гэтак рана ўстала, Іда адказала, што ў нас госці і што яны п’юць у таты чай. І праўда — пан маёр трымаў сябе прыстойна. Калі бацька сказаў, што пані графіня Прэздзецкая і праўда была тут, але выехала ўжо адсюль, маёр не захацеў надта шукаць яе па ўсіх пакоях — агледзеў толькі піўніцу і частку дома. Уланы тым часам стаялі на сваіх месцах у садзе і за садам, пільнуючы, каб ніхто не ўцякаў. Яны думалі нават, што ў Дабраўлянах хаваецца сам палкоўнік Прэздзецкі. Так што спакойны дагэтуль наш маёнткаў стаў тэатрам вайны. Пасля ад’езду атрада кожны з дворных спяшаўся расказаць пра сваю прыгоду, бо нават той, хто добра такі быў напалохаўся, хацеў цяпер паказаць сябе героем...

(Працяг на стар. 14—15)

(Працяг. Пачатак на стар. 9)

Выстава твораў народнага мастака Беларусі, заслужанага дзеяча мастацтваў, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі, прафесара Васіля Шаранговіча ў Мінску, прывержана да яго 60-годдзя, безумоўна, стала значнай падзеяй у культурным жыцці краіны. Гэта вельмі натуральна, бо ён — народны не толькі па ганаровым званні, а па ўсёй сутнасці сваёй творчасці, свайго жыцця. У маім асабістым уяўленні (спадзяюся, што яго падзяляюць многія) гэта мастак, які зрабіў беларускую літаратурную класіку — класікай выяўленчага мастацтва. Дарэчы, не толькі беларускую, бо, скажам, за акварэльныя ілюстрацыі да паэмы Адама Міцкевіча "Пан Тадэвуш" яму прысвоена званне "Заслужаны дзеяч культуры Польшчы".

Між іншым, у маёй хатняй бібліятэцы цяпер ёсць гэты шыкоўны фаліант, выдадзены Беларускай фундам культуры па заказе Дзяржаўнага камітэта па друку на польскай, беларускай і рускай мовах да 200-годдзя Адама Міцкевіча. Проста не верыцца, што ілюстрацыі акварэльныя, а не напісаны алейнымі фарбамі...

Шчыра кажучы, асаблівай надзеі на тое, што Васіль Пятровіч адрозніваўся пасля юбілейнай, мінскай выставы жадае мець яе працяг у Светлагорску, у мяне не было.

Але ён пагадзіўся, — ды так, быццам даўно чакаў гэтай прапановы. І пачаліся звычайныя тэлефонныя ўдакладненні, у час якіх працягваліся многія яго якасці: шчырасць, абавязковасць, сціпласць, бескарыслівасць, адданасць адраджэнню беларускай духоўнасці...

140 твораў мастака было на юбілейнай выставе. Мы ж змаглі паказаць толькі 42. Мастак сам дэталёва вызначыў праект экспазіцыі і прыехаў у Светлагорск на ўрачыстае адкрыццё выставы. Ды не адзі, а з намеснікам міністра культуры Беларусі В. Гедройцам, намеснікам старшын праймення Саюза мастакоў Беларусі У. Басалыгам, з жонкай Галінай Андрэеўнай і братам, выкладчыкам Акадэміі мастацтваў, Канстанцінам.

Выстава ж атрымалася цэласнай і пры ўсёй сваёй графічнай прыналежнасці — разнажанравай. Гэтаму, я магу лепш, спрыяў тэматычна-цыклавы характар экспазіцыі: ілюстрацыі да паэм Я. Купалы, да кнігі Я. Коласа "З майго летапісу", да паэмы А. Міцкевіча "Пан Тадэвуш", серыі графічных работ "Думы аб зямлі" ("Дзе крывада адвечная спела"), "Мацярынская трыаго", "Памяць вогненнага вёсак". Пра адметнасць яго таленту і майстэрства сказана і напісана столькі, што адзначыць нешта новае, незаўважанае, вельмі складана. Амаль усе ілюстрацыі Васіля Пятровіча — самастойны творы выяўленчага мастацтва. Ён ілюструе не толькі і не столькі тое, што знайшло літаратурнае ўвасабленне, а канкрэтызуе, стварае яшчэ адну, уласную мастацкую рэальнасць. Найвыдатнейшы майстар малюнка В. Шаранговіч пашырае і магчымасць акварэлі. А колькі непераяўдзенага майстэрства адчуваецца ў партрэтах Ф. Скарыны, Я. Купалы, Я. Коласа, А. Міцкевіча.

Сустрэча з вялікім мастацтвам — заўжды святая. Таму святочны настрой панаваў у Светлагорскай карціннай галерэі "Традыцыя" імя Г. Пранішнікава.

Атрымаўся натуральны працяг юбілейных урачыстасцей. І мне хочацца спадзявацца, што па душэўнай шчырасці ён ніколі не саступаў таму, што адбывалася ў Мінску.

Да Васіля Пятровіча ад імя светлагорцаў звярнуўся старшыня гарадскога выканаўчага камітэта Б. Піршук. Свой верш, напісаны пад уражаннем ад карціны В. Шаранговіча "Пасля сходу", прапачала Соф'я Шах. Цудоўна спявала беларускія песні Вольга Цярэшчанка, якая спецыяльна прыехала з гэтай нагоды ў наш горад з Гомеля.

Раніца наступнага дня гасцей прымаў у гарыканкаме яго старшыня Б. Піршук. Яны зноў завіталі ў карцінную галерэю, дзе зрабілі добразычлівы аналіз твораў трох светлагорскіх мастакоў: Міхаіла Пранішнікава, Барыса Пярша, Генадзя Лазаранкі.

— У маім жыцці было нямаля выстаў. Кожная з іх па-свойму памятная. Але гэтая, светлагорская, асабліва ўзрушыла тым, з якой шчырасцю паставіліся да яе і да мяне, — сказаў на развітанне Васіль Шаранговіч.

Ізяслаў КАТЛЯРОЎ,
г. Светлагорск
На здымку: на адкрыцці выставы.
Фота В. СТРЫБУКА

АНТЭК МЛОДЫ

вага сонца ў пакоі, узняўшы бровы з падкрэсленым неўразуменнем: "Гэты Барыска з нашага двара... Гляджу — ён напалову з хворткі ўсунуўся сюды і цягнецца да посуду на падваконніку..." — "А ты?" — "Я? Пльонуў і пайшоў, чорт яго ведае... Дык ён тады: "А, дзядзька Міша, добры дзень!..."

Але і гэта растае, прападае, і думаецца пра тое, як аднаго дня ён, Юрык, сядзеў, высільваючыся нарэшце некай скончыць свае ўрокі, а за акном ішоў той дождж, што нудзіў ужо з тыдзень, не перастаючы, і на сценах камяніцы ў двары насупраць слаі старой фарбы праступілі бруднымі плямамі з разводамі, нібы камяніца тая маскіравалася ад бамбёжкі. Так, ён глядзеў на гэта, а з кухні тхала газая, і дзед, які вярнуўся тады са сваёй першай, мабыць, і ўжо апошняй вандроўкі на поўдзень, у дом адпачынку, раптам паклаў яму на стол вялікую прыгожую кнігу пра Ціля Уленшпігеля і сам сеў побач. І не кніга ў той момант была галоўным, не-не, а тое, як яны з дзедам удваіх сядзелі моўчкі за сталом, і той, гледзячы перад сабою ў акно, злёгка ківаў круглай блішчастай галавою і пахішу ўсміхаўся, крыху разгублены, быццам чалавек, які да ўсяго знаёмага павінен быў цяпер прывыкаць нанова.

Тыя частыя дзедавы адыходы на вачах усіх хатніх у нейкае асобнае сваё жыццё былі ў чымсьці і крыху сарамлівымі. Мо дзед не хацеў, каб гэта заўважалі? Сутыкнуўшыся з імі ў вузкім калідорчыку, ён рабіў хуценькую ўсмішку пад белымі вусамі, нягучна трубіў сваё "пум-пум" і праходзіў, саступіўшы асыярожна, акуратна, і адразу ж — твар збянтэжаны і ў той жа час незадаволены тым, што збянтэжанаць гэта прыкметная...

Цяпер ужо шмат пра што застаецца толькі гадаць, думаў Карчэўскі. Можа, дзеду было няёмка ад свайго жадання проста адначыць, ад усёй той стомы, што назбіралася ў ім за нядаўнія ваенныя гады. Стомы, якая цяпер, калі ўсім так хацелася яркасці і моцы новага жыцця, цягнула яго да старэчай прыстані зацішкі і адасаблення. Можа, яму здавалася, што ён не мае яшчэ права на такую прыстань. Але чаму? Усе ў сям'і, хача і нейкім чудам, аднак жа засталіся жывымі. А астатняе — што ж астатняе? — жывыя, значыцца, і надалей будучы некай жыць.

І некай жылі. А потым надышоў час, калі дзед ужо амаль перастаў прыкмячацца. Ён не ўзнікаў болей нават як дзівацкая мішэн для нязлосных кпінаў, якія шпурляліся ў яго па звычцы.

Ужо іншымі сталі і горад, і іх дом. О, усё было зусім, зусім іншае! І гарачым летам, калі сонца хавалася за вершаліны высокіх таполяў, яны кавалервалі за

знаёмымі дзяўчынкамі, стараючыся выгледзець бывалымі, ужо ўсё зведаўшымі людзьмі, і танцавалі з імі ў дварах.

Знаёмыя аж да пакут і сораму, адзіныя на свеце белыя тапкі даверліва і асыярожна шархалі так блізка ад начышчаных чаравікаў або старанна вытрымлівалі паўзу ў канцы. А то Коля Піляцкі познім цёплым вечарам граў на акардэоне і падпяваў ціхім баском — святло з расчыненага акна падала на перламутр клавішаў і на цяжкія галовы вярціняў, павявала першымі, нясмелымі духамі і папяросным ветлівым дымком. Усё поўнілася гарачым юнацкім хваляваннем і ненатольнай прагаю штодзённай, штохвіліннай навізны — футбол, трафейнае кіно, джаз Эдзі Рознера...

А потым, праз адно ці два леты, нахлынула ўжо ўсё тое, што п'яніла, чым жылося тады з радаснай прагаю, узахлёб і чаму былі гатовыя аддавацца, не шкадуючы сябе і нічога не помнячы. Пранізлівы халадок шчаслівай рызыкай, асломісты смак патаемнай, забароненай удачы, — усё ўпершыню і востра, ажно хваравіта, да дрыжыкаў і слабасці ў нагах, — зімой і летам. Матавыя міндаліны вечаровых ліхтароў праз грыпозныя слёзы і боязь чагосьці не паспець, не ўхапіць і не паспрабаваць... І вось аднойчы ён прыйшоў дадому ўжо на світанні другога дня. Злёгка хістала, кружылася галава, цела не валяла ніколько, скуру на твары, асабліва ля вачэй, суха сцягнула. Ціхенька адчыняючы дзверы сваім ключом, амаль не верачы, што ўжо нарэшце дома, ён праклінаў сябе і быў гатовы ледзь не падлашчывацца да дзвярэй, каб яны не рыпелі і каб за імі ніхто яго не сустрэў.

Шэрае святло стаяла ў акне і асвятляла пакой невыразна і цьмяна. Начныя цені неахвотна і ленавата, толькі таму, што ён увайшоў, адсунуліся да сцяны, кутоў і зноў ляглі там у глыбокай дрымоце. Пакой выглядаў меншым за ўчарашні. Ён здзівіўся гэтаму, не ведаючы яшчэ, што так моцна выглядаць звыклыя месцы, калі ў іх вяртаешся, і што справа тут неабавязкова ў часе твайой адсутнасці, а можа, у тым, што з табою было і якім ты быў.

Рыгнула ззаду дошка ў падлозе: дзед усміхаўся, як заўсёды, крыху збянтэжана, але ў ягоных вачах можна было разгледзець і добрую хітраватасць, падбадзёраванне, калі ён колькі разоў паківаў, нібы кажучы: "Так, што тут зробіш..."

— Ат, усё бывае, — у той жа момант сказаў дзед з нейкай нават палёгкаю, можа, адчуваючы, што гаварыць пра гэта яму болей не трэба будзе. — Кажуць жа людзі: ні ад чога ў жыцці не заракайся — ні ад торбы, ні ад турмы, ні ад жонкі. Ну, ідзі ж снедаць, — і першы пайшоў у кухню, склаўшы рукі за спіною быццам у задумлівай прагульцы.

У Вільні і ў літоўскіх маёнтках

(Працяг. Пачатак на стар. 13)

У гэты самы час казацкі палкоўнік Банцэнтхаль рабаваў паветы, гойсаючы ад аднаго да другога на чале арэнбургскай міліцыі, што складалася з дзікіх: татароў, кабардзінцаў, кабыляў², чачэнцаў, манголаў і нават кітайцаў. Ён зруйнаваў ужо ў Вілейскім павеце Ілью Радзішэўскіх, у нашым павеце абрабаваў Лынтупы, вёску Бучынскага, які з хворай жонкай быў якраз у Вільні (казакі ўзрывалі там паркет, шукаючы зброю і грошы). У Шэметаве ён задаволіўся тым, што пастраліў ланяў у парку. Загадаўшы зрабіць сабе з адной лані смажаніну, другую пакінуў у маёнтку — "для пана, калі ён вернецца з лесу". На трэці дзень Банцэнтхаль уязджаў ужо на дзядзінец Дабраўлян. Не ведаючы, чым заняцца, ён выслаў адсюль свайго ад'ютанта ў Вільню, каб атрымаць там якія весткі і загады. Тым часам трэба было дзвесце дзікіх людзей пракарміць. Палкоўнік шчасліва ўладкаваўся ў нашым маёнтку, сам з дзясцю афіцэрамі заняў увесь паверх гасцёўні. Казачына ж тулілася па прыгменні, з'ядаючы кожны дзень па некалькі валоў... Так што калі праз тыдзень такога частавання пачалі правяраць кладоўкі, то выявілася, што не было

чаго даваць ужо наша служба, а коні першы раз асталіся тут без аўса аж да новага ўраджаю. Быў гэта як бы "дадатак" да ссыпных складоў, куды трэба было звозіць збожжа, да сухароў і палатна, якіх ад самай вясны вымагала ў маёнтках войска.

Перад ганкам, у адкосе, стаяла ў нас гармата з порахам. З яе ўдзень і ўночы страляла ворта. А за панам палкоўнікам, куды б ён ні ішоў, след у след ступаў жаўнер у белым кіцелі, з пісталетам на поясе. Кожны дзень перад захадам сонца прыходзіў на наш дзядзінец увесь полк, каб памаліцца пад гукі барабана, і тады можна было наглядзецца на тыя жоўтыя, чорныя, плоскія, без аніякай думкі твары з малымі і косымі вачамі, у якіх спала душа і толькі блішчалі тыгрыныя жаданні, што стрымліваліся адной жалезнай дысцыплінай, такой, што нават ад'ютант пана палкоўніка жаліўся нашым панам: "Чаму гэта палкоўнік не дазваляе нам пагуляць?" Палкоўнік гэты быў француз...

Здавалася, страшны ўраган прайшоў па краі, паруйнаваў дамы, павынішчаў цэлыя сем'і. Ніхто не чакаў такога сумнага канца. Тыя, што помнілі амністыю цара Аляксандра

і пасля 1812 года, не думалі што Мікалай зробіць іначай. Але ж гэта была паўторная віна, і яна не магла астацца беспакараная. Да таго ж Мікалай быў чалавек жалезнай волі і жалезам, а не губкай, праводзіў па нас — каб сэрцы, а не толькі пагладзіць. Незлічоныя сціжмы людзей ішлі ў Сібір, натоўпамі ўцякалі за мяжу, ніхто не чакаў літасці. Кожны, як мог, сцяшаў сябе, наведваючы турмы, гледзячы на выгнаннікаў і г.д.

Толькі ў Мінску дыхалася лягчэй, бо сам начальнік (г.зн. губернатар) з паблажлівасцю ставіўся да ўсіх людзей, спачуваў ім і, як мог, памагаў кожнаму. Гэта быў генерал Строганав, пазнейшы куратар Маскоўскага універсітэта. Гэты высакародны чалавек, праўдзівы хрысціянін, зрабіўся сапраўдным бацькам насельнікаў Мінскай губерні, і яго да сённяшніх дзён успамінаюць людзі са слязамі ўдзячнасці, ужо ў другім пакаленні. Увесь год мы жылі ўспамінамі пра яго невычэрпную дабрыву, за якую яго можна параўнаць з імператарам Цітусам³, бо гэтак жа, як і ён, ніводнага дня не пражыў марна. Кожны яго дзень быў пазначаны не адным, а некалькімі добрымі ўчынкамі... Ён з самага сэрца чэрпаў міласэрнасць да людзей, прыпісваючы яе загадам імператара, а сваю

Мікола ТРУХАН

да ідэй высокага гуманізму праз вяртанне свайму народу яго гістарычнай спадчыны. Марай Мікалая Мікалаевіча быў тэатр-храм, які стаў бы асяродкам сапраўднай духоўнасці, — адвечная мара вялікага мастацтва, мастака-грамадзяніна. Памяць аб ім, справа яго заўсёды будзе жыць у нашым сэрцы, у нашай працы.

Тэатр "Дзе-Я?"

І са здзіўленнем падумалася: як жа даўно людзі ведалі ўсё гэта, калі нават прыдумалі такую пагаворку. "А, дык яны, выходзіць, нібы загадзя дапушчалі гэта і ў выпадку са мною?.. Сам ты не ведаеш і не гадаеш, анічога не баішся, а хтосьці ўжо ведае ўсё, ведае..."

І вось, напэўна, у тую самую хвіліну, калі дзед падаўся на кухню, калі злёгка хіснуўся, паварочваючы на сагнутых у каленях, пакрыўленых нагах, — у тую самую хвіліну ён пазайздросціў яму.

Ён пазайздросціў таму, што дзед увесць гэты час спакойна тупаў тут, сярод хатняга, ціхага зараз, як маленькай бухтачка, жыцця, дзе ў дальнім куче за дзвярыма ваннай заўсёды вісіць, утульна і нявінна, бягла-зялёная, цесная ўжо майка, а з левага боку — ручнік, што памятае твае рукі, твар і пакуль не трапіў яшчэ ў імклівы вір хатняга мыцця бялізны. Маці яшчэ не ўстала. Старая твая адзежа па-ранейшаму вісіць на вешалцы і чакае, што ты яе апранеш; абутак паслухмяна, даверліва стаіць унізе і таксама чакае.

Не, дзед не пакідаў гэтага цяпла са звыклымі пахамі іхняга жыцця дзеля ўсяго таго, дзе спачатку аж займае дух ад захаплення, а пасля — уніз, і дух быццам выходзіць з цябе, і застаюцца адно сорам і горыч. Ён не чапляўся за гэтае кола шчасця, што ўздымае толькі для таго, каб апусціць, не болей. Дзед, пэўна, нешта такое ведаў, што засцерагае...

"А не папярэдзіў", — хацелася ўпкінуць яго. Верылася ў тую хвіліну, што ўдалося б засцерагчыся, калі б дзед падказаў.

Але ні папроку, ні крыўды чамусьці не было.

З боку лёгнага поля чуўся магутны глухі гул, і шкло ў акне глуха гудзела. У небе бльмі халоднымі клубамі паволі плылі велізарныя аблокі. Калі гул самалёта адкаціўся і аслабеў, Карчэўскі ўстаў і прачыніў акно. Ранак быў ціхі, амаль без ветру. Густа пахла веснавой цёплай сырассю, і ўнізе, уздоўж асфальтавай сцежкі, можна было згледзець жменькі ўспоратай чарвякамі зямлі.

— Тата, я выйду пагуляю, добра? Ён не заўважыў, як дачка прачнулася.

— Я буду там, ля выхада, дзе самалёты бачныя — ведаеш?

— Ведаю, — адказаў ён і нечакана зноў прыгадаў, з нейкім новым і вінаватым пачуццём, як тады, у няпэўным, шэрым ранішнім святле, азірнуўшыся на парозе пакоя, раптам згледзеў за спіною дзед: там, у паўзмку ўжо не начнога калідора, нячутна выбраўшыся з пачоры свайго, як і раней, захламленага, недарэчнага, вычварнага жытла, — там дзед стаяў адзеты. Значыцца, ён у тую ноч так і не клаўся, не распраўнаўся. Чакаў і разумеў. І быў напегатове... Эх, Антэк млоды, Антэк млоды!..

Ізноў раскаціста загрукатала за акном.

20 сакавіка 1999 г. перастала біцца сэрца Мікалая Мікалаевіча Трухана — выдатнага дзеяча беларускай культуры.

Мікалай Мікалаевіч Трухан нарадзіўся 18 жніўня 1947 года ў г. Плешчаныцы Лагойскага раёна Мінскай вобласці. У 1969 годзе скончыў акцёрскае аддзяленне тэатральнага факультэта (майстэрня Дзмітрыя Арлова). З 1969 па 1971 г. — артыст Віцебскага драматычнага тэатра імя Я. Коласа. Пасля службы ў войску працаваў акцёрам у Беларускай філармоніі (1972—1973), у Дзяржаўным рускім драматычным тэатры БССР імя М. Горкага (1973), Краснаярскім ТЮГу (1973—1974). Пасля сканчэння Вышэйшых рэжысёрскіх курсаў у майстэрні Анатоля Эфраса — стажыроўка ў якасці рэжысёра ў Маскоўскім тэатры на Малой Броннай. Працаваў рэжысёрам-пастаноўшчыкам у тэатрах рэспублікі: у Гомельскім драматычным тэатры (1980—1984), у Магілёўскім абласным драматычным тэатры (1984—1985), у Дзяржаўным маладзёжным тэатры БССР (1985), у Брэсцкім абласным драматычным тэатры імя ЛКСМБ (1986—1987). З 1988 года — арганізатар і мастацкі кіраўнік тэатра "Дзе-Я?".

З тэатрам "Дзе-Я?" звязаны лёс Мікалая Трухана з самага пачатку заснавання тэатра-студыі. Адаючы яму свой багаты мастакоўскі талент, М. Трухан мог бы з упэўненасцю сказаць: "Тэатр — гэта мае жыццё". Тое, што тэатр "Дзе-Я?" адбыўся, заваяваў айчыннага і замежнага гледача, набыў вы-

сокае прызнанне крытыкі, шматлікія прэміі, — яго першапачатковая заслуга.

Для рэжысёрскага таленту Мікалая Трухана былі ўласцівыя смеласць і неардынарнасць мастацкага мыслення. Дзякуючы глыбокаму пранікненню ў чалавечы характары, філасофскаму асэнсаванню загадкі чалавечага быцця, пастаноўкі тэатра сталі з'яўляцца характэрны для культуры. Разам з тым для гэтых спектакляў характэрны мяккі лірызм і асабліва сардэчнасць, тая "душэўная цягліца", якая адразу выяўляла ў спектаклях адметнасць менавіта беларускай сцэнаграфіі, якой, на жаль, не заўсёды стае апошнім часам нашай культуры.

Прынцыповая рыса не толькі творчасці, але і жыцця Міколы Трухана — адкрытая грамадзянская пазіцыя. Выяўлялася гэта не толькі ў спектаклях, але і ў агромністай асветніцкай і дабрачыннай дзейнасці. Ён з годнасцю прапагандаваў беларускае мастацтва за межамі рэспублікі (Шатландыя, Італія, Румынія, Англія, Літва, Латвія...), з'яўляўся ініцыятарам дабрачынных спектакляў для дзяцей-сірот і дзяцей-інвалідаў, асабліваю ўвагу аддаючы Чарнобыльскай зоне.

Мікола Трухан з'яўляўся не мастаком-адаасобнікам, а цудоўным педагогам, які шчодро дзяліўся сакрэтамі свайго акцёрскага і рэжысёрскага таленту. За шчырыя парады і ўвагу яму ўдзячны не адзін дзесятак акцёраў, многія з якіх, дзякуючы яго клопатам, знайшлі сваё месца на сцэне. У сваёй творчасці Мікола Трухан імкнуўся

На паўдарозе

Мікалай Трухан увайшоў у мае творчае жыццё нечакана. Вучань Д. Арлова — аднаго з апошніх магікан мхатаўскай школы на Беларусі, вярнуўшыся з далёкіх сibirскіх тэатральных абшараў на Радзіму, ён бадзёра ад аднаго тэатра да другога, шукаючы творчага прытулку. Спыніўся ў ТЮГу. Паспрабаваў сябе і як акцёр, і як рэжысёр. Сыграў выдатныя ролі: Трыгорын ("Чайка" А. Чэхава), Варанятнікаў ("Чатыры кроплі" В. Розава), Вартаўнік ("На ўсіх адна бяды" П. Макаля) і іншыя. Разам з В. Баркоўскім садзейнічаў адкрыццю малой сцэны ў тэатры. Іх эксперыментальныя спектаклі на тэму дэкабрыстаў і па творах В. Распуціна "Апошні тэрмін" сталі глебай, на якой нараджалася і знакамітая тыгаўская "Эдзіт Піяф" Л. Цімафеевай.

Прышоў поспех у гледача. Закулісе стала яшчэ аднаго плячоўкай для тагачаснага ТЮГа менавіта дзякуючы Мікалаю Трухану. Настойліваму чалавеку і непакорнаму творцу.

Цяжкія выпрабаванні выпалі М. Трухану пасля стажыроўкі ў Маскве пад кіраўніцтвам А. Эфраса. Не ўпісваўся ў "тэатральную палітру часу". Быў вымушаны выйсці з "карпаратыўна-творчага тэатральнага асяроддзя". Бясклэбца. Днём гандляваў цвікамі. Увесь астатні час аддаваў рэжысёрскай рабоце ў створаным ім тэатры-студыі. Студыі, якую ён стварыў пад уплывам рэжысёрскіх ідэй свайго другога настаўніка — Анатоля Эфраса. Цяжкі шлях да прызнання. Яно прыйшло да яго, на жаль, не на Радзіме — на Украіне, у Прыбалтыцы, Расіі, Англіі... Дзя-

куючы фэстывалам у Львове і Кіеве, Маскве і Чэлябінску, Вільні і Дзвінску, Эдэнбургу... Яго зразумелі не свае, а суседзі і далёкія суайчыннікі — Вайткус, Някрошус, Дэмарка...

З часам пацяпленне да яго творчых намаганняў з'явілася і на Беларусі. На базе труханаўскай студыі адкрыўся муніцыпальны тэатр — непадалёк ад МАЗа. Вымушана прызнаны, але не адкрыты па-сапраўднаму для ўсіх тэатр для рабочай моладзі "Дзе-Я?". У абрэвіятуры гэтай назвы закладзена ўсё — мары, пакуты, прызнанне, асабістая неўладкаванасць у жыцці, боль за нацыянальнае мастацтва і многае іншае.

Калі-нікалі я сустракаў яго на вуліцах Мінска або на рэжысёрскіх тусоўках. Віталіся. Раней ішлі побач. Жыццё. Многа

разоў збіраўся паглядзець увесь рэпертуар труханаўскага тэатра. Не атрымлівалася. Будзённасць...

Пазваніў Анатолю Сабалеўскі — непрыемная навіна для вас — памёр Мікола Трухан. Нечакана. Знайшлі праз некалькі дзён у маладзечанскім гатэлі. Апошні фестываль настойлівага сцвярдзальніка нацыянальнай тэатральнай ідэі, мастацкага кіраўніка тэатра "Дзе-Я?". Не паспеў Мастак дайсці да вяршыні, каб сарваць кветку эдэльвейс і падарыць яе людзям. Прабач за ўсіх нас. Не дапамаглі.

На зялёным полі нашай Бацькаўшчыны расце мноства кветак. Усе яны розныя. Але ёсць ва ўсіх іх тое адметнае, што ўпрыгожвае нашу мясціну для назіральніка. Гэта іх рознакаляровасць: васілёк-сіні, раманак-белы, званочак-ліловы, незабудка-блакітная...

Мікалай Трухан быў адной з іх на безмежнай прасторы беларускай духоўнасці.

Рыгор БАРАВІК

Ліст наўздагон Міколу Трухану

*Згарэў, падпалены жыццём
Свайго кутка Айчыннага...
З узрушаным сэрцабіццём
Вёз наша ў свет адчынены...*

*Аб'ездзіў, абхадзіў свой край
І быў не раз аглушаны,
Хоць на дудзе жалобу граў
Купалавай, нязмушанай:
Як можна не любіць свайго,
Саромецца як роднага*

*І клопату — ні аднаго,
І болю — аніводнага?!*

*Дзе я? Усё шукаў адказ.
Дзе мы? Усе пытаемся.
І раптам абарваўся час!
Што ж, памаўчым, пакаемся...*

*А маці Беларусі сын
З яе няўцешнай доляю
Пайшоў заўчасна за лясам,*

*Каб там спаткацца з воляю
Не раз прысьнега жыцця,
З гаворкаю тутэйшаю...
Адна спадзеўка — ёсць працяг,
І мужных душ не меншае.*

*Ёсць вера: не адно акцэнт
Нам застаецца ў спадчыну
Ад беларускіх нашых сцэн,
Ад слёз і словаў матчыных...*
Раман ТАРМОЛА-МІРСКІ

Жывая душа

Мікалай Трухан памёр у ноч з 20 на 21 сакавіка ў гатэльным нумары на тэатральным фестывалі "Маладзечанская сакавіца".

Раніцай 20-га ягоны тэатр "Дзе-Я?" іграў "Мёртвыя душы" паводле Гоголя, — дзіўнае ўразлівае відовішча. Ці не ўпершыню на тэатральнай сцэне класікавы мёртвыя душы... увасобіліся. Кожнага персанажа прадстаўлялі два выканаўцы: персанаж і "яго палавіна", — душа. З гэтай палавінай персанажы змагаліся, барукаліся, спрачаліся. Хто як мог. Душы адказвалі словам і дзеяннем. Колькі маглі. А некаторым і не было чым адказаць...

Выбітная тэатральная ідэя Трухана вымагала акадэмічных магчымасцяў. Налаўчонай, высокапрафесійнай трупы. Пастановачных сродкаў. Работы з кампазітарам, сцэнографам, харэографам. Па самым дарагім рахунку. Маштаб таленту Трухана ніяк і ніколі не супадаў з рамкамі, у якія даводзілася штораз уціскаць гэты талент.

Ён ставіў забароненага колісь Аляхновіча, — адкрываў п'есу за п'есай. Перапрацоўваў, пераніцоўваў іх на свой капыл, шукаў "іншай сутнасці". Прызнаваўся ў інтэрв'ю, як хоча знайсці адметныя выяўленчыя сродкі, адрозную, пэўную сцэнічную мову, — та-

кую, якая б сведчыла адразу, перад гледачом — беларускі тэатр.

Разам з Віталём Баркоўскім першым паставіў спектаклі паводле твораў Валянціна Распуціна і Людмілы Петрушэўскай. Пастаноўкі зрабіліся легендарнымі.

Гісторыі расказвалі і пра ягоныя вандроўкі на знакаміты эдынбургскі тэатральны фестываль "Фрындж" з пастаноўкамі паводле нацыянальных драматургаў. Па дарозе ў Шатландыю ў аэрапорце яго перахоплівалі лонданскія беларусы і прасілі... спектакляў. "Дзе-Я?" на чале з Труханам не адмаўляла ні лонданцам, ні нясвіжцам, ні жыхарам родных Труханавых Плешчаныц...

Нагадаўшы пра тое, што з жывою душою здараецца, Мікалай Трухан пайшоў ад нас назаўжды.

Жана ЛАШКЕВІЧ

дабрыню — заслугам уласнай жонкі, якая, як ён расказваў, зрабіла яго добрым і лагодным. Маю матку так краналі розныя анекдоты пра Строганова, што для яе не было большай прыемнасці, як зноў і зноў слухаць іх. Увесь збор гэтых апавяданняў кожная з нас запісвала ў свае сшыткі, але і без гэтага ўсе тыя эпизоды захаваліся ў памяці...

Аднаго разу паліцыя прывяла да яго студэнта, у якога знайшла кнігу Міцкевіча, што было ў той час дзяржаўным злачынствам. Бедны хлопец стаяў разгублены і спалоханы, не ведаючы, як апраўдацца. "Дзе ты гэта ўзяў?" — папытаў губернатар нібы строгім тонам. — Дзе? Студэнт маўчаў. "Дык я ведаю, дзе, — казаў сам губернатар, — ты знайшоў кнігу на вуліцы. Другі раз помні, што падымаць з зямлі такія рэчы не можна". І ён кінуп кнігу ў агонь, што палаў у каміне...
(З раздзела "1831 год")

*Корпія, ці корпіі — Вышчыпанія са
старой палатнянай тканіны ніткі, якія
выкарыстоўвалі як перавязачны матэрыял,
замест ваты.*

*Кабыляў — этнонім не высветлены.
Цітус — Відавочна, маецца на ўвазе
Ціт Флавій Веспасіян (39—81) — рымскі
імператар.*

ДОЎГІ ЧАС імя
Валерыя Маракова бы-
ло забытае. Вершы яго, калі
і друкаваліся, дык знявеча-
ныя цензураю. І толькі ця-
пер у нас з'явілася магчы-
масць нарэшце пазнаёміць
ца сапраўднаю спадчынаю
адметнага паэта. Падборкі
яго вершаў, некранутых ру-
кою цензуры, друкавалі ў
"Малодосці", "Беларусі",
"Родным слове", "Звяз-
дзе", "ЛіМе"... А ў хуткім
часе выйдзе збор твораў і
жыццяпіс паэта, які загінуў
такім маладым...
Нарадзіўся В. Мара-

лымя" (1926 г. N 8). Зборнік
гэты выйдзе з друку толькі
праз год, восенню 1927 г.
На зборнікі 18-гадовага
Маракова амаль адразу
пасля іх выхаду з'явілася
больш за дзесяць рэцэнзій.
М. Гарэцкі пісаў: "Найлеп-
шымі... паэтамі ў сучасным
складзе "Маладняк" ёсць:
Маракоў, Моркаўка, Трус,
Вечар, Фамін, Бандарына,
Плаўнік, Хадыка і некато-
рыя іншыя... Маракоў выз-
начаецца лірычнасцю, зма-
цяянальнай напружанасцю,
гучальнасцю сваіх вершаў.
У яго шмат пачуцця, ён
любіць яскравыя фарбы і
гучанне...":

кула, варта адзначыць, што
А. Кучару ўдалося паказаць
В. Маракова не толькі як па-
эта, але і як чалавека, хоць
ідэйны ўплыў Л. Бэндэ на
крытыку пачынаў ужо адчу-
вацца.
28 мая 1930 г. В. Мара-
коў чытае свой новы верш
"Янку Купалу" на вечары з
нагоды 25-годдзя літара-
турнай дзейнасці вялікага
песняра.
Эдзі Агняцвет успамі-
нала: "Хросным бацькам
Валерыя Маракова быў
Янка Купала. Помню цёплы,
усхваляваны голас Мара-
кова на Купалаўскім уша-
наванні ў Доме асветы:

"ЛіМе" з'явілася рэцэнзія
М. Клімковіча "Пра кніжку
В. Маракова "Права на
зброю". М. Клімковіч піша:
"Некаторая частка вершаў
носіць яскрава выражаны
варожы характар нашай
сапраўднасці... Асноўныя
памылкі (...): прапаганда
буржуазнай тэорыі надкла-
савасці мастацтва... Сцвер-
джанне "права" паэта ста-
яць у баку ад практыкі са-
цыялістычнага будаўніцтва...
няправільнае, скажона-
нае адлюстраванне нашай
рэчаіснасці, няправільныя
рэцэпты выпраўлення неда-
хопаў... Пасейная роля на-
глядальніка прыводзіць

больш за дзесяць гадоў; усе
гады зняволення працаваў
у шахтах. Апошні раз
"объявление" у НКУС
(КДБ) Д. Маракоў напіша ў
80-гадовым узросце... Па-
мёр Д. Маракоў 18 ліста-
пада 1968 г. Ён так ні разу
і не атрымае сумленна за-
працаванай пенсіі, бо не меў
дакументаў (НКУС іх "ча-
мусьці" згубіў, як і асабо-
вую справу), якія б пацвер-
дзілі яго працоўны стаж
(каля 70-ці гадоў)...
У маі 1935 г. на В. Мара-
кова НКУС запрасіць з СП
Беларусі характарыстыку,
якую старшыня Саюза пісь-
меннікаў М. Клімковіч да-
ручыць зрабіць А. Кучару.
Той напісаў характарысты-
ку, якая больш нагадвала
абвінавачвае заключэнне.
Але 7 ліпеня справа В. Ма-
ракова была спынена, і ён
быў выпушчаны з Мінскай
турмы НКУС.
6 лістапада 1936 г. паэт
быў зноў арыштаваны.
Арышт быў праведзены
супрацоўнікам НКУС БССР
Авербухам згодна з ордэ-
рам N 700, выдадзеным
3.11.1936 і сапраўдным ад-
ны суткі (арыштавалі В.
Маракова, такім чынам па-
ўжо несапраўдным ордэ-
ры).

Дарэчы са слоў Тодара
Кляшторнага, сказаных у
верасні 1936 г. у Доме пісь-
менніка М. Багуну і П. Ха-
тулеву, даведваемся, што
"Маракоў, калі ад'язджаў з
Мінску на раён, узяў з са-
бой наган і казаў, што ён
будзе са зброяй у руках ба-
раніць сябе..." Калі б В. Ма-
ракова арыштоўвалі не на
Мінскім вакзале, а ў пакоі,
які ён здымаў у Барысаве,
і дзе, магчыма, прыхваў
так і не знойдзены "нкусаў-
цамі" наган, апошнія выму-
шаны былі б "браць" пісь-
менніка з боем...

Пасля года катаванняў
ужо знявечанага В. Марако-
ва выязная сесія ваеннай
калегіі Вярхоўнага Суда
СССР прыгаварыла да вы-
шэйшай меры пакарання —
расстрэлу з канфіскацыяй
усёй маёмасці. Прыгавор у
сілу Пастановы ЦВК СССР ад
1 снежня 1934 г. падлягаў
неадкладнаму выкананню.
29 кастрычніка 1937 го-
да В. Маракова расстра-
лялі. Разам з ім былі рас-
страляны Якаў Бранштэйн,
Анатоль Вольны, Платон
Галавач, Алесь Дудар, Хац-
кель Дунец, Міхась Зарэцкі,
Васіль Каваль, Майсей
Кульбак, Зяма Півавараў,
Васіль Шашэўскі, Ізі Харык,
Пятро Хатулёў, Міхась Ча-
рот, Пятро Шастакоў, Арон
Юдэльсон.

Згадаваючы пра той чор-
ны для беларускай літа-
ратуры дзень С. Грахоўскі
пісаў: "Не магу ўявіць, у
якога зверга паднялася лапа,
каб стрэліць у патыліцу
аўтарам "Босых на вогні-
шчы", "Спалоху на заго-
нах", "Сцежак-дарожак",
вершаў, якія ён, напэўна,
вучыў на памяць у школе.
Уяўляю, каб у гушчары пуш-
чы сустрэўся галодны воўк
з блакітнавокім, залатава-
лым Валерыем Марако-
вым, у яго апусцілася б
хіжая лапа, ён наступіў бы
сцежку паэту, абароненаму
аурай добра і натхнення".
Рэабілітаваны В. Мара-
коў быў 10 верасня 1956 г.

Валеры БОР

"Чалавек — гэта вам не мумія..."

Да 90-годдзя з дня нараджэння Валерыя МАРАКОВА

коў 14 (27) сакавіка 1909
года.

Бацька паэта, Дзмітрый
Маракоў, разам з маладой
жонкай Вольгай (у дзявоц-
тве — Майсіевіч), мясцовай
дзяўчынай, пасяліліся каля
чыгуначнага прыпынку Ко-
зырава (на той час прыга-
рад Мінска). У час імперы-
ялістычнай вайны В. Мара-
коў разам з сям'ёю жыў у
Міцэнску (Расія) і ў Рамнах
(Украіна) і толькі восенню
1920 г. (па звестках М. Га-
рэцкага — у 1919 г.) сям'я
вярнулася ў Мінск.

У 1924 г. В. Маракоў
скончыў 4-ую Мінскую
ўзорную школу (сямігодку)
і амаль да канца 1925 г. пра-
цаваў печніком разам з
бацькам. Але ў друку — з
чэрвеня — пачалі ўжо з'яў-
ляцца першыя вершы В.
Маркова. І ў снежні па ста-
наове ЦБ юных піянераў
В. Маракоў быў прызначаны
сакратаром рэдакцыі
часопіса "Піянер Беларусі".
У пачатку 1926 г. В. Мара-
кова прымаюць у літара-
турнае аб'яднанне "Малад-
няк". Адначасова яго абі-
раюць членам рэдкалегіі
літаратурна-мастацкага і
грамадска-палітычнага
часопіса "Маладняк".

5 снежня 1926 г. літара-
турны дадатак да газеты
"Савецкая Беларусь" —
"Сталёвы ўзлёт" у кніга-
спісе маладнякоўскіх твораў
паведамляе аб выхадзе
з друку першага паэтычна-
нага зборніка 17-гадовага
В. Маракова "Пялёсткі".

**І так пішу... ізноў пішу
з натхненнем.
Твой васілёк перада
мною ляжыць.
А за вакном снуюцца
і танюць цені,
Упаў срабрысты
месяц на калені,
Стаў чалаваць
магільных крыжы.**
"Дзяўчыне"

Але раней, да выхаду
"Пялёстак", В. Маракоў
падрыхтаваў зборнік новых
вершаў пад назвай "На за-
латым пакосе" — паведам-
ляе ў раздзеле "Хроніка
беларускае культуры" "По-

**І там, над рэчкай,
і над полем
Я вып'ю рانیцы зару,
Каб песняй радасці
і волі
Праславіць свету
Беларусь!**
"Цяпер ў грудзях
другія словы..."

"Маракова заўважыў і
акрыліў бацькоўскай лас-
кай і прыхільнасцю Янка Ку-
пала. Народны паэт не раз
запрашаў да сябе юнака на
сваю кватэру і цешыўся яго
першымі творчымі крокамі,
даў паэту не адну сваю кнігу
з цёплым і шчырым аўтогра-
фам", — прыгадвае С.
Шушкевіч.

У канцы 1927 г. аб'яд-
нанне пісьменнікаў "Малад-
няк" і Наркамат асветы
БССР накіравалі В. Мара-
кова на вучобу ў Мінскі Бел-
педтэхнікум імя У. Ігна-
тоўскага, але пасля двух
курсаў (у 1929 г.) яго ад-
звалі з вучобы і прызначылі
загадчыкам літаратурнага
аддзела газеты "Савецкая
Беларусь", дзе ён і праца-
ваў з невялікім перапынкам
да канца 1930 года.

"З Мінскага Белпедтэх-
нікума выйшла шмат мала-
дое беларускае інтэліген-
цыі, тае эліты, якая пазней
станавіла галоўную турбо-
ту органаў НКВД і амаль уся
была высланая ў канцлагер-
ы", — пісаў Уладзімір
Сядура (Глыбінны).

У ліпені 1929 г. буйней-
шы літаратурны часопіс
"Маладняк" аддае больш-
шую частку сёмага нумара
В. Маракову. (Тады ж паэт,
нямала рызыкуючы, тайна
прыезджае да А. Дудара ў
ссылку ў Смаленск). У ча-
спісе публікуецца і паэма
19-гадовага В. Маракова —
"Муляр".

**Яўспрымаю ўсё без краю.
Я рад за юных і жывых,
Яны і сэрцам не згараюць,
І на кастры чужога краю
Не хіляць гордай галавы!**

У гэтым жа "Маладняку"
з "літаратурным партрэтам-
рэцэнзіяй пра творчасць В.
Маракова выступіў А. Ку-
чар. Нягледзячы на некато-
рую суб'ектыўнасць астры-

**За песні і думы
Мы любім паэтаў,
За кожнае слова,
За кожны радок,
Што нашым агнём
І трывогай сагрэты...
Купала,
Вам гэты вянок!
"Янку Купалу"**

Восенню 1930 г. вый-
шла з друку кніга паэзіі В. Ма-
ракова "Вяршыні жадан-
няў" (цытуем першы вары-
янт верша "Жыццё, як мо-
ра-акіян"):

**Шчаслівы я,
што тут жыву.
Й за гэты край
вяснкой вялікай,
Быць можа,
знімуць галаву,
Праколяць цела
вострай пікай.**

**Дзе песні новых
дзён гудуць
І сцяг праменіцца
саветаў —
Другія творцы
павядуць**

**Наш край
да ленинские мэты...**

У N 8 "Узвышша" (1930)
быў змешчаны вялікі арты-
кул М. Лужаніна "Думкі пра
паэзію Валерыя Марако-
ва..." У красавіку 1931 —
чэрвені 1934 гг. В. Маракоў
вучыцца (адначасова з пра-
цай у часопісе "Чырвоная
Беларусь" і інш. выданнях)
у Мінскім Вышэйшым Бел-
педінстытуце. Восенню
1933 г. з другой спробы
выйшаў з друку (ужо зня-
вечаны цензарамі) зборнік
вершаў В. Маракова "Пра-
ва на зброю". Нягледзячы
на "працу" цензараў у
зборніку ёсць і радкі, пра
якія "ў свой час" успомняць
у НКУС:

**Чалавек —
гэта вам не мумія, —
ўзяў са склепу
і выштурхнуў вон,
чалавек —
гэта сад
з залатымі думамі,
дзе па жылах праходзіць
блакітны агонь.**

"Рахунак паэта,
пададзены да аплаты"
У студзені 1934 г. у

паэта да хворага песіміз-
му..."

У пачатку 1935 г. В. Ма-
ракоў паехаў у мястэчка
Чарнеўка Барысаўскага ра-
на ў творчую камандзіроўку
на лесараспрацоўкі і лесас-
плаў. У Барысаўскім раёне
працаваў да 1 сакавіка 1935
г., а потым вярнуўся ў Мінск,
дзе прыступіў да творчай
працы па напісанні рамана
"Вечная крыніца" і п'есы.

21 сакавіка 1935 г. В. Ма-
ракова ў першы раз арыш-
тоўваюць. Па сведчанні М.
Клімковіча, у той час у
Беларусі з пісьменнікаў быў
арыштаваны толькі адзін В.
Маракоў. Сапраўды, 1935
год на арышты быў даволі
"сціплы". Але тут М. Клім-
ковіч памыляецца. Акрамя В.
Маракова, у той год былі
арыштаваны Сяргей Фамін,
Юрка Гаўрук і, магчыма,
Сяргей Дзяргай. Гэта быў
год "зацішша перад бурай".
Тады Валеры яшчэ не ве-
даў, што і бацьку свайго ён
бачыць у апошні раз...

У маі 1935 г. за "обра-
батыванне в анисоветском
духе населения города
Минска и ближайших рай-
онов" былі арыштаваны
"главари крупной анисо-
ветской организации" —
епископ г. Минска Н. А. Се-
мяняка, настоятель Козы-
раўскай царквы І. П. Зянюк,
староста Козыраўскай цар-
квы Д. З. Маракоў, бацька
паэта, і іх "дапамагатыя"
(усяго 25 "ворагаў наро-
да"). У жніўні 1935 г. у 55-
гадовым узросце Д. Мара-
коў будзе асуджаны на пяць
гадоў канцлагераў (у канц-
лагеры і ссыльцы прабудзе